

თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ირინე ხაჭალია

ზმნა-პრედიკატის სუბიექტურ-ობიექტური ორიენტაცია
და მისი როლი ტექსტის კოჰეზიურ და
ინფორმაციულ სტრუქტურაში

ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად
წარმოდგენილი

დისერტაცია

10. 02.04. რომანულ-გერმანიკული ენათმეცნიერება.

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: ლალი ჯოხაძე

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი

თბილისი

2006

შინაარსი

შესავალი.

თავი I : ზმნა-პრედიკატის სუბიექტურ-ობიექტური ორიენტაციის კატეგორია.

- 1.1. ზმნა-პრედიკატის სუბიექტურ-ობიექტური ორიენტაცია როგორც თემა და როგორც პრობლემა თანამედროვე ლინგვისტიკაში.
- 1.2. ზმნა-პრედიკატი და მისი სემანტიკური აქტანტები.
- 1.3. ზმნა-პრედიკატის ზოგადსემანტიკური კლასები.
- 1.4. აქტანტის სემანტიკური როლის სტრუქტურული კორელაცია სუბიექტურ-ობიექტური ორიენტაციის მქონე ზმნა-პრედიკატში.

I თავის დასკვნა.

თავი II : ინგლისური ზმნა-პრედიკატის კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაცია მგრძნობელობით-ემოციური ზმნების სემანტიკური ველის მიხედვით .

- 2.1. ზოგადი დახასიათება.
- 2.2. ინგლისური ზმნა-პრედიკატის კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაცია შეგრძნების გამომხატველი ზმნების სემანტიკური ველის მიხედვით.
- 2.3. აღქმის გამომხატველი ზმნების ლექსიკურ-სემანტიკური ჯგუფი.
- 2.4. ემოციის გამომხატველი ზმნების ლექსიკურ-სემანტიკური ჯგუფი.

II თავის დასკვნა.

თავი III : ზმნის სემანტიკურ-სინტაქსური ორიენტაციის კომუნიკაციურ-ლინგვისტური გააზრება მიკროსინტაქსური დონიდან მაკროსინტაქსურ დონეზე.

- 3.1. ზმნის სემანტიკურ-სინტაქსური ორიენტაცია და წინადადებების სინტაქსური სტრუქტურა.
- 3.2. ზმნის სემანტიკურ-სინტაქსური ორიენტაცია და წინადადებების ინფორმაციული სტრუქტურა.
- 3.3. ზმნის სუბიექტურ-ობიექტური ორიენტაცია და ტექსტის კოჰეზიური და ინფორმაციული სტრუქტურა.

დასკვნა.

ბიბლიოგრაფია.

შესავალი

„პირველითგან იყო სიტყუა და სიტყუა იგი იყო ღმრთისა თანა და ღმერთი იყო სიტყუა იგი“. იოვანეს სახარების პირველივე ფრაზა ენის, „სიტყვიერი“ კონტაქტის განსაკუთრებულ ღირებულებაზე მიგვანიშნებს. სიტყვა, როგორც შუამავალი უფალსა და ადამის შვილს შორის, სიტყვა, როგორც ღმერთთან ადამიანის მიახლოების ერთადერთი გამომხატველი, სიტყვა როგორც ღვთის ნების გამოცხადების საშუალება. ადამიანის ერთადერთი და მთავარი დანიშნულებაა თავისი არსით შეიმეცნოს შემოქმედი ყოვლისა და გახდეს მსგავსი და ხატი უზენაესისა. სამყაროს შეცნობა ადამიანს მხოლოდ ერთ შეუძლია. ენა არის შემოქმედი, იგი არის რაც ქმნის ადამიანს ადამიანად. ბიოლოგიური სამყაროს სხვა წარმომადგენლებთან ადამიანს აერთიანებს თანდაყოლილი რეფლექსები და ინტუიცია, ის, რომ მას შეუძლია თავისი არსებობისათვის ბრძოლაში მოიხმაროს თავისივე ცხოვრებისეული გამოცდილება, რომ ადამიანს შესწევს უნარი გამოიყენოს სხვათა (მათ შორის – დიდი ხნის წინათ გარდასულთა) მიერ მოპოვებული ცოდნა. გარდა ცოდნისა და გამოცდილებისა ადამიანს აქვს რწმენა. რწმენა სულიერი მისწრაფებაა, ინტუიციურად შეიმეცნოს ის, რასაც აზროვნება ვერ სწვდება. და ამ ღრმად შინაგანი, ცნობიერისა და ქვეცნობიერის ზღვარზე არსებული სწრაფვის გაცხადებაც ერთ ხდება. ამდენად, კაცობრიობის განვითარების უწყვეტობას ენა (უკეთ: ენაში დაუნჯებული ცოდნა) განაპირობებს. ენა იმავდროულად პიროვნების სოციალური და ეროვნული ვინაობის გამომხატველია. ენის კომუნიკაციური ფუნქცია ადამიანთა ურთიერთობის, საზოგადოების ჩამოყალიბებისა და არსებობის ერთ-ერთი ძირითადი პირობაა. ენის ექსპრესიული ფუნქცია გამოხატავს ადამიანის სულიერ სამყაროს. ენის მაკონსტრუირებელი ფუნქცია აზრის ფორმირებისა და ხორცშესხმის საშუალებაა. მაკუმულირებელი ფუნქციის საშუალებით კი ენაშია დავანებული ეროვნული კულტურისა და კაცობრიობის მიერ შექმნილ ცივილიზაციათა ყველა მონაპოვარი.

ვილჰელმ ფონ ჰუმბოლდტი ენას მიიჩნევს ადამიანის გონის (გერმ. Geist) უმთავრეს მოღვაწეობად. მისი აზრით, ენის ადეკვატური შესწავლისათვის აუცილებელია ადამიანის ცნობიერებასთან და აზროვნებასთან, კულტურასთან და სულიერ ცხოვრებასთან მისი მჭიდრო კავშირის გათვალისწინება.

ჰუმბოლდტისათვის ენა ხალხის ერთიანი ენერგიაა, იგი ეროვნული ფორმის მქონე კოლექტიური მოვლენაა. ამდენად, ენობრივი კოლექტივი ჰუმბოლდტის მოძღვრებაში ერთდროულად სოციოლოგიურ და ლინგვისტურ ცნებად გვევლინება.

ენა უნდა გავიგოთ, როგორც თვით ადამიანურობის ფენომენის ფუძემდებელი განზომილება. მაგრამ ადამიანი მეტყველებს იმდენად, რამდენადაც იგი ჩართულია კომუნიკაციის, როგორც ყოვლისმომცველი ფენომენის სტრუქტურაში. ადამიანი ერთდროულად ურთიერთობს საზოგადოების სხვა, მისთვის თანამედროვე წევრებთან, თავისი საზოგადოებისა და სამშობლოს წარსულთან და რამდენადმე მაინც მომავალთან, საკუთარ თავთან და თვით სამყაროსთან, ე. ი. კომუნიკაცია ყოვლისმომცველი ადამიანური ფენომენია, ხოლო ენა წარმოადგენს ერთდროულად ამ ფენომენის საფუძველს, მედიუმს და შეიძლება ითქვას, წიაღს. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ ენის სისტემა ერთნაირად და ერთდროულად არის განპირობებული როგორც სემიოტიკური სტრუქტურით, ისე ადამიანური სინამდვილის იმანენტურად (შინაგანად) კომუნიკაციური ბუნებით. ლინგვისტური აზრის თანამედროვე განვითარებამ დაგვანახა, რომ ამ ორი მომენტიდან განმსაზღვრელია მეორე – სულ უფრო და უფრო აქცენტირდება ენის კომუნიკაციური ბუნება, ხოლო ლინგვისტიკა სულ უფრო და უფრო იღებს კომუნიკაციური ლინგვისტიკის, ანუ კომუნიკაციის ლინგვისტური პოზიციიდან შემსწავლელი დისციპლინის სახეს. ენობრივი ნიშნის სამი განზომილებიდან დღეისათვის ყველაზე მნიშვნელოვნად, თვით ენობრივი სისტემის შინაგანი ბუნების განმაპირობებლად მიიჩნევა პრაგმატიკა.

ამავდროულად, ენათმეცნიერება, რომელიც შეისწავლის ენის ერთეულებისა და ფორმათა ფუნქციონირებას, ნაკლებად ამახვილებს ყურადღებას ენის სისტემისათვის დამახასიათებელ ისეთ არსებით თვისებებზე, როგორცაა ენის ერთეულის სემანტიკურ_სინტაქსური ორიენტაცია, სიტყვა-კონცეპტის სხვადასხვა მნიშვნელობათა შერჩევა-კომბინირება და შეუთავსებელის შეთავსება, სიტყვის ინფორმაციულობის ხარისხის ცვალებადობა, ადრესატის (მკითხველის) ადაპტაცია სიტყვასთან და მთლიან ტექსტთან. გასული საუკუნის ბოლო პერიოდი აღინიშნება ლინგვისტური აზროვნების მკვეთრი შემობრუნებით კოგნიტიური

მეცნიერებისაკენ. ახალი კურსი და კოგნიტიური აზროვნება ასოცირდება ისეთ მეცნიერებთან, როგორცაა ნ. ჩომსკი, რ. ლანგაკერი, გ. ლაკოფი, ე. კუმბრიაკოვა.

ოცდამეერთე საუკუნის ენათმეცნიერება ხასიათდება მეცნიერული ცოდნის შეფასებისა და ანალიზის ორი ძირითადი – კომუნიკაციური და კოგნიტიური – პარადიგმით. პირველი იკვლევს კომუნიკაციურ ფუნქციებს, ხოლო მეორე – კოგნიტიურ, ანუ შემეცნებით ანალიზს გულისხმობს. ეს უკანასკნელი ემყარება ინტერდისციპლინარული მონაცემების გადამუშავება-გააზრებას აღქმით და შემეცნებით პროცესებში. კოგნიტიური სემანტიკის პრობლემების შესწავლა ჯერ კიდევ რჩება თანამედროვე ენათმეცნიერების ერთ-ერთ ძირითად ამოცანად. სინტაქსის, მორფოლოგიისა და ფონეტიკის შემდეგ განსაკუთრებული აქტუალობა შეიძინა სემანტიკამ. არც თუ ისე შორეულ წარსულში მრავალი მეცნიერი ნაკლებად საყურადღებოდ მიიჩნევდა სემასიოლოგის მიერ ლექსიკური მნიშვნელობების შესწავლას. ბოლო 20-30 წლის მანძილზე სულ უფრო მეტი ყურადღება ექცევა საკომუნიკაციო ერთეულის სემანტიკის კვლევას. ენისადმი კომუნიკაციურ-ფუნქციური მიდგომა, ანუ მისი ესთეტიკურ-შემეცნებითი ფუნქცია და ენის გაგება როგორც საკომუნიკაციო აქტი, მზარდი ინტერესით ხასიათდება.

ადამიანის ენის აზრობრივი დატვირთვისადმი ინტერესმა მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია ბოლო პერიოდის ლინგვისტური კვლევების ორიენტირზე. ლინგვისტურმა სემანტიკამ ცხადად წარმოაჩინა ენისადმი ცალმხრივი დამოკიდებულების სიმწირე და მეთოდოლოგიური უსუსურობა, რადგან, როგორც ა. შაფი აღნიშნავს, “ენა და მისი ერთეულები თავიანთი ფუნქციის რეალიზებას (სინამდვილის ასახვა, არსებულ სინამდვილეზე დაგროვებული ცოდნის გამოხატვა და ა.შ.), ახდენს არა სინამდვილესთან წარმოსახვითი მსგავსებით ან სინამდვილესთან მათი სტრუქტურული ანალოგიით, არამედ თავისი შინაარსობრივი მხარის მეშვეობით, რომელიც ემთხვევა მას, რასაც ჩვენ აზრობრივ პროცესს ვეძახით” (88, 326).

ბოლო პერიოდამდე სემანტიკისადმი დამოკიდებულება, ენის შინაარსობრივი მხარის აღიარება/არაღიარება ერთ-ერთ სადაო საკითხად ითვლებოდა ლინგვისტიკაში. თუმცა, ფორმალური თეორიებით გატაცების ყველაზე აქტიურ პერიოდშიც კი ლინგვისტები ყოველთვის ისწრაფოდნენ ენის მთლიანი და მრავალმხრივი აღწერისაკენ, რაც თავისთავად სემანტიკასაც

მოიცავდა. ამასთან დაკავშირებით, აღსანიშნავია, მ. პოკროვსკის (64), ლ. შჩერბას (98), ვ. ვინოგრადოვის (18), ა. სმირნიცკისა (71; 72) და სხვათა შრომები. “ნებისმიერი ენის თეორია, რომელიც იგნორირებას უკეთებს ენის სემანტიკურ მხარეს, არამარტო არაადეკვატურია, არამედ საერთოდ არ უნდა იქნას მიჩნეული ენის თეორიად, რადგან ეწინააღმდეგება თავად ობიექტის ბუნებას” (40, 26).

ბოლო პერიოდის სემანტიკურ კვლევებში გამოისახა კომუნიკაციური გრამატიკის ჩამოყალიბების ტენდენცია, სადაც მთელი ყურადღება გადატანილია ენის სხვადასხვა დონის ერთეულის წარმოქმნისა და გამოყენების მექანიზმზე მეტყველების აქტის კონკრეტულ სიტუაციაში. ენის აზრობრივი შემადგენლობისადმი ინტერესმა, ტექსტის, როგორც უმაღლესი საკომუნიკაციო ერთეულის აღიარებასთან ერთად, ძირეულად შეცვალა ლინგვისტური კვლევის ორიენტაცია. კომუნიკაციურად ორიენტირებულ ლინგვისტიკაში ტექსტი მოიაზრება როგორც უმაღლესი დონის დინამიკურ-კომუნიკაციური ერთეული. ამასთან, თანამედროვე ენათმეცნიერებაში ფორმების ლინგვო-სტილისტური თავისებურებების კვლევა განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს. აქედან გამომდინარე, ენისადმი კომუნიკაციურ-ფუნქციური მიდგომა, ანუ მისი ესთეტიკურ-შემეცნებითი ფუნქცია და ენის გაგება როგორც საკომუნიკაციო აქტისა, მზარდი ინტერესით ხასიათდება.

ენის ერთეულის არსის ყოველმხრივი შესწავლის მცდელობის შედეგად, გამოიკვეთა ლინგვისტური სემანტიკისა და გრამატიკის კავშირი ისეთ დისციპლინებთან, როგორცაა: ლოგიკა, გნესეოლოგია, ონტოლოგია, კოგნიტიური ფსიქოლოგია. ჩვენი აზრით, ეს დისციპლინები ერთობლივად უნდა მონაწილეობდნენ ენის აზრობრივი შინაარსის ზოგადი და კერძო კანონების განსაზღვრაში. მაგრამ, ამავდროულად დაუშვებელია, ვიფიქროთ, რომ ლინგვისტებმა ამ დისციპლინებს უნდა მიმართონ უკვე მზა რეცეპტებისათვის. ყოველ მათგანს თავისი მიზანი და ამოცანა გააჩნია. ასე მაგალითად, ენობრივი და ლოგიკური კატეგორიების განხილვისას, ს. კაცნელსონი მართებულად აღნიშნავს: “ვერანაირი ფორმალური ლოგიკა, ვერც კლასიკური და ვერც თანამედროვე, ვერ იქნება გამოყენებული როგორც ენის აზრობრივ კატეგორიებზე მეცნიერული კვლევის მზა მასალა” (40, 9). სიღრმისეული სემანტიკურ კატეგორიებს თავისთავად არ გააჩნიათ კონკრეტულ-ენობრივი ხასიათი, მაგრამ არასწორი იქნებოდა

გვეფიქრა, რომ ისინი ენის მიღმა არსებობენ. ისინი აზრობრივ-ენობრივი კატეგორიებია, რადგან კონკრეტულ ენობრივ სემანტიკურ ფუნქციებში გამოვლინდებიან (35; 55; 68; 72; 80 და სხვ.).

ბოლო დროს ლინგვისტები თავიანთ ყურადღებას ამახვილებენ როგორც ენის და ზოგადად მეტყველების, აზრობრივი მხარის შესწავლაზე, ასევე უფრო კონკრეტული და კერძო საკითხების შესწავლაზე. ამ კუთხით დიდ ყურადღებას იპყრობს ზმნის კოგნიტიური ფუნქცია. სწორედ ამით აიხსნება ენობრივი კვლევის შემოტრიალება კოგნიტიური ლინგვისტიკისაკენ, რამაც გამოიწვია კოგნიტიური ლინგვისტიკის თვალსაწიერიდან კოგნიტიური აზროვნების პრობლემის შესწავლის აუცილებლობა. ამდენად, ბოლო პერიოდის სოციალური ანალიზის შესწავლის საგანი გახდა ზმნისა და მისი აქტანტების სემანტიკური პარამეტრები, პრედიკატისადმი სუბიექტურ-ობიექტური დამოკიდებულება, ზმნის სტრუქტურის კაზუალური კატეგორია და სხვა.

ჩვენი კვლევა გაგრძელებაა მთელი რიგი სამეცნიერო შრომებისა, რომელთა მიზანია ინგლისური ენის ზმნის კომუნიკაციურ-სემანტიკური ანალიზი. კერძოდ, თანამედროვე ინგლისური ენის მასალაზე დაყრდნობით ვიკვლევთ ზმნურ ლექსემასა და მის თანდართულ აქტანტებს შორის არსებულ რთულ დამოკიდებულებას, მეტყველების სხვადასხვა სიტუაციაში ზმნა-პრედიკატის დაყოფას სუბიექტურად და ობიექტურად ორიენტირებულ კატეგორიებად. ჩვენ შევეცადეთ, ზმნა-პრედიკატის სტრუქტურაში დაგვედგინა კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაცია, რომლის მეშვეობითაც ხდება ტექსტის ლოგიკურ-აზრობრივი კატეგორიის ანუ სუბიექტისა და ობიექტის გამოვლენა. ეს უკანასკნელი განსაზღვრავს სუბიექტისა და ობიექტის შესაბამისობას ფორმალურ-გრამატიკულ კატეგორიებთან – ქვემდებარესა და დამატებასთან – ყოველ კონკრეტულ სამეტყველო სიტუაციაში. ზედაპირულ-სინტაქსური (ქვემდებარე და დამატება) და სიღრმისეული სემანტიკური (სუბიექტი და ობიექტი) კატეგორიების დამთხვევა/არდამთხვევის ფაქტი დაედო საფუძვლად სუბიექტურად და ობიექტურად ორიენტირებული ზმნების განსაზღვრას.

თემის არჩევა განაპირობა საკითხის აქტუალურობამ და ზმნის სტრუქტურაში სუბიექტურ-ობიექტური დამოკიდებულების, განსაკუთრებით კი მისი კომუნიკაციური და კოგნიტიური თვალსაზრისით შესწავლის შესახებ

არსებული მეცნიერული შრომების სიმწირემ. ლინგვისტური აზროვნების განვითარების თანამედროვე ეტაპზე, როდესაც ენობრივი მოვლენების შესწავლა განიცდის პრაგმატიზაციას, საინტერესო ხდება ენაში სტილისტურად მარკირებულ სტრუქტურებში სუბიექტურობის გამოვლინება.

წინამდებარე ნაშრომის სიახლე განისაზღვრება შემდეგი პარამეტრებით:

1) ზმნის ორი უდიდესი კომუნიკაციურ-სემანტიკური – სუბიექტურად და ობიექტურად ორიენტირებული – კლასის გამოვლენა და ამ სახით განსაზღვრა პირველად ხდება ანგლისტიკაში. შესაბამისად, პირველად დგება საკითხი ამ კლასის ზმნა-პრედიკატთან აქტანტების როლის სტრუქტურის კორელაციის შესახებ;

2) ზმნა-პრედიკატის (მოქმედების, მდგომარეობის, პროცესის) ზოგადკატეგორიული სემანტიკური კლასების დასადგენად შეირჩევა პარამეტრები, რომლებიც საშუალებას იძლევა ზმნების ერთი ჯგუფი გამოვყოთ სხვა ჯგუფისაგან, მაშინაც კი როდესაც ქვემდებარის პოზიცია გარდამავალ ზმნებში არ არის ჩანაცვლებული სულიერი საგნით;

3) ისეთი სემანტიკური როლების, როგორცაა აგენსი, პაციენსი, ექსპერიენცერი, რეინჯი, პერცეპტის ახალი ვარიანტების გამოვლენა. თითოეული მათგანის განსაზღვრა განაპირობებს ერთი ვარიანტის მოცემული სემანტიკური როლის მეორესგან გამოყოფას. ნათლად დგინდება, აგრეთვე, თითოეული სემანტიკური როლის საზღვრები;

4) მგრძობელობით-ემოციური ზმნების სემანტიკური ველის გამოთვლა, რომელიც ჩვენს მიერ გადანაწილებულია ლექსიკურ-სემანტიკურ კატეგორიებად, თემატურ რიგებად, სინონიმურ წყვილებად და ჯგუფებად. ზემოხსენებული სემანტიკური ველის შემადგენლობაში გავაერთიანეთ 362 ორმიმართულებიანი ზმნა.

კვლევის მთავარ ობიექტს წარმოადგენს ზმნა-შემასმენელის სტრუქტურაში სუბიექტური და ობიექტური ორიენტაციის განსაზღვრა ტექსტის დონეზე. მიზნის მისაღწევად დასახულია შემდეგი კონკრეტული ამოცანები:

1) კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაციის კატეგორიის განსაზღვრის ობიექტური კრიტერიუმების დადგენა, რომლის საფუძველზეც ხდება ზმნა-პრედიკატის დაყოფა სუბიექტურად და ობიექტურად ორიენტირებულად;

2) პრედიკატსა და მის თანმხლებ აქტანტს შორის კავშირის დადგენა;

3) ზმნა-პრედიკატის ზოგადკატეგორიულ-სემანტიკური კლასების გამოყოფა, მათი სპეციფიური ნიშნების დაზუსტება, რის საფუძველზეც ზმნების ერთი კლასი განსხვავდება სხვა კლასისაგან;

4) შესწავლილ მასალაში ფაქტობრივად მოპოვებული პროპოზიციული სემანტიკური როლების ჩამონათვალის განსაზღვრა;

5) სუბიექტურად და ობიექტურად ორიენტირებულ ზმნებთან ზმნა-პრედიკატის გარკვეული ზოგადკატეგორიულ-სემანტიკური კლასის სტილისტური ჩარჩოს კორელაციის განსაზღვრა;

6) ექსპლიციტური მეთოდის საშუალებით მგრძნობელობითი აღქმისა და ემოციურ-ფსიქიკური მდგომარეობის გამომხატველი ზმნების კორპუსის განსაზღვრა და მათი სინონიმურ რიგებად დალაგება, რომლებიც საბოლოო ჯამში ქმნის მგრძნობელობით-ემოციური ზმნების სემანტიკურ ველს.

ნაშრომში ვიკვლევთ ზემოხსენებული ფენომენის საერთო ენობრივ კანონზომიერებებსა და მის როლს ტექსტის კოჰეზიურ სტრუქტურაში, რაშიც იგულისხმება ენობრივი საშუალებების რეალიზაცია. ჩვენს მიერ ჩატარდა კომპლექსური კვლევა რის საფუძველზეც შესაძლებელი გახდება აღნიშნული ენობრივი მოვლენის როგორც ლინგვისტური არსის დადგენა, ასევე მისი ლინგვისტური და სისტემური ფუნქციის წარმოჩინება. კვლევა შეიძლება განვიხილოთ ორი მიმართულებით: ლინგვო-სტილისტიკისა და კომუნიკაციურ-სემანტიკური თვალსაზრისით.

მიღებულ მონაცემებს უნდა გააჩნდეს როგორც თეორიული, ისე პრაქტიკული მნიშვნელობაც. ნაშრომის თეორიულ ღირებულებას წარმოადგენს დასახული ამოცანის შესრულება. კვლევის პრაქტიკული ღირებულება გამოიხატება, სემანტიკის სფეროში ზმნის მნიშვნელობის განსაზღვრისას, მოცემული ნაშრომით მიღებული თეორიული დასკვნების ლექსიკოლოგიის პრაქტიკულ მეცადინეობებზე გამოყენებაში. ნაშრომი დიდ დახმარებას გაუწევს აგრეთვე მთარგმნელებს ორიგინალური ტექსტების სემანტიკური ინტერპრეტაციის დროს, კერძოდ, ზმნურ აქტანტებს შორის ურთიერთობის დასადგენად მეტყველების დონეზე. მგრძნობელობით-ემოციური ზმნების სემანტიკური ველის ანალიზი, ჩვენი აზრით, საკმაოდ საინტერესო მასალა იქნება ზოგადად ენის

სინონიმის, ანტონიმისა და სისტემურობის შესწავლისას. კვლევის შედეგები დაეხმარება ინგლისური ენის თეორიული კურსის შემსწავლელებს.

კვლევის ობიექტად ავიღეთ მგრძობელობით-ემოციური სემანტიკური ველის მქონე ზმნები, რომლებიც შევარჩიეთ და ამოვკრიბეთ XX საუკუნის ბრიტანელი, ამერიკელი, ავსტრალიელი და კანადელი მწერლების პროზაული ნაწარმოებებიდან. ფართო კვლევის შედეგად შერჩეულ იქნა 6000-ზე მეტი წინადადება ზემოხსენებული ზმნებით, რაც იქცა ჩვენი ანალიზის საწყის მასალად.

ნაშრომში გამოყენებულია ანალიზის შემდეგი მეთოდები:

1) აღქმითი სიტუაციების მეთოდის კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაციის კატეგორიის დასადგენად მოცემულ ტექსტში ჭეშმარიტი სუბიექტისა და ობიექტის გამოვლენის მიზნით;

2) დეფინიციური ანალიზი – ზმნების ცალკეულ ლექსიკურ-სემანტიკურ ვარიანტებს შორის სინონიმურობის გამოვლენისა და საკვლევი სემანტიკური ველის საზღვრებისა და მოცულობის დადგენის მიზნით;

3) კომპონენტური ანალიზი – სინონიმურ ზმნებში ზოგადი და დიფერენციული კომპონენტების გამოვლენის მიზნით;

4) ტრანსფორმაციული მეთოდის ელემენტები – ზმნა-პრედიკატის ზაგადკატეგორიულ-სემანტიკური კლასის იდენტიფიკაციის მიზნით.

დასახულმა ამოცანებმა და მათი გადაწყვეტის მიზნით გამოყენებულმა მეთოდებმა განაპირობეს ჩვენს მიერ ჩატარებული მუშაობის მთლიანი სტრუქტურა, რომელიც მოიცავს შესავალ ნაწილს, სამ თავს, დასკვნასა და ბიბლიოგრაფიას.

შესავალ ნაწილში ვხსნით თემის არჩევის პრინციპს, ვაყენებთ ზოგად და კონკრეტულ ამოცანებს, ვსაზღვრავთ კვლევის ობიექტსა და მეთოდებს.

I თავში განვიხილავთ ჩვენს მიერ ჩატარებული მუშაობის ძირითად თეორიულ დებულებას და აღვწერთ ზმნა-პრედიკატის სტრუქტურაში სუბიექტურ-ობიექტური კატეგორიის განსაზღვრის მეთოდებს; ვადგენთ მაკლასიფიცირებელ ნიშანს თითოეული საკვლევი ზმნის ამა თუ იმ ზოგადკატეგორიალურ-სემანტიკურ ჯგუფში (მოქმედების, პროცესის, მდგომარეობის) გაერთიანების მიზნით; ვადგენთ პრედიკატსა და მის აქტანტებს შორის ორმხრივი დამოკიდებულების კავშირს; ტექსტის დონეზე ვადგენთ გარკვეული კლასის ზმნის სტილისტური ჩარჩოს სუბიექტურ და ობიექტურ კატეგორიასთან კორელაციას.

II თავში უმეტესი ყურადღება ეთმობა დეფინიციური და კომპონენტური ანალიზის მეთოდების გამოყენებით გამოვლენილ მგრძობელობით-ემოციური მოქმედების გამომხატველ სემანტიკურ ველში შესული ზმნების შერჩევისა და დაჯგუფების საკითხს. ხოლო შერჩეულ ზმნებზე დაყრდნობით აღვწერთ სუბიექტური და ობიექტური ორიენტაციის კომუნიკაციურ-სემანტიკურ კატეგორიას.

III თავში ზმნა-პრედიკატის სუბიექტურ-ობიექტური ორიენტაციის კატეგორიის საფუძველზე ვამტკიცებთ ზმნის მაორგანიზებელ და წარმმართველ ფუნქციას როგორც წინადადების, ისე ტექსტის დონეზე.

დასკვნით ნაწილში ვაჯამებთ კვლევის შედეგად მიღებულ შედეგებს.

თავი I

ზმნა-პრედიკატის სუბიექტურ-ობიექტური ორიენტაციის კატეგორია

1. 1. ზმნა-პრედიკატის სუბიექტურ-ობიექტური ორიენტაცია როგორც თემა და როგორც პრობლემა თანამედროვე ლინგვისტიკაში

ტერმინები “სუბიექტი” და “ობიექტი” ფართოდ გამოიყენება როგორც ლოგიკური და გრამატიკული კატეგორიების, ასევე წინადადების წევრების “ქვემდებარისა” და “დამატების” ეკვივალენტად. ზოგი მკვლევარი მათ ურთავს ზედსართავ სახელს “გრამატიკული” („გრამატიკული სუბიექტი“, „გრამატიკული ობიექტი“), ზოგიც კი სხვა სემანტიკურ დატვირთვას ანიჭებს მათ. მაგალითად, „სუბიექტში“ გულისხმობს თავად მოქმედების შემსრულებელს, ხოლო „ობიექტში“ – პირს ან საგანს, რომლისკენაც მიმართულია მოქმედება. საყოველთაოდ ცნობილია „სუბიექტისა“ და „ობიექტის“, როგორც შემეცნებით-კონცეპტური კატეგორიების ი. მეშჩანინოვისეული განმარტება (59, 236-240).

სუბიექტურ-ობიექტური დამოკიდებულება ენის ერთ-ერთი უნივერსალური კატეგორიაა: იგი მეტყველებით უშუალოდ უკავშირდება ადამიანის საზრისს. ამასთან დაკავშირებით ვ. იარცევა მართებულად და ხაზგასმით ამბობს, რომ “ზოგი ენა ამა თუ იმ ცნებას გადმოცემს სისტემურად, ხოლო ზოგი კი ფაკულტატურად. ხშირად, ცნებების უმრავლესობა საერთოდ არ

დეფინიცირდება და არ უკავშირდება აზრობრივად მონათესავე მნიშვნელობებს” (94, 10). სისტემურად გადმოცემულ ცნებებს განეკუთვნება, რადიქმა უნდა, სუბიექტისა და ობიექტის კატეგორიები, რის უკანაც დგას ადამიანის ურთიერთობის გამომხატველი უმნიშვნელოვანესი ცნებები, რომელთა მეტყველების გზით გადმოცემა შეუძლებელია.

სუბიექტისა და ობიექტის დამოკიდებულების საკითხი მუდმივად ახალია იმდენად, რამდენადაც ლინგვისტები პრობლემის სულ ახალ და ახალ აქტუალურ ასპექტებს გამოყოფენ და იმავდროულად გვთავაზობენ ჯერ კიდევ შესწავლის სტადიაში მყოფი საკითხების სიღრმისეული და ზუსტი განმარტების ახალ შესაძლებლობებს.

მრავალი ენათმეცნიერული ძიებანი (32; 52; 62; 65; 75; 78; 91 და სხვ.) მთლიანად თუ ნაწილობრივ, მიექმდნა სუბიექტურ-ობიექტური დამოკიდებულების გარკვევას როგორც ინგლისურ, ისე სხვა ენებში. ავტორები ცდილობენ გამოიკვლიონ ზმნური ლექსემების ლექსიკურ-სემანტიკური და სემანტიკურ-ფუნქციური მახასიათებლები და საკუთარ აქტანტებთან მათი დამოკიდებულება კოგნიტიურ ქრილში. ამ კუთხით, საკმაოდ მნიშვნელოვანია პოლისემიური ზმნების ლექსიკურ-სემანტიკური სტრუქტურის კვლევა კომპონენტური ანალიზის მეთოდის გამოყენებით.

ზმნური ლექსემის სემანტიკა გამოხატავს მიმართებას (მოქმედების, პროცესის, მდგომარეობის და ა.შ.) თავისი სუბიექტის, ობიექტის, ან ორივეს მიმართ. ამგვარი აზრობრივი კავშირები ვერ თავსდება მხოლოდ ზმნური ლექსემის ჩარჩოში და ხორციელდება მსგავსი სემანტიკური მნიშვნელობის მქონე სიტყვების მინიმალურ სინტაგმებში. ასეთი მინიმალური სინტაგმები უპირველეს ყოვლისა ზუსტდება ზმნით გამოხატული მოქმედების სუბიექტურ-ობიექტური ლოკალიზაციით. მოქმედების სუბიექტისა და ობიექტის სფეროებად სახელდებითი ნომინაცია “ზუნებრივად ყოფს ზმნურ ნომინალებს ორ სემიოლოგიურ – სუბიექტურ და ობიექტურ ჯგუფებად” (80, 35).

ზმნის მოქმედების მიმართულების (ლოკალიზაციის) მიხედვით ა. უფიმცევა (79) გამოყოფს შემდეგი სემიოლოგიური კლასების ზმნებს:

1) ერთმიმართულებიანი სუბიექტური ზმნები, რომლებიც თავიანთი პირდაპირი ნომინაციური მნიშვნელობით გამოხატავენ თავად მოქმედების

სუბიექტზე გარდამავალ მოქმედებას. ისინი გამოხატავენ სუბიექტის მდგომარეობას, მოძრაობას, პროცესსა და ვითარებას. მაგალითად: "to live", "to blossom", "to sleep", "to think", და სხვ.

2) ერთმიმართულებიანი ობიექტური ზმნები, რომელთა პირდაპირი ნომინაციური მნიშვნელობა ორიენტირებულია ობიექტისკენ. მაგალითად: "to spell", "to crown", "to arrest", "to avoid", "to awaken", და სხვ.

3) ორმიმართულებიანი სუბიექტურ-ობიექტური ზმნები, რომელთა პირდაპირი ნომინაციური მნიშვნელობა ყალიბდება სუბიექტის სფეროს მიხედვით, ხოლო წარმოებული, უმეტესად გადატანითი ანუ ობიექტის მოქმედების მიხედვით. მაგალითად: "to blow something" – "აფეთქება რაღაცის", "to dine" – "სადილი", "to dine somebody" – "სადილით გამასპინძლება", "to bathe", "to dance", "to fail", "to enter" და სხვ.

4) ორმიმართულებიანი ობიექტურ-სუბიექტური ზმნები, რომელთა პირდაპირი მნიშვნელობა ორიენტირებულია ობიექტის მოქმედების სფეროზე, ხოლო გადატანითი – ზმნით გამოხატული მოქმედების სუბიექტზე. მაგალითად: "to break a cup" – "a cup broke"; "to open a door" – "a door opened" და სხვ.

ზემოხსენებულიდან ნათლად ჩანს, რომ ა. უფიმცევას მიერ შემოთავაზებული კლასიფიკაცია ემყარება ზმნების პირდაპირი და გადატანითი მნიშვნელობების გამოვლენას და, ამდენად, მჭიდროდ უკავშირდება ზმნის ლექსიკურ-სემანტიკური კუთხით შესწავლას. ზმნების ასეთი კლასიფიკაციის შემთხვევაში მნიშვნელობა არა აქვს თუ რა ფორმით იქნება ზმნა გამოხატული – პირიანით თუ უპიროთი.

ჩვენს მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგად გამოვლინდა ზმნური ლექსემის სუბიექტური და ობიექტური მიმართულების ხარისხობრივად სხვა კომუნიკაციურ-სემანტიკური კატეგორია, რომლის მეშვეობითაც ყოველ კონკრეტულ ექსტრალინგვისტურ სიტუაციაში გამოიკვეთება მოცემული ზმნა-პრედიკატის ჭეშმარიტი სუბიექტი და ჭეშმარიტი ობიექტი. თუ ა. უფიმცევას კლასიფიკაციით, ზმნის მიმართება თავის სემანტიკურ აქტანტთან ზმნური ლექსემის სემანტიკური სტრუქტურით წინასწარ არის განპირობებული, ჩვენი შეხედულებით ერთი და იგივე ზმნის მნიშვნელობის ორიენტაცია შეიძლება შეიცვალოს ზმნური აქტანტების მიერ ყოველ კონკრეტულ მეტყველების აქტში გამოხატული სემანტიკური როლის

მიხედვით. სწორედ ამიტომ, ზმნა-პრედიკატი უნდა იდგეს პირიან ფორმაში, რადგან უპირო ფორმას არ შეუძლია გამოხატოს მოცემული ზმნის თანმხლები აქტანტის სემანტიკური ფუნქცია.

კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაციის აზრობრივი დამოკიდებულება ზმნა-პრედიკატსა და მის აქტანტებს შორის სინტაქსური კუთხით ხორციელდება მეტყველების აქტში. ერთ-ერთი აქტანტი ასრულებს სუბიექტის ფუნქციას – სუბიექტის ანუ მოქმედების ქვემარტი შემსრულებლის, ან ფსიქო-ფიზიოლოგიური, ან ემოციური მდგომარეობის მატარებლის ფუნქციას (ლინგვისტურ ლიტერატურაში ასეთი სუბიექტი ხშირად მოიხსენიება როგორც “რეალური”, “ფსიქოლოგიური”, “ლოგიკური”), ხოლო მეორე – ობიექტის, ანუ ისეთი პირის ან საგნის ფუნქციას, რომელზეც გადადის სუბიექტის მიერ შესრულებული მოქმედება. ასეთ სუბიექტსა და ობიექტს ჩვენ შესაბამისად ვუწოდებთ “კომუნიკაციურ-სემანტიკურ სუბიექტს” და “კომუნიკაციურ-სემანტიკურ ობიექტს”. ამ შემთხვევაში მცნებები “სუბიექტი” და “ობიექტი” სიღრმისეული სემანტიკური დონის კატეგორიებს წარმოადგენს, ხოლო სიღრმისეული სემანტიკური კატეგორიები კი გამოვლინდება კონკრეტულ კომუნიკაციურ (მეტყველების) აქტში.

კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტი და ობიექტი ხშირად ემთხვევა თავიანთ სინტაქსურ კორელანტებს – ქვემდებარესა და დამატებას, თუმცა არის ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც ქვემდებარის პოზიციაში დგას კომუნიკაციურ-სემანტიკური ობიექტი, ხოლო კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტი გამოდის დამატების როლში. ფორმალური და აზრობრივი კატეგორიების ასეთი შეუთავსებლობა წარმოქმნის სწორედ მეტყველების აქტში ამგვარი გარდაქმნის შესწავლისა და ექსპლიციციების აუცილებლობას. გრამატიკული და სემანტიკური სუბიექტისა და ობიექტის ტრანსპოზიციის საფუძველზე ჩვენ გამოვყოფთ სუბიექტურად ორიენტირებულ და ობიექტურად ორიენტირებულ ზმნა-პრედიკატებს.

ზმნა-პრედიკატის სუბიექტური და ობიექტური ორიენტაციის ჩვენი თვალთახედვით გამოვლენა ძირეულად განსხვავდება ა. უფიმცევას მიერ შემოთავაზებული ზმნის სუბიექტური და ობიექტური მიმართულების მიხედვით დაყოფისაგან. ავტორი იძლევა ზმნების ლექსიკურ-სემანტიკურ კლასიფიკაციას,

ხოლო ჩვენი კონცეფცია კი ითვალისწინებს სუბიექტური და ობიექტური ორიენტაციის დაყოფას ზმნა-პრედიკატსა და მის სემანტიკურ აქტანტს შორის არსებული კომუნიკაციური კავშირის საფუძველზე. ყოველივე ამის მიხედვით, ერთი და იგივე ზმნას თავისი პოლისემიური მნიშვნელობის საშუალებით, კონკრეტულ ექსტრალინგვისტურ სიტუაციაში, შეუძლია გააჩნდეს როგორც სუბიექტური, ისე ობიექტური ორიენტაცია.

კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაციის კატეგორიის დასადგენად, აუცილებელია, მკაცრად განვსაზღვროთ უშუალოდ გრამატიკული და ფუნქციურ-შინაარსობრივი კატეგორიები. ისეთი ცნებები, როგორცაა “შემასმენელი”, “ქვემდებარე”, პირდაპირი და ირიბი “დამატება”, “სინტაქსური სუბიექტი”, “სინტაქსური ობიექტი” ჩვენს მიერ განიხილება ზედაპირულ-სინტაქსური კუთხით, ხოლო ტერმინები “პრედიკატი (ზმნა-პრედიკატი)”, “(კომუნიკაციურ-სემანტიკური) სუბიექტი”, “(კომუნიკაციურ-სემანტიკური) ობიექტი” კი განიხილება სიღრმისეული სემანტიკური კუთხით.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, ზმნა-პრედიკატის კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაციის კატეგორია წარმოიქმნება გამონათქვამის სტრუქტურაში. გამონათქვამი ვლინდება მეტყველების აქტში, ე.ი. კომუნიკაციურ-სემანტიკურ დონეზე. იგი შეიცავს შედარებით დასრულებულ შეტყობინებას რაიმე მოვლენის შესახებ და წარმოადგენს კომუნიკაციური ლინგვისტიკის კვლევის საგანს. წინადადების/გამონათქვამის კომუნიკაციური ფუნქცია განსაზღვრავს ისეთი სტრუქტურული და აზრობრივი თვისებების არსებობას, რომელიც უზრუნველყოფს ნებისმიერი რაციონალური და ემოციური ინფორმაციის ვერბალური გადაცემისა და აღქმის შესაძლებლობებს. ამრიგად, გამონათქვამის სტრუქტურაში ჩართული გრამატიკული კატეგორიები, კომუნიკაციურ მიმართულებას იღებს და ხდება კომუნიკაციურად მარკირებული. ამასთან დაკავშირებით ლ. ლოსევი ამბობს, რომ “წინადადების სტრუქტურას და წინადადებაში მისი წევრების მონაწილეობას გააჩნია მხოლოდ ერთადერთი მიზანი – იყოს ურთიერთობის იარაღი, ანუ ამოარჩიოს სინამდვილიდან ის, რაც მოცემული ინფორმაციისათვისაა საჭირო” (56, 221).

კომუნიკაციური აქტის სიტუაცია მოიცავს, აგრეთვე, რეფერენტის სახით გარეენობრივ სფეროსთან დამოკიდებულებას. ენის ყველა აზრობრივი

ერთეულისათვის, მათ შორის სიტყვის, წინადადებისა თუ ტექსტისათვის დამახასიათებელია რეალურ სინამდვილესთან მიკუთვნება.

წინადადების/გამონათქვამის რეფერენტი წარმოადგენს წინადადებით/გამონათქვამით გადმოცემული ექსტრალინგვისტური სიტუაციის აღნიშვნას. ხშირ შემთვევებში სიტუაციად, ანუ ხდომილობად, მოიხსენიება რეალური სინამდვილის, კონკრეტული მოვლენის, ან ფაქტის ნაწყვეტი. ასე მაგალითად, ვ. ხრაკოვსკის განმარტებით, “წინადადების შინაარსობრივი სტრუქტურა წარმოადგენს გონებისა და ენის მიერ სინამდვილიდან ამოჭრილ და დამუშავებულ ფრაგმენტს, რომელსაც ინდივიდუალურ დენოტატიურ სიტუაციას, ანუ მოვლენას უწოდებენ” (83, 5).

სიტუაციის ქვეშ კი მოიაზრება რთული სემანტიკური ერთეული, გამოხატული წინადადების სახით. სიტუაციას რეფერენტის დონეზე შეესაბამება რეალური სინამდვილის გარკვეული ნაწყვეტი, რომელსაც მოსაუბრე გამოჰყოფს ობიექტური მოვლენების კონტინუმიდან.

სიტუაციის ელემენტები იყოფა მუდმივად და ცვალებადად. პირველს ეწოდება აქტანტები, ხოლო მეორეს – აქტანტთა მდგომარეობა. მდგომარეობა წინადადებაში გადმოიცემა ზმნით.

გ. გაკის კონცეფციით სიტუაციის ქვეშ იგულისხმება “მეტყველების აქტის მომენტში მოსაუბრის ცნობიერებაში წარმოდგენილ ელემენტთა ერთობლიობა, რომელიც გარკვეულწილად განაპირობებს გამონათქვამის ფორმირების პროცესში შესაბამისი ენობრივი ელემენტების შერჩევას ობიექტურ სინამდვილეში” (30, 358).

ვ. გაკის თანახმად, ადამიანის ცნობიერება ობიექტურ რეალობაში უპირველეს ყოვლისა გამოყოფს მატერიალურ ობიექტებს – სუბსტანციებს. მაგრამ ცალკე აღებული მატერიალური ობიექტი არ ქმნის სიტუაციას. იგი ყალიბდება “მატერიალური ობიექტებისა და მათი მდგომარეობის კოორდინაციის შედეგად” (30, 359). სიტუაციის სტრუქტურის ასეთი ხედვა (ობიექტი – სუბსტანცია + მდგომარეობის და მათ შორის ურთიერთობის კოორდინაცია) ხსნის სამეტყველო ენებში ძირითადად ორი სახის ენობრივი ელემენტების – სახელისა და ზმნის არსებობას. “სახელი” გამოხატავს სუბსტანციას, ხოლო “ზმნა” – კოორდინაციას.

სიტუაცია ენაში ტექსტის მეშვეობით ფიქსირდება, ამიტომ ცალკეული ერთეულების მნიშვნელობა გასაგები მხოლოდ ტექსტის ინტერპრეტაციის პროცესში გამოყენებული ტერმინებით ხდება.

ბოლო დროს ფართოდ გამოიყენება კონცეპტურ-სიტუაციური მოდელირების საშუალებით ლინგვისტური სიტუაციების აღწერის მეთოდიკა. სიტუაციის ლოგიკურ-კონცეპტური მოდელი წარმოდგენილია ისეთი კომპონენტების საშუალებით, როგორცაა “პარტიციპანტები”, “მონაწილეები” ან “სემანტიკური აქტანტები”. ისინი ასრულებენ სხვადასხვა სემანტიკურ როლს. სიტუაციის “მონაწილეებს” შორის წარმოიქმნება რიგი აზრობრივი კავშირები და ურთიერთობები. დადგენილია, რომ ზოგიერთი სემანტიკური რიგის მქონე წინადადებისათვის შესაძლებელია სიტუაციური (სუბსტანტიური) მოდელის შექმნა, რომელიც გარკვეულწილად შეესაბამება წინადადების სტრუქტურასა და მის შემადგენელ ნაწილებს. ასეთ მოსაზრებას იზიარებენ, მაგალითად, გ. მელნიკოვი (58), კ. დობრინა (35), თ. რატოვა (65, 40) და სხვ.

გამონათქვამის კონცეპტურ-სიტუაციურ მოდელს გააჩნია როგორც ლინგვისტური, ისე ექსტრალინგვისტური ბუნება. სიტუაციის მონაწილეთა არსებობა, ერთის მხრივ, წარმოადგენს რეალური ექსტრალინგვისტური მოვლენის უნივერსალურ პარამეტრს. მეორეს მხრივ კი, თავად სიტუაციის სტრუქტურა მოიაზრება, როგორც რეალობაზე “გადაფარებული” კონკრეტული ენის ბადე.

სიტუაციის მთავარი შინაარსის გადმოცემა პროპოზიციის სტრუქტურის სახით ხდება. ლოგიკოსები და ლინგვისტები სხვადასხვანაირად განმარტავენ პროპოზიციის კატეგორიას. ლინგვისტურ კვლევებში პროპოზიციის ქვეშ ძირითადად იგულისხმება პრედიკატი, რომელიც ესადაგება მისი სემანტიკის გამოვლენისათვის აუცილებელი აქტანტის სინტაქსური ან სემანტიკური ტერმინებით გამოხატულ ჩარჩოს. მაგალითად, ჩ. ფილმორი პროპოზიციას განსაზღვრავს, როგორც “წინადადების მოდალური კონსტიტუენტისაგან გამოყოფილ, დროის სემის მიღმა არსებულ ურთიერთობების ერთობლიობას ზმნასა და სახელს შორის” (107, 23).

ს. კაცნელსონის აზრით, “პროპოზიცია დაახლოებით შეესაბამება მარტივი, ანუ ერთ პრედიკატიანი წინადადების აზრობრივ შინაარსს, თუმცა, გართულებულია განსაზღვრებებითა და გარემოებების გამომხატველი სიტყვებით.

თითოეული პროპოზიცია შედგება პრედიკატისა და მისი ვალენტობიდან გამომდინარე ერთი ან რამდენიმე არგუმენტისაგან” (41, 107).

ამრიგად, პრედიკატულ-არგუმენტული სტრუქტურა ქმნის ნებისმიერი გამონათქვამის საფუძველს. როგორც ვიცით, ზმნური ლექსემა განსაკუთრებულ ადგილს იკავებს როგორც პრეპოზიციის სტრუქტურაში, ისე ენის სისტემაში ზოგადად. იგი ძალზედ თავისებურ და ამავდროულად მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ყველა თვალსაზრისით. ზმნა საბაზისო მნიშვნელობით გამოირჩევა, მას ძალუმს გადმოსცეს არამარტო სემანტიკური მნიშვნელობა არამედ წარმოაჩინოს მთელი სიტუაციის ძირითადი არსი. არგუმენტების რაოდენობაც განპირობებულია ზმნური ლექსემით, რომელიც დამატებას თავისი სემანტიკური სისავსის მიხედვით “მოითხოვს”. ზმნის ეს თვისება განიხილება, როგორც ზმნის ვალენტობა. სწორედ ზმნის ვალენტობის საფუძველზე გამოიყოფა წინადადების სახელობითი წევრები – სუბიექტი და ობიექტი. შინაარსობრივი ვალენტობის მხრივ “ყოველი ზმნური მნიშვნელობა თითქოსდა ხსნის სუბიექტურ-ობიექტური ფუნქციების რაოდენობის თვალსაზრისით ნაგულისხმევ ვაკანტურ პოზიციებს. ეს პოზიციები ვალდებულების ამა თუ იმ ხარისხით ექვემდებარება წინადადებაში ჩანაცვლებას” (40, 47).

სახელობითი წევრების ის პოზიციები, რომლებიც თითქოსდა “წინასწარ” განპირობებულია ზმნური ლექსემების ვალენტობით და აუცილებელია მინიმალური სტრუქტურის ფორმირებისათვის, რომელთაც შეუძლიათ კონტექსტის გარეშე დამოუკიდებლად არსებობა, უნდა მივიჩნიოთ ზმნის აუცილებელ და ცენტრალურ აქტანტებად. ესენი, უპირველეს ყოვლისა, ქვემდებარე, პირდაპირი ან ირიბი დამატებაა. დანარჩენი სახელობითი პოზიციები, რომლებიც ზმნის სემანტიკით არ არის განსაზღვრული, ითვლება ფაკულტატიურ, ანუ პერიფერიულ პოზიციებად.

აუცილებელი აქტანტების რაოდენობის მიხედვით პრედიკატები იყოფა: ერთვალენტიან (to go, to come, to live), ორვალენტიან (to break, to make, to put) და სამვალენტიან (to give, to show, to teach) პრედიკატებად.

პროპოზიციის ს. კაცნელსონისეულ განმარტებაზე დაყრდნობით მივიჩნევთ, რომ პროპოზიციაში მოიაზრება ზმნა-პრედიკატისა და მისი აუცილებელი აქტანტებისაგან შემდგარი სემანტიკურად მარტივი, ბერთვული წინადადება. პროპოზიცია წარმოადგენს მინიმალურ პრედიკატულ-აქტანტურ

კონფიგურაციას, რომელსაც შეუძლია დამოუკიდებლად ფუნქციონირება. პრედიკატს განვიხილავთ დრო-სახეობით და ასპექტურ-მოდალურ მახასიათებლებთან მჭიდრო კავშირში. აქტანტები შეიძლება გამოხატულ იქნას არა მხოლოდ მარტივი საგნების, არამედ მოვლენის, ქმედებების, განყენებული ცნებების და ა.შ. აღმნიშვნელი სახელებით თუ მათი შემცვლელი ნაცვალსახელებით.

სწორედ მარტივი პროპოზიციის ფარგლებში ვყოფთ პრედიკატებს კომუნიკაციურ-სემანტიკური კატეგორიის მიხედვით სუბიექტურ ან ობიექტურ-ორიენტირებულად. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაციის კატეგორიისათვის მთავარ საკითხს წარმოადგენს პრედიკატის აზრობრივი დამოკიდებულება თავის აუცილებელ აქტანტებთან. კომუნიკაციურ-სემანტიკურ კატეგორიას განვსაზღვრავთ როგორც კატეგორიას, რომელიც გამონათქვამის სტრუქტურაში აუცილებელი ზმნური აქტანტების ურთიერთობის შედეგად კომუნიკაციურ-სემანტიკურ დონეზე გამოვლინდება. სწორედ მისი მეშვეობით ყოველ კონკრეტულ მეტყველების აქტში დგინდება ჭეშმარიტი სუბიექტისა და ჭეშმარიტი ობიექტისადმი ზმნის მნიშვნელობის ორიენტაცია. სუბიექტისა და ობიექტის ფორმალურ-გრამატიკულ კატეგორიებთან (ქვემდებარე და შემასმენელი) დამთხვევა/არდამთხვევის მიხედვით ხდება პრედიკატების მარკირება სუბიექტურად ან ობიექტურად ორიენტირებულ პრედიკატებად.

ზმნა-პრედიკატები, რომლებშიც გამოვლინდება კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაციის კატეგორია, იყოფა შემდეგ ჯგუფებად:

1) ორმიმართულებიანი ზმნები, როდესაც ზმნას ერთდროულად გააჩნია აზრობრივი კავშირი, როგორც სემანტიკურ სუბიექტთან, ისე სემანტიკურ ობიექტთანაც;

2) სრულმნიშვნელიანი ზმნური ლექსემები პირიან ფორმაში, რომელთა მნიშვნელობაში ყველაზე ნათლად აირეკლება ზმნებსა და მათ სახელობით თანმხლებებს შორის არსებული აზრობრივი კავშირები;

3) აქტიურ ფორმაში მყოფი სემანტიკურად გარდამავალი ზმნები, რომლებიც ზმნით გამოხატული მოქმედების სემანტიკურ ობიექტთან კავშირს მიუთითებს იმის მიუხედავად სინტაქსურად პირდაპირი დამატებით გამოიხატება ეს კავშირი, თუ ირიბით.

მგრძნობელობით-ემოციური სინამდვილის გამომხატველი ზმნების სემანტიკური ველის მასალაზე ჩატარებული კომპონენტური ანალიზით გამოვლინდა, რომ ერთ-ერთი აქტანტი (ან ორივე აქტანტი) სულიერი საგნის აუცილებელ სემანტიკურ მარკირებას ითხოვს. თუმცა, უსულო აქტანტის არსებობის დროსაც ქვემდებარის პოზიციაში მჟღავნდება კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაციის კატეგორია, რომელიც თავისი შინაარსობრივი დატვირთვით სულიერ საგანს უთანაბრდება. ასეთი უსულო საგნების როლში გამოდის ბუნებრივი ძალები, ნივთიერებები, შეიარაღებისა და ტექნიკური საგნები (უფრო დეტალურად იხილეთ ქვემოთ), მაგალითად:

“A cold wind ruffled the straw of the yard...” (21, 65)

ზმნისა და უსულო აქტანტის (მაგ. *“a cup broke”*) მეშვეობით მიღებული მინიმალური სინტაგმები უნდა მივაკუთვნოთ ორმიმართულებიანი ზმნების შეკვეცილ, ანუ რედუცირებულ, წარმონაქმნებს, რომლებშიც გამოტოვებულია (მაგრამ იმპლიციტურად იგულისხმება) მოქმედების შემსრულებელი. იმპლიციტურად ნაგულისხმევი სუბიექტის სულიერება-უსულობის გავლენას ამტკიცებს ის, რომ ასეთი მინიმალური წარმონაქმნები ორმიმართულებიანი ზმნების არასრული, რედუცირებული სტრუქტურებია, მაგალითად:

“A door opened.” → *“The wind opened a door.”*

“A cup broke.” → *“Nick broke a cup.”*

“A window closed.” → *“Mary closed a window.”*

ზმნა-პრედიკატის კომუნიკაციური მიმართულება და აქტანტის სემანტიკური ფუნქცია შეკვეცილ კონსტრუქციებში იგივე რჩება, რაც ორმიმართულებიან ზმნებში. მაგალითად, გამონათქვამში *“Nick broke a cup”* პირდაპირი დამატება არის საგანი, რომელზედაც გადადის სინტაქსური სუბიექტის მოქმედება. ეს ნიშნავს, რომ პირდაპირი დამატება იღებს პაციენსის ფუნქციას. რედუცირებულ კონსტრუქციაში *“a cup broke”* სიტყვა *“cup”*, მართალია, ქვემდებარის პოზიციაში დგას, მაგრამ ასრულებს პაციენსის ფუნქციას. იგი არ იცვლის თავის სემანტიკურ როლს. ეს კიდევ ერთხელ ამტკიცებს, რომ მინიმალურ პროპოზიციაში მყოფი ზმნა, მოქმედების სულიერი თუ უსულო სუბიექტით, რედუცირებულ ორმიმართულებიან ზმნას წარმოადგენს, რომელსაც ძალუმს გამოავლინოს კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაცია.

თუმცა, არსებობს ისეთი მინიმალური კონსტრუქციებიც, რომლებშიც არ იგულისხმება სულიერი მოქმედი პირი, მაგალითად:

“A road widened.”

რა თქმა უნდა, ასეთ შემთხვევაში ზმნა არ უნდა მივიჩნიოთ რედუცირებულ ორმიმართულებიან პრედიკატად, და შესაბამისად, არ უნდა ვისაუბროთ კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაციის კატეგორიის გამოვლენის შესახებ.

ამგვარად, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ზმნა-პრედიკატსა და უსულო აქტანტის მიერ წარმოქმნილი მინიმალური კონსტრუქცია რედუცირებულია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ იგი ზედაპირულ-სინტაქსურ დონეზე უშვებს მოქმედების სულიერი ან უსულო აგენსის ჩამატებას.

სრულმნიშვნელიანი ორმიმართულებიანი ზმნები, რომელთა ორივე აქტანტი უსულო საგანია, ყოველთვის არ ავლენს კომუნიკაციურ-სემანტიკურ ორიენტაციას. განვიხილოთ ასეთი წინადადება:

“Well Templeton, I don’t want to upset you, but yesterday our examination revealed a development in your wife’s condition.” (11, 316)

სადაც სინტაქსურ სუბიექტს “examination” (გასინჯვა) არა აქვს კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტის პრეტენზია, რადგან მას არ შეუძლია დამოუკიდებლად შეასრულოს რაიმე მოქმედება. ზმნური მოქმედების ჭეშმარიტი შემსრულებლის როლზე პრეტენზია შეიძლება ჰქონდეს მხოლოდ სულიერ საგანს, რომელიც ზედაპირულად ექსპლიცირდება კუთვნილებითი ნაცვალსახელით “our” (კონტექსტით “doctors” – “ექიმები”): ექიმებმა შეასრულეს მოქმედება (კერძოდ, გასინჯეს). ეს კი ვლინდება სხვა აზრობრივად უფრო სიღრმისეულ დონეზე. ამიტომ, ჩვენს მაგალითში მოყვანილი აზრი შეიძლება გაიშალოს შემდეგნაირად:

We (doctors) made the examination. → Our examination revealed a development in your wife’s condition.

ზემოთმოყვანილი მაგალითის ანალიზი ცხადყოფს, რომ მსგავსი გამონათქვამების უკან დგას უფრო სიღრმისეული სტრუქტურული სუბსტრატები, რომლებიც მოქმედების ჭეშმარიტ სუბიექტსა და ობიექტზე მიუთითებს. ამდენად, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ კომუნიკაციურ-სემანტიკური კატეგორია ვლინდება არამარტო ერთი გამონათქვამის ფარგლებში, არამედ გამონათქვამის

ექსტრალინგვისტურ სინამდვილეში წარმოქმნილი ჯაჭვის მეშვეობითაც გამოიხატება.

ორმიმართულებიან ზმნისა და მისი თანმხლები უსულო აქტანტის მიერ წარმოქმნილ ზოგიერთ კონსტრუქციას არ გააჩნია კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაციის გამოვლენის თვისება. მათ უკან არ დგას უფრო სიღრმისეული გამონათქვამი, რომელიც მიუთითებდა ჭეშმარიტ სუბიექტსა და ობიექტზე. მაგალითად:

“A gleam of sun pierced the heavy sky for a moment...” (45, 150)

“Not even the hum of a tractor broke the stillness.” (14, 62)

ორმიმართულებიანი პრედიკატის შემთხვევაში უსულო აქტანტებს შორის უნდა გამოვყოთ სულიერი საგნის შემცვლელი მეტონიმიური აქტანტები, მაგალითად: “heart”, “mind”, “soul”, “face”, “eye” და ა. შ. ამისათვის საკმარისია, სულიერი საგნის მისი მეტონიმიური შემცვლელით ჩანაცვლება. ზედაპირულ დონეზე ექსპლიციტური კუთვნილებითი ნაცვალსახელი ხშირად მიუთითებს სულიერი საგნის არსებობას, მაგალითად:

“His face showed eager surprise.” (20, 22)

His face showed... → He showed...

“Apprehensive tremors fluttered her heart as Larry straightened himself.” (22, 191)

Tremors fluttered her heart. → Tremors fluttered her.

“This peculiar sadness between them thrilled her soul.” (31, 241)

Sadness thrilled her soul. → ... Sadness thrilled her.

ამიტომ, უსულო აქტანტს, რომელიც სულიერი საგნების მეტონიმიური შემცვლელის ფუნქციას ასრულებს, ჩვენ განვიხილავთ როგორც ორმიმართულებიანი ზმნის სულიერ აქტანტს, რომელსაც აქვს კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაციის კატეგორიის გამოვლენის უნარი.

კვლევაში ერთი გამონათქვამის ფარგლებში გავაანალიზეთ ისეთი ორმიმართულებიანი ზმნა-პრედიკატები, რომელთაც ძალუბთ კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაციის ექსპლიციტურა ზედაპირულ-სინტაქსურ დონეზე, სულ ცოტა ერთი სულიერი აქტანტის ან მისი მეტონიმიური შემცვლელის შემთხვევაში. აგრეთვე ისეთი უსულო აქტანტის არსებობისას, რომელსაც სულიერი საგნის

მსგავსად, უნარი აქვს დამოუკიდებლად, საკუთარი ძალებით, შეასრულოს გარკვეული მოქმედება. ანალიზის დროს გამოვრიცხეთ ფრაზეოლოგიური შეთანხმებები (მაგალითად როგორცაა “to be afraid”, “to fall in love”), ბოლოსართიანი ზმნები (მაგალითად “to give up”, “to look for”) და შევარჩიეთ მარტივი ზმნური მნიშვნელობები, რომლებიც განვიხილეთ თხრობით და კითხვით წინადადებაში.

ზმნა-პრედიკატის ორიენტაციის სწორი გააზრებისათვის უპირატესი მნიშვნელობა გააჩნია იმას, თუ რას ვგულისხმობთ “სემანტიკური სუბიექტისა” და “სემანტიკური ობიექტის” კატეგორიებში. ამ ტერმინების სხვადასხვაგვარი განმარტებები არსებობს ლინგვისტურ ლიტერატურაში. ა. უფიმცევას თანახმად “სემანტიკური სუბიექტი და სემანტიკური ობიექტი – თავისი არსით არსებითი სახელის ზმნასთან შეთავსებადი სემანტიკური კატეგორიებია (მაგალითად: პირი, საგანი, აბსტრაქტული სახელი და სხვ.), რომლებიც რეალურად და პოტენციურად გვევლინება მინიმალური ზმნური-სახელობითი სინტაგმის წევრის როლში” (79, 124).

ტ. ალისოვა (11, 78) ფორმისა და ფუნქციის შეთავსების სიხშირის დასათვლელად ირჩევს ტექსტს, რომელიც საკმაოდ ნათლად გამოხატავს ცხოვრებისეულ სიტუაციებში მეტყველებით რეაქციას. ამდენად, იგი შედგება ყველაზე გავრცელებული ენობრივი ფორმებისა და ცნებების სტანდარტული ასოციაციებისაგან. ტ. ალისოვა იგივე ხერხს მიმართავს სემანტიკური ობიექტისა და წინადადების სხვა წევრების გამოსავლენად.

სუბიექტისა და ობიექტის აზრობრივ კატეგორიებს კომუნიკაციური კუთხით განვსაზღვრავთ. სიტუაციის გაცნობიერებული ენობრივი გამოხატვის თვალსაზრისით “კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტი” – ჩვეულებრივ სულიერი საგანია, რომელიც აქტიურად, საკუთარი ძალებით, წინასწარ განზრახულად ასრულებს მოქმედებას, აღიქვამს (აქტიურად ან პასიურად, გააზრებულად ან გაუაზრებლად) პროცესს. იგი ემოციური გრძნობის, ფსიქოლოგიური მდგომარეობის მატარებელია ხანგრძლივი თუ მოკლე პერიოდის განმავლობაში.

ზოგჯერ, მოქმედების აქტიური შემსრულებელის როლში გვხვდება უსულო საგნებიც, რომლებსაც გააჩნიათ საკუთარი მოქმედების ობიექტი. ასეთ უსულო საგნებს მიეკუთვნება:

1) ბუნების ძალები: ქარბუქი, ქარი, ჭექა-ქუხილი, ელვა, ყინვა, ქარიშხალი, შტორმი და ა.შ.;

2) ბუნებრივი ნივთიერებები: სეტყვა, თოვლი, ყინვა, ცვარი, ნამი, მჟავა, ჰაერი, მტვერი, ქვიშა, ხე და ა.შ.;

3) შეიარაღების საგნები და ტექნიკური საშუალებები: ყუმბარა, ტყვია, ტანკი, ავტომანქანა, კომპიუტერი და ა.შ.

ზემოთ ჩამოთვლილი სიტყვები სხვა უსულო საგნებთან მიმართებაში, ჩვეულებრივ, სუბიექტს წარმოადგენს, მაგალითად:

“The air began to get rid of the heaviness, and so became fresher as the dew soaked the grass.”(20, 421)

“... Days when the air was scintillating and frosty, days when the mist enshrouded everything.”(11, 131)

“There was a great storm five winters ago that destroyed fishing boats in their harbour...”(33, 150)

პირველ მაგალითში “the grass”—თან მიმართებაში “the dew” წარმოადგენს სუბიექტს, რადგან აქტიურად, საკუთარი ძალებით ასრულებს ზმნა-პრედიკატის მიერ გამოხატულ მოქმედებას. მეორე მაგალითში სუბიექტის როლში დგას “the mist”, ხოლო მესამე მაგალითში კი ნაცვალსახელი “that” ქვემდებარის ფუნქციაში ცვლის არსებით სახელს “storm”.

თუმცა, იშვიათ შემთხვევებში ზემოხსენებული საგნები შესაძლოა ასრულებდნენ სუბიექტის ფუნქციას, სულიერ საგნებთან მიმართებაშიც კი:

“And the air in the corridor chilled him too.”(29, 227)

უნდა აღინიშნოს, რომ მოქმედების აქტიურ შემსრულებელ სულიერ და უსულო საგანს შორის გამოიკვეთება შემდეგი განსხვავებები: სულიერ საგანს ახასიათებს აქტივობის, დამოუკიდებლობისა და მიზანმიმართულების, ხოლო უსულო საგანს კი მხოლოდ აქტივობისა და დამოუკიდებლობის სემები.

კომუნიკაციურ-სემანტიკური ობიექტი ჩვენს მიერ განიხილება როგორც:

ა) სულიერი ან უსულო საგანი, რომელზეც მიმართულია მოქმედება;

ბ) ობიექტი, რომელიც სულიერი საგნის მიერ ფიზიკურად ან გონებრივად აღიქმება;

გ) სულიერი საგნის ფსიქიკური ან ემოციური მდგომარეობის წყარო;

კომუნიკაციური სუბიექტისა და ობიექტის ჩვენეული განმარტება მთლიანად ეყრდნობა მგრძნობელობით-ემოციური ზმნების სემანტიკური ველის ფარგლებში კომპონენტური ანალიზით ჩვენს მიერ ჩატარებულ კვლევას. არ არის გამორიცხული, რომ სხვა სემანტიკური ველის შესწავლისას სუბიექტსა და ობიექტს აღმოაჩნდეს ახალი პარამეტრები. შესაბამისად, გაფართოვდეს მათი პოლისემიური მნიშვნელობაც, ხოლო განმარტება კი მოდიფიცირდეს და შეივსოს.

ჩვენს მიერ შემოთავაზებული კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტისა და ობიექტის განმარტებისას სუბიექტის როლში გვევლინება სულიერი საგანი (იშვიათად უსულო საგანიც). ობიექტის ფუნქციას ასრულებს როგორც სულიერი, ისე უსულო საგანიც.

ურთიერთმოქმედების პროცესში სუბიექტი და ობიექტი ხასიათდება აქტიური და პასიური გამოვლინებებით: ობიექტთან მიმართებაში სუბიექტი ყოველთვის უფრო აქტიურია. იგი თავისკენ იზიდავს ზმნა-პრედიკატის ინტენციას.

სიღრმისეულ-აზრობრივი ერთეულები გვხვდება, როცა სუბიექტი და ობიექტი ჩვეულებრივ ემთხვევა ფორმალურ-სინტაქსურ ერთეულებს: ქვემდებარესა და დამატებას. სუბიექტის ფუნქციას ზოგჯერ ასრულებს დამატება, ხოლო ქვემდებარის პოზიცია ივსება გზავნილის ობიექტით. სწორედ გრამატიკული და აზრობრივი კატეგორიების დამთხვევა/არდამთხვევის ფაქტი გახდა ზმნა-პრედიკატის ორ უდიდეს კომუნიკაციურ-სემანტიკურ კლასად – სუბიექტურ და ობიექტურად ორიენტირებულ ზმნებად დაყოფის საფუძველი.

სუბიექტურად ორიენტირებულად მივიჩნევთ ისეთ პრედიკატებს, რომელთა კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტი ემთხვევა ქვემდებარეს, ხოლო კომუნიკაციურ-სემანტიკური ობიექტი კი დამატებას, მაგალითად:

“He covered his face as much as he could, and struggled sickly along.” (31, 435)

პრეპოზიციაში *“He covered face”* ქვემდებარის როლში მყოფი პირი აქტიურია, იგი მოქმედების რეალური შემსრულებელია კომუნიკაციურ-სემანტიკური კუთხითაც, ამიტომ მას განვსაზღვრავთ, როგორც კომუნიკაციურ-სემანტიკურ სუბიექტს, ხოლო პირდაპირი დამატება გამოხატავს საგანს,

რომელზედაც გადადის სუბიექტის მიერ შესრულებული მოქმედება. ამრიგად, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ "face" არის კომუნიკაციურ-სემანტიკური ობიექტი.

როგორც ვხედავთ, ქვემდებარე გამოხატავს კომუნიკაციურ-სემანტიკურ სუბიექტს და შესაბამისად, კომუნიკაციურ სემანტიკურ ობიექტს გამოხატავს დამატება. ყოველივე ამის საფუძველზე ზმნა "cover" შეგვიძლია მივიჩნიოთ სუბიექტურად ორიენტირებულად.

ყოველივე ზემოხსენებულის საფუძველზე შეგვიძლია დავასკვნად, რომ სუბიექტურად ორიენტირებულია ზმნა-პრედიკატი თუ დამატების პოზიციაში დგას სულიერი საგანი, რაც ნიშნავს იმას, რომ სუბიექტისათვის თავისი ობიექტის სულიერ თუ უსულო სემას მნიშვნელობა არა აქვს, ხოლო სუბიექტურად ორიენტირებული პრედიკატისათვის კი აუცილებელ პირობას წარმოადგენს სულიერი საგნით გამოხატული სუბიექტი, მაგალითად:

"The child worshipped her father." (40, 262)

"Everybody praised him." (35, 80)

"Mrs. Nattle ignored her, turning to Mrs. Dorbell and asking her to wait." (22, 38)

ობიექტურად ორიენტირებული პრედიკატი ისეთი ზმნური მნიშვნელობაა, რომელშიც კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტი დამატებასთან, ხოლო კომუნიკაციურ-სემანტიკური ობიექტი კი ქვემდებარესთან კორელირდება. მოვიყვანოთ მაგალითებს:

"Your mother's nearly frightened me out of my wits fainted away", she said." (31, 436)

"The same doubt had always troubled him when he was shown Jane's X – ray." (11, 326)

პირველი მაგალითის კონტექსტის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ არანაირი აქტიური მოქმედება სინტაქსური სუბიექტის მხრიდან არ არის დაგეგმილი. იგი არაფერს მოიმოქმედებს განზრახ ვინმეს დასაშინებლად – ქვემდებარის პოზიციაში მდგომი პირი წარმოადგენს შიშის წყაროს, რომელსაც სინტაქსური ობიექტი განიცდის. ამრიგად, მოცემულ მეტყველების აქტში ხდება ზედაპირულ-სინტაქსური და სიღრმისეულ-სემანტიკური კატეგორიების ტრანსპოზიცია, რის შედეგადაც ქვემდებარის როლში გვევლინება კომუნიკაციურ-სემანტიკური ობიექტი, დამატების როლში კი კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტი.

მეორე მაგალითში ქვემდებარის პოზიცია, როგორც ვხედავთ, ჩანაცვლებულია უსულო საგნით, ხოლო დამატების ფუნქციას ასრულებს სულიერი საგანი. ასეთ შემთხვევებში პრედიკატი ობიექტურად ორიენტირებულია, რადგანაც უსულო საგანთან მიმართებაში სულიერი საგანი ჩვეულებრივ სუბიექტის როლშია.

ზოგჯერ ერთი და იგივე ზმნურ მნიშვნელობას შეუძლია შეიცვალოს ორიენტაცია და გარშემომყოფი აქტანტების მიხედვით სხვადასხვა სიტუაციაში გამოავლინოს სუბიექტური, ან ობიექტური ორიენტაცია.

ილუსტრაციისათვის მოვიყვანთ მაგალითებს, სადაც გვხვდება ზმნა “to encourage”:

“... I encouraged him to make the offer again.” (15, 16)

“Her look encouraged me to go on.” (25, 124)

პირველ მაგალითში, ჩვენთვის საინტერესო პრედიკატი არის სუბიექტურად ორიენტირებული. მეორე მაგალითში კი, იმის საფუძველზე, რომ ქვემდებარის პოზიცია უსულო საგნითაა ჩანაცვლებული, პრედიკატი ობიექტურად ორიენტირებულია. ამ დროს სულიერი საგანი დამატების ფუნქციის როლში გვევლინება. სხვადასხვა ორიენტაციით ხასიათდება აგრეთვე ზმნები: “to frighten”, “to torture”, “to surprise”, “to insult”, “to disturb” და სხვ. ასეთ ზმნურ მნიშვნელობებს, რომლებიც კონტექსტის მიხედვით იცვლიან ორიენტაციის ხასიათს ჩვენ განსხვავებულ ორიენტირებად პრედიკატებს ვუწოდებთ.

ინგლისურ ენაში არსებობს ისეთი ზმნური მნიშვნელობებიც, რომლებიც მოცემულ ექსტრალინგვისტურ სიტუაციაში კონტექსტის მიუხედავად სუბიექტურად ორიენტირებული ან ობიექტურად ორიენტირებულეა. ასეთ ზმნებს ცალმხრივად ორიენტირებად პრედიკატებს ვუწოდებთ. მათ რიცხვს მიეკუთვნება მაგალითად: “to see”, “to hear”, “to love”, “to feel”, “to fear”, “to admire”, “to watch”, “to notice”, “to disregard” და სხვ.

“But as soon as I saw her I would forget all that.” (51, 113)

“Michael watched the affecting scene with sympathy.” (35, 48)

“You know how I feel Ann now as I dead weight.” (40, 118)

“She no longer feared the months she had yet to spend at Pine Ridge.” (11, 144)

ჩატარებულმა კვლევამ გვიჩვენა, რომ ობიექტურად ორიენტირებული პრედიკატები რიცხვობრივად ძალზედ ჩამორჩება სუბიექტურად ორიენტირებულ

პრედიკატებს ("to amuse", "to please", "to disgust", "to repulse", "to chill", "to disappoint", "to enrage" და სხვ.) მაგალითად:

"The ruthlessness of this chilled Hugh and dismayed him." (40, 177)

"He pleased me very much." (23, 63)

"Dirty nuisance!" Arthur would cry, jumping up and going straight out of the house when his father disgusted him." (31, 157)

ჩატარებული კომპონენტური ანალიზიდან ჩანს, რომ პრედიკატის ორიენტაციის დადგენა შედარებით იოლია ისეთ სიტუაციაში, როდესაც ერთი ზმნური აქტანტი სულიერი საგანია, ხოლო მეორე – უსულო, რადგან სულიერი საგანი უსულო საგანთან მიმართებაში თითქმის ყოველთვის უფრო აქტიურია და ამიტომ სწორედ ის ასრულებს კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტის ფუნქციას (იმ იშვიათი შემთხვევების გამოკლებით, როდესაც ქვემდებარის როლში სულიერი საგნის ნაცვლად გვაქვს ბუნების ძალების, ბუნებრივი ნივთიერებების, ტექნიკური საგნების გამომხატველი მნიშვნელობები და ა.შ.).

პრედიკატის ორიენტაციის განსაზღვრისას პრობლემური ხდება შემთხვევა, როცა ორივე ზმნური აქტანტი სულიერი საგანია. ამ დროს გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება ქვემდებარის პოზიციაში მდგარი პირის მოქმედებაში ნებელობითი/არანებელობითი სემის არსებობას. თუ პირი შეგნებულად, განზრახ ან მიზანმიმართულად ასრულებს რაიმე მოქმედებას, მაშინ იგი კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტია და პრედიკატიც შესაბამისად განიხილება, როგორც სუბიექტურად ორიენტირებული. ხოლო თუ მოქმედება განზრახვის გარეშე ხდება, მაშინ იგი კომუნიკაციურ-სემანტიკური ობიექტია და პრედიკატიც განიხილება, როგორც ობიექტურად ორიენტირებული.

ნებელობითი/არანებელობითი სემის დასადგენად აუცილებელია კონტექსტისა და იმ ექსტრალინგვისტური სიტუაციის დაწვრილებით შესწავლა, რომელშიც დგას მოცემული ზმნა-პრედიკატი. ამ სემის საფუძველზე კონკრეტულ ტექსტში ხდება ზმნა-პრედიკატის მარკირება კომუნიკაციურ-სემანტიკურ სუბიექტად და კომუნიკაციურ-სემანტიკურ ობიექტად.

ამდენად, ზმნა-პრედიკატის ამ სახით არსებული სუბიექტურ-ობიექტური კლასიფიკაციის ფარგლებში ჩვენ დავადგინეთ სხვა კლასის კატეგორიები, რომლებიც საშუალებას გვაძლევს გამოვყოთ მოქმედების სუბიექტსა და ობიექტთან

მიმართებაში ზმნური მნიშვნელობების სხვადასხვაგვარი ორიენტაცია. ჩვენს მიერ დადგენილი კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაცია გვიჩვენებს, რა შემთხვევებში ემთხვევა ან არ ემთხვევა ერთმანეთს ფორმალური და აზრობრივი კატეგორიები. კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაციის კატეგორიის განსაზღვრა საშუალებას გვაძლევს უფრო ღრმად ჩავწვდეთ ზმნა-პრედიკატის აუცილებელ აქტანტებს შორის არსებულ აზრობრივ კავშირებს.

1. 2. ზმნა-პრედიკატი და მისი სემანტიკური აქტანტები

თანამედროვე სინტაქსურ მინდინარეობებს შორის საყურადღებოა „სტრუქტურული სინტაქსისის“ სახელით ცნობილი თეორია, რომელიც ზმნის (შემასმენლის, პრედიკატის) მიერ წინადადების სხვა წევრების მართვის მოდელს ემყარება. ამ თეორიის მიხედვით, წინადადების აგებისას გამოყოფენ სამ ძირითად ასპექტს: 1) გამოხატვის საშუალებებს (სიტყვათა რიგი, მორფოლოგიური მახასიათებლები); 2) სტრუქტურულ სინტაქსს, რომელიც სიტყვებს შორის არსებული იერარქიულ დამოკიდებულებას ასახავს და 3) სიტყვის (სემანტიკური) მნიშვნელობას. პირველი ორი ასპექტისგან განსხვავებით, ეს უკანასკნელი, სცდება ენის, როგორც საურთიერთო ფორმის ფარგლებს და გამოხატავს ენის მიღმა რეალობაში არსებულ ურთიერთობებს, რაც საშუალებას გვაძლევს უფრო ღრმად და დეტალურად გავაცნობიეროთ რეალური სიატუაცია. სემანტიკა და სინტაქსი აბსოლუტურად დამოუკიდებელია ერთმანეთისგან: წინადადება შეიძლება გრამატიკულად სწორად იყოს აგებული, მაგრამ აზრობრივად (ლოგიკურად) იყოს გაუმართავი. ამასთან, სიტყვის მნიშვნელობის გამოხატვა შეიძლება სხვადასხვა სინტაქსური ფორმით მოვახერხოთ. წინადადებაში სიტყვის სინტაქსური როლი ყოველთვის არაა მისი სემანტიკური „ღირებულების“ ეკვივალენტური. მაგალითად, სინტაქსურად „მეორეხარისხოვანი წინადადების წევრი“ სემანტიკური თვალსაზრისით შეიძლება ძალზედ მნიშვნელოვანი ინფორმაციის მატარებელი იყოს. წინადადების ელემენტების, სიტყვების, დამოუკიდებლობის მიუხედავად თავად წინადადება ერთი ორგანიზებული მთლიანობაა, სადაც დამოუკიდებელი ელემენტები ერთმანეთთან სინტაქსურადაც და სემანტიკურადაც არიან დაკავშირებულნი. წინადადების აგება ნიშნავს სიტყვებს შორის კავშირების,

სინტაქსური მიმართებების დამყარებას, ხოლო წინადადებების გაგება, მასში ჩადებული აზრის შემეცნებას, ამ მიმართებათა ამოცნობას. სიტყვებს შორის სინტაქსურ-სემანტიკური მიმართებების დამყარებას მოლაპარაკისა და მსმენელის ენობრივი კომპეტენცია განაპირობებს. ადამიანს სჭირდება სამყაროში არსებული საგნების, მოვლენების, აგრეთვე მათი თვისებებისა და ურთიერთდამოკიდებულებების ცოდნა, რათა ოპტიმალურად იმოქმედოს და სწორად შეაფასოს რეალობა. მეორე მხრივ, ადამიანი თავისი ინტერესების თვალსაზრისით აფასებს და განიცდის იმას, რაც მის გარშემო ხდება. შესაბამისად, ნებისნიერ აზრში შეიძლება გამოიყოს ობიექტური და სუბიექტური კომპონენტები, ანუ კოგნიტიური (შემეცნებითი, კონცეპტუალური) და პრაგმატული (შეფასებითი, ემოციური, აფექტური) მნიშვნელობები. როგორც ვიცით, კოგნიტიური (ლათ. *cognitio* “შემეცნება”) მნიშვნელობა არის დენოტატების (საგნებისა და ფაქტების) შესახებ ობიექტური ინფორმაცია, ხოლო პრაგმატიკული მნიშვნელობა – ინფორმაცია მათ მიმართ მოლაპარაკის სუბიექტური დამოკიდებულების შესახებ. იგი კომუნიკაციის მონაწილეებს შორის დამოკიდებულებას, კომუნიკაციების გარემოებებსა და მრავალ სხვა ექსტრალინგვისტურ ფაქტორს უკავშირდება. ნიშნის პრაგმატიკული მნიშვნელობა არ მყარდება უშუალოდ მოლაპარაკესა და ნიშანს შორის, იგი გაშუალებულია დენოტატისადმი მოლაპარაკის ემოციური დამოკიდებულებით და ასახავს დენოტატის შეფასებას. წმინდა ინტელექტუალურ, შემეცნებით მნიშვნელობას სუბიექტური მნიშვნელობა ემატება. მნიშვნელობის კოგნიტიური და პრაგმატიკული კომპონენტები ერთმანეთზე ზემოქმედებას ახდენს – სუბიექტურ შეფასებას საფუძვლად უდევს ობიექტური განსხვავებები საგნებსა და მოვლენებს შორის. ენობრივ ნიშანს შეიძლება ჰქონდეს როგორც კოგნიტიური, ისე პრაგმატიკული მნიშვნელობა, ან ერთ-ერთი მათგანი. ამა თუ იმ მნიშვნელობის მქონე საგანი მოვლენასთან გარკვეულწილადაა დაკავშირებული. ასეთი სემანტიკური ფუნქციის მატარებელ ელემენტებს სემანტიკური აქტანტები ეწოდებათ. ლუსიენ ტენიერის თეორიის მიხედვით აქტანტები იმ პირებისა და საგნების აღმნიშვნელი სახელებია, რომლებიც ამა თუ იმ სახით მონაწილეობენ ზმნა-პრედიკატით გადმოცემულ მოქმედებაში. თითოეულ ზმნას შეიძლება დაუკავშირდეს აქტანტების გარკვეული რაოდენობა: ზმნის ამ უნარს ვალენტობა ეწოდება. წინადადების სემანტიკა განიხილება როგორც ზმნის სემანტიკური

ვალენტობების სისტემა. ზმნის თანმხლებების ფუნქციის მატარებელი სემანტიკური როლების ერთობლიობას ეწოდება მოცემული ზმნა-პრედიკატის სტილისტური ჩარჩო, რომელიც სემანტიკური თვალსაზრისით ყოველ პრედიკატს გააჩნია.

დგება საკითხი: რა ურთიერთდამოკიდებულებაშია ზმნა-პრედიკატი და ზმნური აქტანტები?

როგორც წინა პარაგრაფში აღვნიშნეთ, წინადადების სემანტიკური და სინტაქსური ცენტრია ზმნა. „წინადადება დრამაა, რომლის მოქმედება გამოხატულია ზმნა-პრედიკატით, მოქმედი პირები – აქტანტებით, ხოლო მოქმედების გარემოებანი – სირკონსტანტებით“ (1, 325). ლინგვისტების დიდი ნაწილი მიიჩნევს, რომ ზმნის მნიშვნელობას განსაზღვრავს არა მისი სემანტიკური აქტანტები, არამედ პირიქით, ზმნის სემანტიკა განაპირობებს გარკვეულ სემანტიკურ როლებში სახელობითი პოზიციების რაოდენობასა და ხასიათს. მაგალითად: „The men laughed“ ამ შემთხვევაში ზმნა ითხოვს, რომ მას თან ახლდეს არსებითი სახელი, რომელიც მასთან იქნება აგენტის დამოკიდებულებაში. იმავედროულად, ეს უკანასკნელი, აუცილებლად სულიერი უნდა იყოს. ამგვარად, ვფიქრობთ, რომ სწორედ ზმნა მოითხოვს არსებითი სახელის არსებობას და განაპირობებს მის ხასიათს და არა პირიქით. ამიტომ, კონკრეტულ სიტუაციაში, მოქმედი პირების სემანტიკური ფუნქციის დასადგენად აუცილებელია ზმნის შესახებ გაგვაჩნდეს გარკვეული ინფორმაცია. გამომდინარე იქედან, რომ წინადადებაში ზმნა ცენტრალურ კომპონენტს წარმოადგენს, ჩვენ მისი სტილისტური ჩარჩო უნდა დავადგინოთ მანამდე, ვიდრე მოცემული ზმნა გარკვეულ კონტექსტში გარკვეული აქტანტების გარემოცვაში აღმოჩნდება.

თუმცა არის შემთხვევები, როდესაც აქტანტების გარემოცვა გადამწყვეტ როლს თამაშობს. ქვემოთ განვიხილავთ მაგალითებს, როცა ზმნის ერთ სემანტიკურ მნიშვნელობას შეიძლება განსხვავებული აქტანტებიდან გამომდინარე გააჩნდეს რამოდენიმე სტილისტური ჩარჩო.

ზმნის პირიანი ფორმის, როგორც წინადადების აბსოლუტური ცენტრის, განსაზღვრება ძალზედ მარტივადაა შემოთავაზებული. იგი არ გამოხატავს პრედიკატსა და მის გარემოცვას შორის არსებულ ურთიერთდამოკიდებულებას და არ განსაზღვრავს სახელობითი აქტანტების რაოდენობას, ფორმასა და სემანტიკურ ფუნქციას.

ჩვენ შევეცდებით განვიხილოთ ზმნა-პრედიკატსა და მის სემანტიკურ აქტანტებს შორის არსებული კავშირები. ასეთი კავშირის უფრო დეტალურად გამოვლენის მიზნით ზმნური ლექსემები დავყავით განსაზღვრულ ზოგადკატეგორიულ-სემანტიკურ კლასებად, ხოლო ზმნურ აქტანტებს მივაკუთვნეთ განსაზღვრული სემანტიკური ფუნქცია, რომელთა დაჯგუფებას ზმნური ლექსემების კლასების მიხედვით დიდი მნიშვნელობა აქვს. ამისათვის უნდა ჩამოვაყალიბოთ ერთი კლასის მეორესაგან განმასხვავებელი მახასიათებლები. მთავარი მიზანია დავადგინოთ გარკვეული სემანტიკური მნიშვნელობის მატარებელი თანმხლები აქტანტების ჯგუფის მქონე ზმნების ზოგადკატეგორიულ-სემანტიკური კლასები. სწორედ ამ საკითხებს განვიხილავთ ქვემოთ, წინამდებარე თავის მე-3 და მე-4 პარაგრაფებში.

1. 3. ზმნა-პრედიკატის ზოგადსემანტიკური კლასები

ზმნა-პრედიკატების სემანტიკური კლასების ყველაზე სრული დახასიათება გვხვდება უ. ჩეიფთან, რომელიც გამოყოფს ზმნური ლექსემების ოთხ ტიპს: მოქმედების, პროცესის, მოქმედება-პროცესის და მდგომარეობის გამომხატველ ზმნებს. უ. ჩეიფის აზრით, მდგომარეობა აბსოლუტურად განსხვავებულია მოვლენისაგან (85).

სემანტიკური კონფიგურაციის ფარგლებში მდგომარეობის გამომხატველი პრედიკატი უპირველეს ყოვლისა უთანხმდება პაციენსის როლში მყოფ არგუმენტს, ე.ი. მოქმედების ობიექტს, მაგ.: *"the wood is dry"*, *"the rope is tight"*, *"the dish is broken"*, *"the elephant is dead"*. უ. ჩეიფი იქვე აჯგუფებს არსებითი სახელით წარმოდგენილ პრედიკატიან წინადადებას, მაგ.: *"Roger is a student"*. ოთხ სემანტიკურ კონფიგურაციაში მდგომარეობის გამომხატველი პრედიკატი უთანხმდება ორ არგუმენტს: პაციენსსა და დამატებას, მაგ.: *"the candy costs two cents"*, პაციენსსა და ლეკატის, მაგ.: *"the knife is in the box"*, ექსპერიენცერსა და პაციენსს, მაგ.: *"Tom knew the answer"*, ბენეფიციანტსა და პაციენსს, მაგ.: *"Tom has the tickets"*. პაციენსის, როგორც მდგომარეობის გამომხატველი წინადადების ძირითადი არგუმენტის არსებობა არ არის აუცილებელი პირობა. მეტიც, მას არ შეუძლია თან ახლდეს ყოვლისმომცველ, ამბიენტური მდგომარეობის გამომხატველ

პრედიკატს, რომელიც წარმოდგენილია დამოუკიდებლად (მაგ.: *"It's hot"*), ან ექსპერიენცერთან ერთად (მაგ.: *"Tom is hot"*).

ამრიგად, გამოიყოფა რვა სემანტიკური მოდელი, რომელიც გამოხატავს სტატიკურ, შედარებით მდგრად სიტუაციებს. მათ საპირისპიროდ გამოდის მოძრაობის, ცვალებადი და დინამიკური სიტუაციები, გამოხატული აქციონალური, პროცესუალური და პროცესუალურ-აქციონალური წინადადებებით.

მდგომარეობის "არა-მდგომარეობიდან" გამორჩევის მარტივი ხერხია ისეთ კითხვებზე როგორცაა *"What happened?"* *"What's happening?"* და ა.შ. პასუხი. "არა-მდგომარეობა" არის "happening" ("მოვლენა", "შემთხვევა"), მაგალითად: *"The wood was dry"*. ამასთან, ხშირ შემთხვევებში "არა-მდგომარეობა" გვხვდება "განგრძობით" ფორმაში, რაც მდგომარეობისთვის მიუღებელია, მაგალითად:

"The wood is drying" – *"შეშა შრება"* (მოცემულ მომენტში)

"The men are laughing" – *"მამაკაცები იცინიან"* (მოცემულ მომენტში)

"Harriet is breaking the dish" – *"ჰარიეტი ამტვრევს ჭურჭელს"* (მოცემულ მომენტში)

თუმცა ამგვარი ტიპის დაჯგუფება არ არის სრულყოფილი. არა-მდგომარეობა თავისი ხასიათით არაერთგვაროვანია. გამოყოფენ აქციონალურ, პროცესუალურ და აქციონალურ-პროცესუალურ ჯგუფებს. თუ არსებითი სახელის შესახებ ამბობენ, რომ მან შეიცვალა "თავისი" მდგომარეობა, მაშინ საქმე გვაქვს ზმნასთან, რომელიც გამოვლინდება როგორც "პროცესი", მაგალითად *"the wood dried"* *"შეშა გაშრა"*, *"the rope tightened"* *"თოკი დაიჭიმა"*, *"the dish broke"* *"ჭურჭელი გატყდა"*, *"the elephant died"* *"სპილო მოკვდა"*. ყველა ამ წინადადებაში არსებითი სახელი ზმნის პაციენსია.

მოქმედების გამომხატველ ზმნებს არაფერი აქვთ საერთო არც მდგომარეობასთან და არც მდგომარეობის შეცვლასთან. მარტივი წესი, რომელიც გვეხმარება მოქმედების პროცესისგან განსხვავებაში არის კითხვა:

"What did N do?" – *"რა გააკეთა ნ-მ?"*

სადაც "ნ" – არსებითი სახელია, *"She sang"* – *"მან იმღერა"*, მაგრამ არა *"She died"* – *"ის გარდაიცვალა"*.

პროცესუალობის გამომხატველი მარტივი წინადადება კი პასუხობს კითხვას:

” *What happened to N?*” – “*რა დაემართა ნ-ს?*”

მაგალითად: ” *She died* (What happened to her?)”, მაგრამ არა ” *She sang*”.

თუ მდგომარეობას და პროცესუალობას თან ახლავს პაციენსი, მაშინ მოქმედებას ახლავს აგენტი.

მოქმედებისა და პროცესუალობის გამომხატველი ზმნების თვალსაჩინოებისთვის მოვიყვანთ შემდეგ მაგალითებს:

“*Michael dried the wood*”

“*მაიკლი აშრობდა შეშას*”

“*The men tightened the rope*”

“*მამაკაცები ჭიმავდნენ თოკს*”

“*Harriet broke the dish*”

“*ჰარიეტმა გატეხა ჭურჭელი*”

“*The tiger killed the elephant*”

“*ვეფხვმა მოკლა სპილო*”

სადაც, ზმნა ერთდროულად გამოხატავს პროცესუალობასაც და მოქმედებასაც. პროცესის სახით იგი იწვევს არსებითი სახელის, ანუ თავისი პაციენსის, მდგომარეობის შეცვლას. მოქმედების სახით იგი გამოხატავს თავისი აგენტის მიერ შესრულებულ მოქმედებას:

“*What did Harriet do?*” – “*She broke the dish.*”

“*What happened to the dish?*” – “*Harriet broke it.*”

მიგვაჩნია, რომ მხოლოდ ზემოხსენებული კლასიფიკაცია არასაკმარისად მკაფიოდ ახდენს ზმნის შესაბამის სემანტიკურ ტიპში ჩადებული მნიშვნელობის წარმოჩენას.

პრედიკატის ორიენტაციის განსაზღვრის მიზნით ზმნა-პრედიკატებს ვაჯგუფებთ მოქმედების, პროცესუალობისა და მდგომარეობის ზოგადკატეგორიულ-სემანტიკურ კლასებად. თითოეული მათგანის დასადგენად გამოვყოფთ შემდეგ პარამეტრებს:

1) სიტუაციის დინამიკურობა/სტატიკურობა;

2) ზმნით გამოხატული ნებელობითობა/არანებელობითობა;

3) კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაციის კატეგორიის

გათვალისწინებით ზმნა-პრედიკატის სუბიექტურ-ობიექტური ორიენტაცია.

განვიხილოთ თითოეული პარამეტრი ცალ-ცალკე.

1. სიტუაციის დინამიკურობა/სტატიკურობა – სამეტყველო სიტუაცია, რომელშიც ზმნა იმყოფება. იგი იყოფა ორ დიდ კლასად: დინამიკურად და სტატიკურად. დინამიკური ზმნები გამოხატავს რაიმე მოქმედებას, მდგომარეობის

ცვლილებას. აქედან გამომდინარე ისინი, თავის მხრივ, იყოფა მოქმედებისა და პროცესის გამომხატველ ზმნებად.

აქციონალურობის გამომხატველი ზმნები მიუთითებს, რომ მოძრაობის, მოქმედების წყაროს წარმოადგენს სულიერი საგანი, რომელიც მიზანმიმართულად წარმოაჩენს საკუთარ ძალას, ენერგიას, მაგ: break, tear, strike, push, write და სხვა. აქციონალური ზმნების ჯგუფში ვაერთიანებთ არამართო ფიზიკური მოქმედების ან მოძრაობის გამომხატველ, არამედ კომუნიკაციური ხასიათის ზმნებს (say, stress, tell, emphasize). ასევე ზმნებს, რომლებიც ასახავს სუბიექტის (სახის) გამომეტყველების ცვლილებას (show, manifest, reveal) და სხვა. რაც ნიშნავს, რომ, მოქმედების ქვეშ ჩვენ მოვიაზრებთ პირის მიერ ნებისმიერ მიზანმიმართულ აქტივობას, მათ შორის სხეულისა თუ კუნთის ნებისმიერ მოძრაობას. გრაფიკულად მოქმედების ზმნები აღინიშნება Vac. (*action verb*).

პროცესუალური ზმნები გამოხატავს მიმდინარეობას, განვითარებას, რაიმე მოვლენის ცვლილებას, მდგომარეობის თანმიმდევრულ ცვლას რისიმე განვითარების პროცესში, გრძნობის ორგანოების სხვადასხვაგვარ აღქმას. პროცესუალურ ზმნებს განეკუთვნება: feel, sense, perceive, see, look, notice, hear, listen, smell, sniff და სხვა. გრაფიკულად პროცესუალური ზმნები აღინიშნება Vpr. (*process verb*).

მდგომარეობის გამომხატველი ზმნები გამოხატავს პირის ფიზიკურ ან ფსიქიკურ მდგომარეობას, მის შინაგან სულიერ ხასიათს სხვადასხვა ემოციური გრძნობების წარმოქმნის, განვითარებისა და ცვლილების ჭრილში.

მდგომარეობის გამომხატველ ზმნებს მიეკუთვნება: like, enjoy, hate, respect, honour, envy, fear, love, worship და სხვ. გრაფიკულად მდგომარეობის გამომხატველი ზმნები აღინიშნება Vst. (*state verb*).

2. ნებელობითი და არანებელობითი ხასიათის ზმნების სემანტიკური მნიშვნელობა: ზმნების ზოგადკატეგორიულ-სემანტიკურ კლასებად დაყოფის დროს დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სუბიექტის ნებელობა/არანებელობის გამომხატველი სემანტიკის მქონე ზმნებს. ნება – ეს არის ადამიანის მიერ საკუთარი სურვილის დასაკმაყოფილებლად გამოჩენილი ფსიქო-ფიზიკური შესაძლებლობების მობილიზაცია (77). მოცემულ სემას ჩვენ განვიხილავთ დ.

უზნადის ფსიქოლოგიის თეორიის ჭრილში, ამიტომ საჭიროდ მიგვაჩნია მოკლედ შევჩერდეთ ამ უკანასკნელზე.

ტრადიციული ფსიქოლოგია მიიჩნევდა, რომ სუბიექტი, რომელიც განიცდის ემოციური შინაარსის მქონე რაიმე შემეცნებით აქტს, ან ახორციელებს ნებელობით ქმედებას, ახდენს ამ განცდების თანხლებას განსაზღვრული აქტებით, რომლებიც მათ ფსიქიკურად გაცნობიერებულ შინაარსს აძლევს. ანუ: “ყველაფერი ფსიქიკური ცნობიერია, და რაც ცნობიერია, თავისთავად არის ფსიქიკური” (77, 135).

ტრადიციულ თეორიას ეწინააღმდეგება ზ. ფროიდი, რომლის თანახმად ფსიქიკა შედგება მოვლენათა ორი უდიდესი და თანაბრად საჭირო კომპონენტისაგან – ცნობიერი და არაცნობიერი ფსიქიკური განცდისაგან. ცნობიერი ემორჩილება ქვეცნობიერს, რომელშიც იგულისხმება ბიოლოგიური ინსტინქტები.

დ. უზნაძე ცდილობს გაარკვიოს რა ეტაპები უძღვის წინ ფსიქიკის, როგორც ცნობიერი პროცესის, წარმოშობას. როგორ მზადდება ამ პროცესის წარმოქმნა და მისი გადასვლა აქტიურ მდგომარეობაში, ანუ ცნობიერი კუთხით როგორ ხდება ფსიქიკური პროცესის განვითარება (საკითხი განვითარების შესახებ სრულად იყო უარყოფილი როგორც პირველი, ისე მეორე შეხედულების მიმდევრების მიერ).

დ. უზნაძე უარყოფს ფსიქიკაში არაცნობიერის არსებობას და მის ნაცვლად გვთავაზობს განწყობის კონცეფციას, რომელიც ფსიქიკის განვითარების ცნობიერის წინამორბედაა. სუბიექტს უვითარდება სპეციფიური მდგომარეობა, რომელიც წინ უსწრებს ან თან უძღვის ცნობიერის გარკვეული ფაქტების წარმოშობას. ასეთი მდგომარეობა, რომელიც ცნობიერის არსს წარმოადგენს, მაინც ახდენს ზეგავლენას მის ფუნქციონირებაზე და საფუძვლად უდევს ცნობიერ პროცესებს. ამ მდგომარეობას ავტორი სუბიექტის განწყობას უწოდებს. მისი აზრით, განწყობა აქტიურად მომქმედი სუბიექტისა მისი “ძირითადი, თავდაპირველი რეაქციაა სიტუაციის ზემოქმედებაზე, რომელშიც მას უწევს საკითხის დაყენება და გადაჭრა” (77, 150).

განწყობის შესაქმნელად საკმარისია ორი ელემენტარული პირობა – სუბიექტს გააჩნდეს რაიმე აქტუალური მოთხოვნილება და არსებობდეს ამ მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებელი სიტუაცია. ორივე პირობის არსებობის შემთხვევაში სუბიექტს ექმნება განწყობა გარკვეული აქტივობისადმი.

მოთხოვნების ქვეშ იგულისხმება “ფსიქოფიზიკური ორგანიზმის ნებისმიერი მდგომარეობა, რომელიც საჭიროებს რა ცვლილებებისათვის შესაბამის გარემოს, აუცილებელი აქტივობის იმპულსებს იძლევა” (77, 164). მოთხოვნა დასრულებულ, ინდივიდუალურად გამოკვეთილ სახეს ღებულობს მხოლოდ მისი დაკმაყოფილებისათვის სასურველი სიტუაციის არსებობის შემთხვევაში. ეს ნიშნავს, რომ სუბიექტის მოთხოვნა სავსებით განსაზღვრულ, კონკრეტულ სახეს იღებს მას შემდეგ, რაც ობიექტური სიტუაცია განისაზღვრება რაიმე კონკრეტული სიტუაციის ფორმით, რაც სუბიექტს საშუალებას აძლევს დაიკმაყოფილოს თავისი მოთხოვნა. ორივე მომენტი – სიტუაცია და მოთხოვნა – განისაზღვრება, როგორც ერთმანეთთან დაკავშირებული კონკრეტული ფაქტები.

აქტუალური ქცევის კუთხით სუბიექტის წინაშე დგება საკითხი პრაქტიკულად განახორციელოს ის, რაც თეორიულად მიზანშეწონილად ჩათვალია, ანუ შეასრულოს შესაბამისი ნებელობითი აქტი. ადამიანის მოქმედების, აქტივობის, ქცევის თავისებურებები განისაზღვრება იმ საგნით, რომლისკენაცაა მიმართული მისი ძალები. საგანი, თავისთავად არ განსაზღვრავს ამა თუ იმ ქცევას – იმისათვის, რომ “ცოცხალმა არსებამ გადადგას თუნდაც ერთი ნაბიჯი, იგი როგორც ერთი მთლიანი უნდა მოემზადოს ამისათვის. თუ მას სურს გადადგას სწორედ ეს ნაბიჯი, იგი შესაბამისად, როგორც ერთი მთლიანი, უნდა განეწყოს ამ ნაბიჯის გადასადგმელად” (77, 333).

ავტორი შემდეგნაირად განსაზღვრავს ქცევის პროცესს: სუბიექტი მოთხოვნების დაკმაყოფილების მიზნით მიმართავს მის გარემომცველ რეალობას. ახდენს რა მასზე პირდაპირ გავლენას, რეალობა მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად განაწყობს მას საგნისადმი მოქმედებისაკენ. ამაზე დაყრდნობით, სუბიექტი ავითარებს ქცევის მიზანშეწონილ ქმედებას და ააქტიურებს იმ ძალებს, რაც საჭიროა საგნის დასაუფლებლად.

ცოცხალი არსებისათვის ბუნებრივია სურვილის აღძვრისა და მისი ასრულების მცდელობის მომენტი. ანუ ცოცხალი არსება მოქმედების შესასრულებლად გამოხატავს ნებას. ნებისმიერი აქტივობა თუ ქცევა, უპირველეს ყოვლისა გამოიხატება სხეულისა და ცალკეული მისი ნაწილების მოძრაობაში. ნების გამოხატვის პროცესი სულ ცოტა სამი პერიოდისაგან შედგება:

მოსამზადებელი, გადაწყვეტილების მიღების, ანუ მოტივაციისა და განხორციელების პერიოდი.

დ. უზნაძის თეორიის თანახმად, ნების გამოხატვის პროცესი უშუალოდ უკავშირდება “მე მსურს” მომენტს. ეს “მე მსურს” წარმოადგენს იმ აქტუალურ ფაქტორს, რაც განსაზღვრავს მომავალ მოქმედებას.

სულიერი საგნის ნების გამოხატველ პრედიკატებს მიეკუთვნება აქციონალური სემანტიკის მატარებელი ყველა ზმნა (მაგ.: kiss, hide, touch, embrace, stroke, და სხვ.), პროცესის სემანტიკის მატარებელი ზმნების ნაწილი (მაგ.: look, stare, watch, observe, listen, neglect და სხვ.) და ზოგიერთი მდგომარეობის გამოხატველი ზმნა (მაგ.: regret, repent, endure).

სუბიექტის ნებელობის გამოხატველია ზმნა, თუ ქვემდებარის ფუნქციას სულიერი საგანი ასრულებს. ხოლო თუ ქვემდებარის პოზიციაში უსულო საგანი დგას, მაშინ აუცილებელია ზმნა-პრედიკატის სიბიექტური და ობიექტური ორიენტაციის დადგენა კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაციის კატეგორიის მიხედვით.

ნებელობის განწყობას თავად სუბიექტი ქმნის. იგი მისი აქტივობის შედეგია, თუმცა რა თქმა უნდა სუბიექტი პირდაპირ არ ქმნის განწყობას – ეს აღემატება მის შესაძლებლობებს – მისი აქტივობა შემოიფარგლება გააზრებული, იდეური სიტუაციის შექმნით, რაც შესაბამისი განწყობის წარმოქმნის პირობაა. სწორედ განწყობა ქმნის ნებელობის გამოხატველი პროცესის საფუძველს, იგი ყალიბდება გადაწყვეტილების მიღების მომენტში. გადაწყვეტილების აქტს წინ უსწრებს განწყობის მომწიფების, მისი მომზადების პერიოდი. ეს პერიოდი უნდა ჩავთვალოთ საჭირო ქცევის ძიების პერიოდად, რომელიც შედგება ორი ძირითადი ფაქტორისაგან – არჩევანი და მოტივი.

ნების გამოხატველი ქცევის მთელი პროცესი უნდა წარმოვიდგინოთ შემდეგნაირად: თავდაპირველად აზროვნებით ხდება მიზანშეწონილი ქცევის შერჩევა, შემდეგ იწყება მოტივაციის პროცესი და ბოლოს გადაწყვეტილების შესრულება.

სულიერი საგნის ნების გამოხატველ პრედიკატებს “ნებელობითი” ეწოდებათ, ხოლო ნების არ გამოხატველ პრედიკატებს კი, შესაბამისად, “არანებელობითი”. ნებელობითი ზმნები გრაფიკულად გამოიხატება V.vol.

(*volitional verb*), არანებელობითი ზმნები კი – V.unvol. (*unvolitional verb*). პირველს მიეკუთვნება აქციონალური მნიშვნელობის მქონე ყველა ზმნა (kiss, hide, touch, embrace, stroke და სხვ.), პროცესის გამომხატველი ზმნების ნაწილი (look, stare, watch, observe, listen, neglect და სხვ.) და მდგომარეობის გამომხატველი ზოგიერთი ზმნა (regret, repent, endure).

მეორეს განეკუთვნება მდგომარეობის გამომხატველი ზმნების უმრავლესობა (love, like, hate, respect, admire, dread და სხვ.) და პროცესის გამომხატველი ზოგიერთი ზმნა (feel, sense, hear, see და სხვ.).

როგორც ვხედავთ, ნებელობითი/არანებელობითი სემით ზმნა ხასიათდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც ქვემდებარის ფუნქციას ასრულებს სულიერი საგანი. თუ ქვემდებარის როლში უსულო საგანია, მაშინ დიდ დახმარებას გვიწევს კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაციის კატეგორიის მიხედვით ზმნა-პრედიკატის სუბიექტური და ობიექტური ორიენტაციის პარამეტრის განსაზღვრა.

3. ზმნა-პრედიკატის სიბიექტური და ობიექტური ორიენტაციის დადგენა კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაციის კატეგორიის მიხედვით: სუბიექტური და ობიექტური ორიენტაციის კომუნიკაციურ-სემანტიკური კატეგორია გადამწყვეტ როლს თამაშობს ზმნის სემანტიკური ტიპის ფორმირებაში. სწორედ ეს პარამეტრი თვალნათლივ გვიჩვენებს ზმნა-პრედიკატსა და მის გარემოცვაში მყოფ აქტანტებს შორის არსებულ ორმხრივ დამოკიდებულებას. ზოგ შემთხვევაში, ზმნის მნიშვნელობა განაპირობებს სემანტიკური აქტანტების შერჩევას, ზოგჯერ კი პირიქით, სწორედ აქტანტების საფუძველზე ხდება ზმნის სემანტიკური ტიპის დადგენა.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ყველა აქციონალური ზმნა თავისი სემანტიკით გამოხატავს სუბიექტის ნებას და სუბიექტური ორიენტაციით ხასიათდება, მაგალითად:

“She rubbed her face slowly in her hands, when she stopped it was redder still.” (20, 392-393)

“Advancing towards it very slowly and from immense distance, they touched the stone with their fingers...” (16, 25)

“...She buried her face in his bosom.” (22, 194)

“He showed her photos...” (31, 305)

მოყვანილ მაგალითებში კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტი და კომუნიკაციურ-სემანტიკური ობიექტი შესაბამისად ემთხვევა ქვემდებარესა და დამატებას, ანუ საქმე გვაქვს სუბიექტური ორიენტაციის მქონე პრედიკატთან. ნებელობითი აქციონალური ზმნები გრაფიკულად გამოისახება შემდეგნაირად: Vac. Vol. Sub. O (*subject – oriented volitional action verb*).

აქციონალური ზმნების მსგავსად პროცესუალური ზმნები (როგორც ნებელობითი, ისე არანებელობითი) ყოველთვის სუბიექტურად ორიენტირებულია. ქვემოთ გთავაზობთ ნებელობითი სუბიექტური ორიენტაციის მქონე ზმნების მაგალითებს:

“Lucy looked at me with a confident birdlike lift on her head, as though she had proved something to me.” (52, 72)

“She examined the shelves, note-book in hand.” (48, 93)

“She came closer still, so that I could smell her perfume and felt her breast against my arm.” (44, 59)

“Jan listened to the clinking of glasses as the patients poured themselves drinks ...” (8, 295)

ნებელობითი პროცესუალური ზმნები გრაფიკულად გამოისახება შემდეგნაირად: Vpr. Vol. Sub. O (*subject – oriented volitional process verb*).

ქვემოთ გთავაზობთ არანებელობითი სუბიექტური ორიენტაციის მქონე ზმნების მაგალითებს:

“She stubbed out her cigarette and picked up her gloves as if she sensed the change in his mood and glanced at her jeweled watch.” (11, 140)

“Ann felt a strange heaviness of the limbs.” (40, 237)

“I could see a few faint stars in the clean night.” (48, 39)

“She heard the words as if they were a sentence of doom.” (11, 109)

ნებელობითი პროცესუალური ზმნები გრაფიკულად გამოისახება შემდეგნაირად: Vpr. Unvol. Sub. O (*subject – oriented unvolitional process verb*).

აქციონალური და პროცესუალური ზმნებისგან განსხვავებით, მდგომარეობის გამომხატველ (სტატიკურ) ზმნებს გააჩნიათ როგორც სუბიექტური, ისე ობიექტური ორიენტაციის გამოვლენის უნარი, მაგალითისათვის მოვიყვანთ

სუბიექტურად ორიენტირებული მდგომარეობის გამომხატველი ზმნა-პრედიკატის მქონე წინადადებებს:

“Dolly had always worshipped her.” (35, 196)

“But we can educate the people so that they will fear fascism and recognize it as it appears and combat it.” (23, 241)

“And suddenly, for the flicker of an instant, I hated Adam Stanton.” (51, 243)

“Together they enjoyed the field of flowers.” (31, 294)

ნებელობითი/არანებელობითი სუბიექტურად ორიენტირებული სტატიკური ზმნები გრაფიკულად გამოსახება შემდეგნაირად: Vst. Vol/unvol. Sub. O (*subject – oriented volitional/unvolitional state verb*).

ქვემოთ გთავაზობთ არანებელობითი ობიექტური ორიენტაციის მქონე სტატიკური ზმნების მაგალითებს:

“Sullen anger gnawed his heart.” (22, 39)

“His head hurt him, the stairs must have done that.” (21, 403)

“...the mention of his victories delighted the crowd.” (50, 24)

“His hesitation chilled her; his frown was frightening.” (21, 81)

არანებელობითი ობიექტურად ორიენტირებული სტატიკური ზმნები გრაფიკულად გამოსახება შემდეგნაირად: Vst. Unvol. Ob. O (*object – oriented unvolitional state verb*).

ჩვენს მიერ ზემოთ განხილულ მაგალითებში პარტიციპანტების შერჩევა განაპირობა მოცემული ზმნის სემანტიკურმა მნიშვნელობამ. აქციონალური და პოცესუალური ზმნა-პრედიკატები ქვემდებარის როლში სულიერ საგანს მოითხოვს, ხოლო მდგომარეობის გამომხატველი ზმნა-პრედიკატები კი – უსულო საგანს.

თუმცა, არსებობს შემთხვევები, როდესაც პრედიკატის სემანტიკურ მნიშვნელობაზე გავლენას გარშემო მყოფი აქტანტები ახდენს – მოქმედების გამომხატველი პრედიკატი ზოგჯერ გადაიქცევა მდგომარეობის პრედიკატად, ანუ დინამიკური ტიპი იცვლება სტატიკური ტიპით. მაგალითისათვის გამოვიყენოთ ზმნა “to torture”:

1) *“Do you really want me to tell you the answer to that?” she asked, her voice breaking, but with a note of anger because she felt he was deliberately torturing her.”(7,259)*

2) *“You torture me, you torture me!” cried Randall, and he lifted up the end of the table and banged it savagely on the floor.”(40, 64)*

3) *“The injustice of the situation tortured Penn.”(40, 241)*

პირველ წინადადებაში ქვემდებარის როლში მდგარი პირი მიზანმიმართულად ტანჯავს თავისი მოქმედების ობიექტს, ანუ ასრულებს ნებელობით ქმედებას. ამდენად ამ წინადადების პრედიკატი განისაზღვრება როგორც აქციონალური, ნებელობითი, სუბიექტურად ორიენტირებული ზმნა.

მეორე მაგალითში, ტექსტის ანალიზის საფუძვლზე გამოვლინდა, რომ მართალია, ქმარი ადანაშაულებს ცოლს მის ტანჯვაში, მაგრამ ამ უკანასკნელის მხრიდან ნების გამომხატველი არანაირი მოქმედება არ ჩანს – მას საერთოდ არ სურს ქმრის ტანჯვა, იგი უნებლიედ ხდება ქმრის ტანჯვის მიზეზი. ეს კი ნიშნავს, რომ კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტი და კომუნიკაციურ-სემანტიკური ობიექტი არ ემთხვევა თავის ფორმალურ-გრამატიკულ კატეგორიებს, რის შედეგადაც ზმნური მნიშვნელობა ობიექტურად ორიენტირებული ხდება. ზმნა-პრედიკატის ობიექტური ორიენტაცია, თავის მხრივ, იწვევს სხვა პარამეტრების შეცვლასაც, ასე მაგალითად, ზმნის დინამიკურობა (აქციონალურობა) იცვლება სტატიკურობით.

მესამე მაგალითში, როგორც ვხედავთ, ქვემდებარის პოზიციაში დგას უსულო საგანი, ხოლო დამატების როლში კი – სულიერი საგანი. აქ საქმე გვაქვს არანებელობით სტატიკურ, ობიექტური ორიენტაციის მქონე პრედიკატთან.

აქციონალური პრედიკატის მდგომარეობის გამომხატველი ტრანსფორმაცია გრაფიკულად გამოისახება შემდეგნაირად:

Vac. vol. sub. o --- Vst. unvol. ob. O

აქციონალურ და სტატიკურ პრედიკატებს, რომლებიც ყოველთვის გამოხატავენ მოქმედებას და მდგომარეობას კონსტანტური ეწოდებათ. კონსტანტური აქციონალური პრედიკატები გრაფიკულად გამოიხატება Vcon. ac. (*constant action verb*), ხოლო კონსტანტური მდგომარეობის გამომხატველი ზმნები Vcon. st. (*constant state verb*).

იმ ზმნურ მნიშვნელობებს, რომლებიც კონტექსტიდან გამომდინარე არიან როგორც აქციონალური, ისე მდგომარეობის გამომხატველი, ეწოდებათ ცვალებადი. ცვალებადი აქციონალური და მდგომარეობის გამომხატველი პრედიკატები გრაფიკულად გამოისახება შემდეგნაირად: Vvar. ac. (*variable action verb*) და Vvar. st. (*variable state verb*).

უნდა აღინიშნოს, რომ სამეტყველო აქტიდან გამომდინარე მხოლოდ აქციონალურ პრედიკატს შეუძლია გახდეს მდგომარეობის გამომხატველი, და არა პირიქით. პროცესუალურ ზმნებს არ შესწევთ უნარი განიცადონ ასეთი ტრანსფორმაცია.

ამგვარად, ზმნა-პრედიკატის ზოგადკატეგორიულ-სემანტიკურ ტიპს ვადგენთ სამი ძირითადი პარამეტრის საფუძველზე: სიტუაციის დინამიკურობა/სტატიკურობა, ნებელობითი/არანებელობითი ზმნების სემანტიკური მნიშვნელობა და სუბიექტურ-ობიექტური ორიენტაცია. ჩამოთვლილი პარამეტრების კომბინირების შედეგად ნათლად გამოიკვეთება ზმნა-პრედიკატის ზოგადკატეგორიულ-სემანტიკური კატეგორია (მოქმედება, პროცესი, მდგომარეობა).

ყოველივე ზემოთქმულის საფუძველზე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ინფორმაციული პოტენციალი და სუბიექტურ-ობიექტური ორიენტაცია ზმნა-პრედიკატის სტრუქტურაში განსაკუთრებულ როლს თამაშობს მხატვრული ტექსტის წარმოქმნის, სამყაროს რეალურად ასახვის და სინამდვილის დეტალური ფრაგმენტირების თვალსაზრისით. კოგნიტიური მეთოდი, რომლის მთავარი ამოცანაა ტერმინის ან დასახელების სახით ცნობიერებაში უკვე გადამუშავებული, ანდა დამუშავების პორცესში მყოფი საგნის თუ სინამდვილის შესახებ თანამიმდევრული კონცეპციის წარმოქმნა ერთ მთლიან სტრუქტურად, კონცეპტუალურად ორგანიზებულ მთლიანობად – თანამედროვე ლინგვისტიკის ამოსავალ წერტილს წარმოადგენს.

მომდევნო პარაგრაფში გიჩვენებთ, რომ პრედიკატის თითოეული კატეგორია მოითხოვს გარკვეული ფუნქციის მატარებელ აქტანტებს, რომლებიც კორელირდებიან სუბიექტურად ან ობიექტურად ორიენტირებულ ზმნებთან.

1. 4. აქტანტის სემანტიკური როლის სტრუქტურული კორელაცია სუბიექტურ-ობიექტური ორიენტაციის მქონე ზმნა-პრედიკატში

წინადადების სემანტიკა განისაზღვრება როგორც ზმნის სემანტიკური ვალენტობის სისტემა (ვალენტობა ფართო მნიშვნელობით განიხილება როგორც ენობრივი ერთეულის უნარი დაამყაროს სინტაქსური კავშირები სხვა ენობრივ ერთეულებთან). როგორც უკვე აღვნიშნეთ, წინადადების სემანტიკურ და სინტაქსურ ცენტრად გვევლინება ზმნა. სწორედ ზმნასა და მის “თანმხლებთ” მიანიჭა ჩ. ფილმორმა სილრმისეული (დაფარული, ზედაპირულ დონეზე არა პირდაპირ რეპრეზენტირებული) კატეგორიის სტატუსი. შემდეგ დაიწყო კონკრეტული ზმნის თანმხლებთა, აქტანტების, დადგენა, რომლებიც გამოდიოდა სილრმისეული ბრუნვის სახით. სემანტიკისადმი სილრმისეული ბრუნვის კუთხით მიდგომის ისტორია გვიჩვენებს, რომ ბრუნვის შემადგენლობა სრულიად განსხვავებულია არამართო სხვადასხვა ავტორებთან, არამედ ერთი და იგივე ავტორის სხვადასხვა დროის ნაშრომებშიც.

ლ. ტენიერის გამოკვლევები (133) დაედო ჩ. ფილმორის “სილრმისეული ბრუნვის გრამატიკას” საფუძველად, რომელიც წინადადების სტრუქტურის მთელი სილრმის ადეკვატურად ახსნას, წინადადების ზედაპირული სტრუქტურის ქვეშ დამალული აზრის რეპრეზენტაციასა და ექსპლიციტურად ფორმულირებას ემსახურება. საინტერესოა ჩ. ფილმორის, როგორც სილრმისეული ბრუნვის ფუძემდებლის შეხედულებების ევოლუცია.

ადრეულ შრომებში (82, 24-25) ავტორი გვთავაზობს სილრმისეული ბრუნვის შემდეგ ჩამონათვალს:

1) აგენტის (Agentive) – მოქმედების ინიციატორი სულიერი საგანი გამოხატული ზმნით;

2) ინსტრუმენტალი (Instrumental) – უსულო საგანი ან ძალა, რომელიც მიზეზის სახით ჩართულია ზმნით გამოხატულ მოქმედებაში ან მდგომარეობაში;

3) დატივი (Dative) – სულიერი საგანი, რომელსაც ეხება ზმნით გამოხატული მოქმედება;

4) ფაქტიტივი (*Factitive*) – საგანი ან ხდომილობა, წარმოქმნილი ზმნით გამოხატული მოქმედების ან მდგომარეობის შედეგად, ან როგორც ზმნის შემადგენელი ნაწილი;

5) ლოკატივი (*Locative*) – ზმნით გამოხატული მოქმედების ან მდგომარეობის ადგილმდებარეობა ან სივრცული ორიენტაცია;

6) ობიექტივი (*Objective*) – სემანტიკურად შედარებით ნეიტრალური ბრუნვა. იგი გააჩნია მხოლოდ საგანთა დასახელებებს რომლებიც მოიცავს ზმნით გამოხატულ მოქმედებას ან მდგომარეობას.

იმავე ნაშრომში ავტორი ახსენებს ბენეფაქტივს (*Benefactive*) და დროს (*Time*) (82, 32), აგრეთვე კომიტატივს (*Comitative, or Accompaniment case*) (82, 81).

ჩ. ფილმორი მომდევნო წლების კვლევებში (116, 42) “ბრუნვის” ნაცვლად იყენებს ტერმინს “სემანტიკური როლი”. გვხვდება აგრეთვე “სემანტიკური ფუნქცია”, “რელათივა”, “კონცეპტუალური სემა” და ა.შ.

ბოლო პერიოდის ნაშრომებში ჩ. ფილმორის შემოხსენებული ჩამონათვალთან ამოღებულია დატივი და ფაქტიტივი. პირველის ნაცვლად ავტორს შემოაქვს ორი ახალი ბრუნვა: ექსპერიენცერი (*Experiencer*) და მიზანი (*Goal*). შემოტანილ იქნა აგრეთვე ახალი როლი: წყარო (*Source*). ცვლილებათა ამგვარი თანმიმდევრობის შემდეგ როლების ახალ ჩამონათვალში შედის: აგენტი, ექსპერიენცერი, ინსტრუმენტი, ობიექტი, წყარო, მიზანი, ადგილი და დრო. ამ სიას ავტორი უმატებს ბენეფიციანტ-პირს, რომლის სასარგებლოდ ხდება მოქმედება (116, 52).

ფილმორისეულ სიღრმისეული ბრუნვის თეორიასთან ახლოსაა ბ. გაკის (28) მიერ შემოთავაზებული „აქტანტების სისტემა“. ეს უკანასკნელი, იყენებს რა ტერმინს “სიღრმისეული სტრუქტურა”, მას განსაზღვრავს, როგორც “ლექსიკურ-სინტაქსური სტრუქტურა, იზომორფული სიტუაცია” (28, 79). ამ კუთხით სიღრმისეული სტრუქტურა, ანუ ბირთვიანი წინადადება, ინტერპრეტირდება, როგორც სიტუაციის პირდაპირი ნომინაცია, ხოლო ზედაპირული სტრუქტურა – როგორც ირიბი ნომინაცია.

წინადადების სემანტიკური სტრუქტურის ჩვენული ხედვით, კონკრეტული წინადადების წარმოქმნას განვიხილავთ, როგორც მრავალსაფეხურიან, კერძოდ კი, სამი მომენტისგან შემდგარ პროცესს: 1)

რელაციური, რომელიც ქმნის აბსტრაქტული სიტუაციის იზომორფულ სტრუქტურას; 2) პრედიკაციული, რომელიც რელაციურ სტრუქტურაზე დაყრდნობით აწყობს სუბიექტურ-პრედიკაციულ დამოკიდებულებას; და 3) მოდიფიკაციური, სადაც ხორციელდება პრედიკაციის სტრუქტურის მოდალური, ტემპორალური, პერსონალური და სხვა მოდიფიკაციები.

რელაციური სტრუქტურა ეყრდნობა სიტუაციის ლოგიკურ მახასიათებლებს. იგი ექსტრალინგვისტური სიტუაციის ჩამოყალიბებას განიხილავს როგორც ერთ მთლიანს. მის კომპონენტს შეადგენს რელათემა, რომელიც სიტუაციის ცალკეულ ელემენტებს წარმოაჩენს. რელათემა – რელაციურ დონეზე წინადადების წარმოქმნის უმცირესი სიღრმისეული ნიშანია, რომელიც სავსებით შეესატყვისება ჩ. ფილმორის სიღრმისეულ ბრუნვას. გამოვეყოფთ შვიდ რელათემას: აგენტური/არააგენტური, პაციენსური, ატრაქციული (მიზიდვის საგანი), ლოკაციური, რიდექტიული (საგანი, რომლისკენაც მიემართება მეორე საგანი), აბლატური (საგანი, რომლიდანაც მოემართება მეორე საგანი) და ინსტრუმენტალური.

ნებისმიერი წინადადების შინაარსი განისაზღვრება ურთიერთდაკავშირებული და ურთიერთმოქმედი პრედიკატული გამონათქვამის სისტემით. გამომდინარე იქედან, რომ ზმნა წინადადების ცენტრია, პრედიკატული გამონათქვამი შესაბამისად წარმოადგენს წინადადების ძირითად აზრობრივ ბირთვს და შედგება პრედიკატული და არაპრედიკატული ნიშნებისაგან. პრედიკატული ნიშნები ოთხ კატეგორიად იყოფა (მოქმედება, მდგომარეობა, თვისება და დამოკიდებულება) და ხასიათდება არგუმენტების გარკვეული რაოდენობით. არაპრედიკატული ნიშანი, ზმნის არგუმენტი, აღნიშნავს საგანს. იგი გარკვეული სემანტიკური ფუნქციის მატარებელია. სემანტიკური ფუნქციის სისტემა სრულად შეიძლება გამოყენებულ იქნას მხოლოდ მარტივი პრედიკატული გამონათქვამის სემანტიკური სტრუქტურის დახასიათებისას.

რუსულ, ინგლისურ, ფრანგულ და გერმანულ ენოვანი ტექსტების გაანალიზებისას დადგინდა, რომ სემანტიკური ფუნქციების სისტემა შემდეგი კომპონენტებისაგან შედგება: 1) აგენტივი (მოქმედების აქტიური სულიერი მაწარმოებელი); 2) პაციენტივი (სულიერი არგუმენტი, როგორც მოქმედების, მდგომარეობის და მიმართების ობიექტი); 3) ბენეფიციანიტივი; 4) ექსპერიენსივი; 5)

ობიექტივი (უსულო არგუმენტი, როგორც მოქმედების, მდგომარეობის და მიმართების ობიექტი); 6) პერცეპტივი (სულიერი ან უსულო არგუმენტი, რომელიც ფიზიოლოგიური ან ფსიქოლოგიური მოქმედების ან მდგომარეობის ობიექტია); 7) კომპოზიტივი (მეორე არგუმენტის როლში მდგარი რაიმე ნივთის ინგრედიენტი, შემადგენლობა); 8) ინსტრუმენტატივი; 9) მედიატივი; 10) ელემენტივი (მოქმედების აქტიური უსულო მაწარმოებელი); 11) ონომასიატივი; 12) ლოკატივი; 13) დისკრიპტივი; 14) რეზულტატივი.

უნივერსალური სიღრმისეული ბრუნვის მეთოდი გამოყენებული იქნა მსოფლიოს სხვადასხვა ენებზე მასალების კვლევისას. ასე მაგალითად, მ. გოლდინის (112) მიერ ესპანური ენის მასალაზე დაყრდნობით გამოვლენილ იქნა ჩ. ფილმორის კატეგორიების მსგავსი კატეგორიები, დაემატა მხოლოდ *"Measure case"* მაგალითად:

"I weigh that much. The painting is worth it." (82)

საინტერესოა აგრეთვე უ. კუკის (101) ხელმძღვანელობით ჩატარებული კვლევის შედეგები. უ. კუკი შეეცადა ე. ჰემინგუის ნაწარმოებში "მოხუცი და ზღვა" პირველ 2500 წინადადებაში გამოყენებული პრედიკატების კლასიფიცირებას მის მიერ შემუშავებული სტილისტური ჩარჩოს 12-ნიშნა მატრიცის მიხედვით. ტექსტის ანალიზის შედეგად გამოვლინდა 756 ზმნური ლექსემა. უ. კუკის მატრიცის თანახმად, პრედიკატები იყოფა ერთის მხრივ მდგომარეობის, პროცესისა და მოქმედების, ხოლო მეორეს მხრივ ძირითად, ექსპერინციალურ, ბენეფაკტურ და ლოკატივურ ჯგუფებად. მხატვრული ტექსტების ანალიზი, სტილისტური ჩარჩოს გამოყენებით, გვეხმარება ახლებურად მივუდგეთ და გამოვყოთ ზმნის პოლისემანტურობა და სტილისტური თავისებურებანი.

უ. კუკის მოდელის გამოყენებით დიდი კვლევა ჩატარა ს. სოსკიმ (126) ჰოლანდიურ ენის მასალაზე დაყრდნობით. ჰოლანდიური ენის სტანდარტული ლექსიკონებიდან ამოკრებილ იქნა 1917 ზმნა. დადგინდა არა მარტო მათი სიღრმისეული ბრუნვის ჩარჩოს ტიპები, არამედ მათი გამოყენების სიხშირეც.

წინამდებარე ნაშრომში ვიყენებთ ლინგვისტიკაში საზოგადოდ აღიარებულ ტერმინებს "სემანტიკური როლი", "სემანტიკური ფუნქცია". სიღრმისეული კატეგორიების სხვადასხვაგვარი ინტერპრეტაცია წინადადების რთული სემანტიკური ორგანიზებულობით აიხსნება, რადგან წინადადების აზრი მჭიდრო

კავშირშია სიტუაციის სხვადასხვა ასპექტთან, სადაც აზრობრივი დონის ერთეული უშუალოდ არ არის მოცემული. სწორედ ამიტომ, თითოეული ლინგვისტი თავისებურად აყალიბებს სემანტიკური მოდელის სისტემას, რომელიც გამონათქვამის აზრს მეტნაკლებად ადეკვატურად აღწერს.

ჩვენ შევეცადეთ გამოგვეკვლია პრედიკატების სემანტიკური როლი მგრძნობელობით-ემოციური ზმნების სემანტიკური ველის ფარგლებში. სემანტიკური როლის განსაზღვრისას, მკაფიოდ გამოვყავით პროპოზიციური და ობლიგატორული ფუნქციები მოდალურისა და არაობლიგატორულისაგან. შესწავლილ მასალაზე დაყრდნობით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ სემანტიკური როლი თავისი შინაარსობრივი მნიშვნელობით არაერთგვაროვანია – თითქმის ყველა მათგანში შეიძლება გამოვყოთ რამდენიმე ვარიანტი, რომელიც, მართალია, მიეკუთვნება ერთ ძირითად ფუნქციას, მაგრამ მაინც განსხვავდება მნიშვნელობათა სხვადასხვა შეფერილობით.

წინამდებარე ნაშრომში ჩვენ შევეცადეთ ერთმანეთის მსგავსი ორი სემანტიკური როლის შედარებისა და გამოყოფის, მათ შორის ზუსტი საზღვრის დადგენის გზით განგვესაზღვრა სემანტიკური როლის განმარტება. მგრძნობელობით-ემოციური ზმნების სემანტიკური ველის ფარგლებში გამოვყავით შემდეგი პროპოზიციული როლები: აგენსი (Agence), ექსპერიენსერი (Experience), პაციენსი (Patience), რეინჯი (Range), წყარო (Source) და პერცეპტი (Percept). ქვემოთ განვიხილოთ თითოეული მათგანი ცალ-ცალკე.

1. აგენსი (A). ჩვენ აგენსს განვსაზღვრავთ როგორც სულიერ ან უსულო საგანს, რომელიც აქტიურად, დამოუკიდებლად, საკუთარი ძალებით, გამიზნულად (სულიერი საგნის შემთხვევაში) ობიექტის (სულიერის ან უსულოს) მიმართ გარკვეულ მოქმედებას ასრულებს. სულიერი აგენსის როლში ჩვეულებრივ გვხვდება ადამიანი, ხოლო უსულო აგენსის როლში სტიქიური უბედურებები, ციური სხეულები, ტექნიკური საშუალებები, ბუნებრივი მოვლენები და ა.შ., რომლებიც სულიერი საგნის მსგავსად დამოუკიდებლად ასრულებს მოქმედებას.

ჩვენ შესაბამისად გამოვყავით აგენსის ორი ვარიანტი:

ა) **A¹** – მოქმედების უსულო განმხორციელებელი, რომელსაც გააჩნია აქტივობის, დამოუკიდებლობისა და ნების გამომხატველი სემები;

ბ) A^2 – მოქმედების უსულო განმხორციელებელი, რომელსაც გააჩნია აქტივობისა და დამოუკიდებლობის სემები;

სუბიექტის ნების გამოხატულებას ჩვენ განვიხილავთ დ. უზნადის თეორიის ჭრილში. მოვიყვანთ რამდენიმე მაგალითს:

“He ruffed his moustache with a glad movement.” (31, 376)

A^1 – პირი – ადამიანი

“He has been through these set-backs and frustrations ever since that wretched explosion injured his hand so badly.” (32, 183)

A^2 – უსულო საგანი – ტექნიკური საშუალება

2. ექსპერიენცერი (E). ექსპერიენცერი ყოველთვის სულიერი საგანია. იგი გრძნობის ორგანოებით აღიქვამს რაიმეს, ან კონკრეტული ფსიქოფიზიოლოგიური მდგომარეობის ან ემოციური გრძნობის მატარებელია ხანგრძლივი ან მოკლე პერიოდის განმავლობაში.

გულდასმითი კონტექსტუალური ანალიზის შედეგად გამოვყავით ამ როლის შემდეგი ვარიანტები:

ა) E^1 – პირი, რომელიც არის რაიმე პროცესის (სმენის, მხედველობის, მგრძნობელობის და ა.შ.) აქტიური აღმქმელი – ეწოდება აქტიური ექსპერიენცერი (Experiencer active);

ბ) E^2 – პირი, რომელიც პასიურად აღიქვამს ან შეიგრძნობს რაიმეს – ეწოდება პასიური ექსპერიენცერი (Experiencer passive);

გ) E^3 – პირი, რომელიც დადებითი ემოციური და ფსიქიკური მდგომარეობის მატარებელია – ეწოდება კეთილგანწყობილი ექსპერიენცერი (Experiencer favoured);

დ) E^4 – პირი, რომელიც უარყოფითი ემოციური და ფსიქიკური მდგომარეობის მატარებელია – ეწოდება არაკეთილგანწყობილი ექსპერიენცერი (Experiencer unfavoured);

ყოველ როლზე ქვემოთ მოვიყვანთ მაგალითს:

“He anxiously examined her face”. (20, 109)

He – E^1

“She spoke lightly. Nevertheless he could still sense the disappointment in her voice”. (7, 199)

he – E²

“The bluebells pleased him”. (31, 297)

him – E³

“... the jokes irritated her.”(30, 26)

her – E⁴

3) პაციენსი (P). პაციენსი სულიერი ან უსულო საგანია, რომლისკენაც უშუალოდ მიმართულია სუბიექტის მოქმედება. ჩვენ გამოვყოფთ შემდეგ სამ ვარიანტს:

ა) P¹ – სულიერი ან უსულო საგანი, რომლის გარეგნული სახე, ადგილმდებარეობა ან ხარისხი იცვლება სუბიექტის მხრიდან ფიზიკური ზემოქმედების შედეგად. მაგალითად:

“I hid my books in the long grass near the ashpit at the end of the garden.”(29, 51)

ბ) P² – სულიერი ან უსულო საგანი, რომელიც სუბიექტის მიერ ფიზიკური ზემოქმედების მიუხედავად არ იცვლის გარეგნულ სახეს, ადგილმდებარეობას ან ხარისხს. მაგალითად:

“She ceratehed his neck gently.”(20, 382)

გ) P³ – პირი, რომლის ფსიქიკა, გრძნობები ექცევა სუბიექტის ემოციურ-ფსიქიკური გავლენის ქვეშ. მაგალითად:

“Then he abused her, and went into passionate exposition of the stuff.”(31, 323)

ამრიგად, პაციენსს სხვადასხვა ვარიანტით შეუძლია ითამაშოს აგენსის, როგორც მოქმედების ობიექტის როლი. თუმცა, უ. კუკი (103, 57) მიიჩნევს, რომ: *“Psych movement verbs with animate subjects acting deliberately should be classed as Agent + Experiencer verbs”*, რასაც ვერაფრით ვერ დავეთანხმებით, რადგან თუ აგენსი გამიზნულად მიმართავს თავის მოქმედებას ვინმესკენ, მაშინ პირდაპირ დამატებაში მდგარი პირი ასრულებს მხოლოდ მოქმედების ობიექტის ფუნქციას. ასეთ ობიექტს კი ვერაფრით ვერ მივაწერთ ექსპერიენცერის როლს, რადგან ამ შემთხვევაში ირღვევა სემანტიკური როლების იერარქია (ექსპერიენცერი ასრულებს ჩვეულებრივი სუბიექტის ფუნქციას).

ექსპერიენცერი ირიბი დამატების როლში შეიძლება მოგვევლინოს, თუ წინადადებაში გვაქვს სამმომართულებიანი პრედიკატი. მაგალითად:

“Nurse Duggin showed her the empty bottle.”(11, 282)

ამ წინადადებაში პირდაპირი დამატება “bottle” არის პაციენსი, კერძოდ, P², ხოლო ირიბი დამატება პასიური ექსპერიენცერია, რადგან იგი მხედველობის ორგანოს მეშვეობით აღიქვამს ბოთლს:

Nurse Duggin showed her the bottle. → She saw the bottle.

4) რეინჯი (R). ეს ტერმინი ლინგვისტურ ლიტერატურაში პირველად მ. ჰელიდემ (115, 59) შემოიტანა. მისი აზრით “*Range specifies the extent of the process. In some cases, the range is co-extensive with, is indeed merely a nominalization of, the process, e.g. “He sang a song”.* ჩვენ სხვაგვარად განვმარტავთ ამ ტერმინს. ჩვენეული თვალთახედვით, რეინჯი შემსრულებლის ფუნქციის მატარებელი ზმნური მნიშვნელობაა, რომელიც ამ უკანასკნელის სემანტიკის მეშვეობით მისი სემანტიკური სტრუქტურის კომპონენტი ხდება. მაგალითისათვის ავიღოთ ზმნა “hear”:

“I heard a man’s breathing as he passed us.” (10, 32)

“Prue heard a soft, familiar laugh almost beside her.” (18, 127)

“I did jump when I heard the shot.” (30, 31)

“I heard his voice at my elbow.” (32, 137)

“Now I was hearing the sound for the first time.” (50, 44)

“Ravena could hardly believe that she heard him correctly.” (52, 11)

როგორც ვხედავთ, მოყვანილ მაგალითებში დამატების პოზიცია ჩანაცვლებულია სახელით, რომელიც აღნიშნავს თავისი ლექსიკური მნიშვნელობით სმენის ფენომენტან დაკავშირებულ სხვადასხვა ხმოვან ფორმებს. გამონაკლისია ბოლო წინადადება, რომელშიც დამატების პოზიციაში დგას სულიერი საგანი. ამ წინადადებაში პირი ირიბად არის დაკავშირებული ზმნასთან “hear”, რადგან სწორედ იგი მიიჩნევა ხმის წარმოქმნის წყაროდ. ამდენად, “him” სემანტიკური თვალსაზრისით იგივეა, რაც “his voice”:

She heard him. → She heard his voice.

გამოხატავს რა სმენით აღქმას, ზმნა “hear” პირდაპირი დამატების პოზიციაში ყოველთვის ითხოვს სხვადასხვა ხმის გამომხატველ სახელს. ეს ნიშნავს, რომ მოცემულ ზმნას თავის ობიექტთან მიმართებაში საერთო არქისემა გააჩნია. სახელი, რომელსაც ამა თუ იმ ზმნასთან გააჩნია არქისემა, არის რეინჯის პირველი ვარიანტი – R¹.

ზოგჯერ თავისი სემანტიკიდან გამომდინარე ზმნა ითხოვს ერთი თემატური რიგის სახელებს, თავისი მსაზღვრელი სიტყვებითურთ. მაგალითად, ზმნასთან “show”, რომელიც ნიშნავს “რაიმე თვისების გამოვლენას მოქმედების პროცესში”, შეიძლება შეგვხვდეს შემდეგი სახელები:

“Nevertheless William had shown distant pleasure when told.”(20, 383)

“...when he was sober enough to recognise me, he would show a particular interest in my future.”(50, 59)

“But this morning, Mrs. Mellor thought, Ann was showing the strain.”(33, 11)

“He showed signs of great nervousness.” (20, 56)

“He showed remarkable knowledge...about the pricing of briefs.”(48, 279-280)

ერთი თემატური რიგის მქონე სახელები, რომელთაც ითხოვს ზმნის სემანტიკა, წარმოადგენს რეინჯის მეორე ვარიანტს – R².

5) წყარო (S). წყაროში ვგულისხმობთ სულიერ ან უსულო საგანს, რომელიც სუბიექტის ემოციური გრძნობების წარმომქმნელი კონკრეტული ფსიქოლოგიური ან ფიზიოლოგიური მდგომარეობის მიზეზია. მაგალითად:

“He irritated the older man by his assertive manner and his cocksureness.”(31,409)

წყარო – სულიერი საგანი

“The authority in my own voice surprised me.”(32, 23)

წყარო – უსულო საგანი

6) პერცეპტი (Per.). ბრუნვის გრამატიკაში პერცეპტი ზოგჯერ განისაზღვრება, როგორც სულიერი ან უსულო საგანი, რომელიც სუბიექტის შეგრძნების, აღქმის ან ემოციური გრძნობის ობიექტია. მიგვაჩნია, რომ პერცეპტი არის პირი, რომელიც თავად აღიქვამს და შეიგრძნობს, და არა პირიქით – გამოდის ობიექტის როლში. გამოვყოფთ პერცეპტის სამ ვარიანტს:

ა) **Per.¹** – სულიერი ან უსულო საგანი, რომელიც შეგრძნების ობიექტია, მაგალითად:

“Pen felt the silent empty night all round him...”(40, 272)

ბ) **Per.²** – სულიერი ან უსულო საგანი, რომელიც აღქმის ობიექტია, მაგალითად:

“He went and surveyed her from the back.”(31, 166)

გ) **Per.**³ – სულიერი ან უსულო საგანი, რომელიც სუბიექტის ემოციური გრძნობის, განცდის თუ მდგომარეობის ობიექტია, მაგალითად:

“I loved that boy like he was my son.” (21, 43)

როგორც ვხედავთ, სულიერების გამომხატველი სემა აუცილებელია ისეთი სემანტიკური როლებისათვის, როგორცაა **A**¹, ექსპერიენცერის ყველა ვარიანტი და **P**³. ხოლო დანარჩენ სემანტიკურ როლებთან გვხვდება როგორც სულიერი, ისე უსულო ზმნური აქტანტები.

სუბიექტისა თუ ობიექტის ამორჩევის დროს სემანტიკურ როლებს შორის წარმოიქმნება გარკვეული იერარქია: სუბიექტი, ჩვეულებრივ ხდება სულიერი საგანი (გამონაკლისს წარმოადგენს **A**²), ხოლო უსულო საგანი გამოდის ობიექტის როლში. სემანტიკური სუბიექტის კატეგორიის პოზიცია ჩანაცვლებულია აგენსით ან ექსპერიენცერით, ხოლო დანარჩენი როლები კი სემანტიკური ობიექტის კატეგორიაა.

ჩვენს მიერ განხილული პროპოზიციონალური როლები ქმნის ზოგადკატეგორიულ-სემანტიკური კლასის ზმნა-პრედიკატის (მოქმედების, მდგომარეობის, პროცესის) სტილისტურ ჩარჩოს, რომელიც ინფორმაციის შეგროვება – გადამუშავებაზე არ მიუთითებს, არამედ უპირველეს ყოვლისა, ისეთი ახალი დამატებითი ინფორმაციის მოპოვებას გულისხმობს, რომელიც პრინციპულად გარდაქმნის ზედაპირულ ინფორმაციას და უფრო სიღრმისეული არსის წვდომაში გვხმარება. გარკვეულ სემანტიკურ როლში მყოფი ზმნის აქტანტებსა და პრედიკატს შორის, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, არსებობს ორმხრივი ურთიერთდამოკიდებულება. ზოგ შემთხვევაში ზმნური მნიშვნელობის სემანტიკა განსაზღვრავს სემანტიკური აქტანტების რაოდენობასა და როლს, ხოლო ზოგჯერ კი პირიქით, მეტყველების გარკვეულ კონტექსტში თავად სემანტიკური აქტანტების არსებობა ახდენს გავლენას ზმნა-პრედიკატის ზოგადკატეგორიულ-სემანტიკური კლასის ფორმირებაზე. წარმოქმნილი ჩარჩო უშუალოდ მიუთითებს, რომ მოცემული პრედიკატი სუბიექტურად, ან პირიქით – ობიექტურად ორიენტირებულია.

ამდენად, პრედიკატის ზოგადკატეგორიულ-სემანტიკური კლასი, სახელობითი პოზიციების სემანტიკური როლი და კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაციის კატეგორია, რომლის საფუძველზეც ხდება ზმნა-პრედიკატის

სუბიექტურ ან ობიექტურ-ორიენტირებულად დაყოფა ერთმანეთთან ურთიერთდამოკიდებულებაშია. მაგალითისათვის მოვიყვანთ შემდეგ ნიმუშებს:

1) *"She kissed her aunt and sat beside her on the sofa."*(5, 74)

2) *"And though she listened to music with an expression of rapture, she had a car that could not distinguish a major from a minor third."*(26, 56)

3) *"Other disasters might wound me beyond repair..."*(48, 70)

4) *"...Thinking how he would surprise his parents next morning with the news, like a good little boy in a story-book."*(4, 122)

5) *"Then he surprised her a little by changing the subject completely."*(28, 31)

6) *"Or one of them passes his finger on the trigger, and the sound of the gun surprises even him."*(51, 101)

პირველ მაგალითში, კონტექსტიდან გამომდინარე, პრედიკატი შეიძლება განვსაზღვროთ როგორც კონსტანტური, აქციონალური და ნებელობითი. კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტის როლში წარმოგვიდგება აგენსი, კერძოდ კი, აგენსის პირველი ვარიანტი, რომელსაც ობიექტის სახით გააჩნია პაციენსის მეორე ვარიანტი. აგენსი პაციენსთან ურთიერთობაში ყოველთვის მიუთითებს ზმნის სუბიექტურ ორიენტაციაზე:

kiss

V con.ac.vol. □ Sub. O

(A¹ + P²)

მეორე მაგალითში გვაქვს პროცესუალობის გამომხატველი ზმნა. იგი ნების გამომხატველია და ამდენად, კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტის სახით მოითხოვს აქტიურ ექსპერიენცერს, ხოლო კომუნიკაციურ-სემანტიკურ ობიექტად გვევლინება რეინჯი – R¹. მოცემული სტილისტური ჩარჩო ახასიათებს სუბიექტურად ორიენტირებულ ზმნებს:

listen

V pr.vol. □ Sub. O

(E¹ = R¹)

მესამე მაგალითში მოცემული ზმნური მნიშვნელობა, რომელიც არანებელობითია, შეიძლება განვიხილოთ, როგორც პირის ფსიქიკური

მდგომარეობა. აქ სტილისტურ ჩარჩოს წარმოქმნის ექსპერიენცერი, რომელიც განიცდის უარყოფით ემოციას:

wound

V con.st.unvol. □ Ob.O

(S + E⁴)

ბოლო სამ მაგალითში, როგორც ვხედავთ, ერთი და იგივე ზმნური მნიშვნელობა „surprise“ გვხვდება სხვადასხვა სიტუაციაში: მეოთხე მაგალითში სინტაქსური სუბიექტი გამიზნულად ცდილობს შეასრულოს მოქმედება, ამიტომ პრედიკატი აქციონალურია, ხოლო ქვემდებარის როლში კი აგენსი დგას; მეხუთე მაგალითში არ შეინიშნება რაიმე წინასწარგანზრახული მოქმედება ქვემდებარის მხრიდან და ამდენად, სწორედ მას მიეწერება მოქმედების წყაროს სემანტიკური როლი. პირდაპირი დამატება ასრულებს პასიური ექსპერიენცერის ფუნქციას, ხოლო პრედიკატი განისაზღვრება როგორც მდგომარეობა. მსგავსი სემანტიკური როლები გვაქვს მეექვსე მაგალითში. როგორც ვხედავთ, ზმნა “surprise”-ს კონტექსტის მიხედვით გააჩნია ორი სტილისტური ჩარჩო. მეოთხე მაგალითში ზმნა-პრედიკატის ჩარჩო გამოისახება შემდეგნაირად:

surprise

V var.ac.vol. □ Sub.O

(A¹ + P³)

მეხუთე და მეექვსე მაგალითებში კი გვაქვს ასეთი სურათი:

surprise

V var.st.unvol. □ Ob.O

(S + E²)

ამგვარად, ზმნა-პრედიკატსა და მის სემანტიკურ აქტანტებს შორის კავშირის კვლევის პროცესში ჩვენ ვასკვნით, რომ ზმნის მხოლოდ ცალმხრივი დამოკიდებულება თავის აქტანტთან სრულად ვერ წარმოაჩენს გარეენობრივი, ექსტრალინგვისტური სიტუაციის მთელ მრავალფეროვნებასა და სიღრმეს. ზოგ შემთხვევაში, ზმნის სემანტიკა მოითხოვს გარკვეული სემანტიკური როლის არსებობას, ზოგჯერ კი პირიქით, აქტანტური გარემოცვა თამაშობს გადამწყვეტ როლს ზმნა-პრედიკატის ზოგადკატეგორიულ-სემანტიკური კლასის ფორმირებაში,

ე.ი. პრედიკატსა და მის თანმხლებ სემანტიკურ აქტანტებს შორის არსებობს ორმხრივი ურთიერთკავშირი.

როგორც გამოკვლეულმა მასალამ გვიჩვენა, ზოგიერთი აქციონალური პრედიკატი მეტყველების კონკრეტული ქმედების დროს თანმხლები აქტანტების მიხედვით შესაძლოა გახდეს სტატიკური. პროცესუალური ზმნები ასეთ ტრანსფორმაციას გამოიცხადებს. აქციონალურ ან სტატიკურ პრედიკატებს, რომლებიც ყოველთვის გამოხატავს მოქმედებას ან მდგომარეობას, კონსტანტური ეწოდება, ხოლო ზმნურ მნიშვნელობებს, რომლებიც კონტექსტის მიხედვით ზოგჯერ აქციონალური, ზოგჯერ კი – სტატიკურია – ცვალებადი.

მგრძნობელობით-ემოციური ზმნების სემანტიკური ველის ფარგლებში ჩვენ გამოვყავით ექვსი პროპოზიციონალური როლი: აგენსი, ექსპერიენცერი, პაციენსი, რეინჯი, წყარო და პერცეპტი. თითოეული სემანტიკური როლი (წყაროს გარდა) იყოფა ცალკეულ ვარიანტებად.

ზოგადკატეგორიულ-სემანტიკური კლასის ზმნა-პრედიკატების გარკვეული პროპოზიციონალური როლები წარმოქმნის სტილისტურ ჩარჩოს, რომელიც მიუთითებს მოცემული პრედიკატის სუბიექტურ ან ობიექტურ ორიენტაციას. მაგალითად, $(A^1 + P^2)$ სტილისტური ჩარჩო ახასიათებს აქციონალურ პრედიკატს და გვიჩვენებს, რომ მოცემული ზმნა სუბიექტურად ორიენტირებულია, ხოლო $(S + E^4)$ სტილისტური ჩარჩო ახასიათებს სტატიკურ პრედიკატს და გვიჩვენებს, რომ საქმე გვაქვს ობიექტურად ორიენტირებულ ზმნა-პრედიკატთან.

სუბიექტური და ობიექტური ორიენტაციის მქონე ზმნა-პრედიკატების სტილისტური ჩარჩო გვეხმარება არამარტო ინფორმაციის შეგროვება-გადამუშავებაში, არამედ, უპირველეს ყოვლისა, ისეთი ახალი დამატებითი ინფორმაციის მოპოვებაში, რომელიც გვეხმარება სამეტყველო აქტის კოგნიტიური მნიშვნელობის ჩაწვდომასა და ავტორის ინტენციის გამოვლენაში.

სტილისტური ჩარჩოს უფრო დეტალურ ანალიზს გთავაზობთ მომდევნო თავში, გრძნობელობითი და ემოციური ზმნების სემანტიკური ველის მასალაზე დაყრდნობით.

I თავის დასკვნა

პირველი თავი ეძღვნება მეტყველების პროცესში ზმნა-პრედიკატის სტრუქტურაში კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაციის განმსაზღვრელი ძირითადი თეორიული საკითხების დადგენას. ჩვენს მიერ ჩატარებული კვლევის საფუძველზე დადგინდა ზმნური მნიშვნელობების სუბიექტი და ობიექტური მიმართულების კომუნიკაციურ-სემანტიკური კატეგორიის ხარისხობრივად ახალი ორიენტაცია, რომელიც კომუნიკაციურ-სემანტიკურ დონეზე აუცილებელი ზმნური აქტანტების ურთიერთქმედების დროს გამოვლინდება. იგი ყოველ კონკრეტულ მეტყველების აქტში განაპირობებს თითოეული ზმნური მნიშვნელობის ორიენტაციას ჭეშმარიტ სუბიექტსა და ჭეშმარიტ ობიექტთან მიმართებაში.

განისაზღვრა რომ კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტი და კომუნიკაციურ-სემანტიკური ობიექტი ღრმა აზრობრივი კატეგორიებია, რომლებიც ვლინდება ყოველ კონკრეტულ მეტყველების აქტში. ამ უკანასკნელთა ფორმალურ-გრამატიკულ კატეგორიებთან (ქვემდებარე და დამატება) დამთხვევა/არდამთხვევის ფაქტი დაედო საფუძვლად ზმნა-პრედიკატების დაყოფას ორ უდიდეს კომუნიკაციურ-სემანტიკურ კლასად: სუბიექტურად-ორიენტირებულ და ობიექტურად-ორიენტირებულად.

პრედიკატის ორიენტაციის ხასიათის დადგენა შედარებით იოლია იმ შემთხვევაში როდესაც ერთი ზმნური აქტანტი სულიერი საგანია, ხოლო მეორე კი არა, რადგან ამ უკანასკნელთან მიმართებაში სულიერი საგანი თითქმის ყოველთვის უფრო აქტიურია და ასრულებს კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტის ფუნქციას (იმ იშვიათი შემთხვევების გამოკლებით, როდესაც ქვემდებარის როლში სულიერი საგნის ნაცვლად გვაქვს ბუნების ძალების, ბუნებრივი ნივთიერებების, ტექნიკური ნივთების გამომხატველი საგნები და ა.შ.).

პრედიკატის ორიენტაციის განსაზღვრის საკითხი რთულდება მაშინ, როცა ორივე ზმნური აქტანტი სულიერი საგანია. ასეთ შემთხვევებში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება ქვემდებარის პოზიციაში მდგარი პირის მოქმედებაში ნებელობითი/არანებელობითი სემის არსებობას. ჩვენი აზრით, ნებელობითი/არანებელობითი სემის გამოსავლენად, რომლის საფუძველზეც ხდება კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტისა და კომუნიკაციურ-სემანტიკური ობიექტის დადგენა, კონტექსტი ყველაზე ობიექტური კრიტერიუმია.

ამრიგად, ზმნა-პრედიკატსა და მის სემანტიკურ აქტანტებს შორის არსებული კავშირების განხილვით ვასკვნით, რომ გარემომცველ აქტანტებსა და ზმნას შორის (ან პირიქით, ზმნის სემანტიკასა და გარემომცველ აქტანტებს შორის) მხოლოდ ცალმხრივი დამოკიდებულება ვერ წარმოაჩენს ექსტრალინგვისტური სიტუაციის მთელ მრავალფეროვნებასა და სიღრმეს. ზოგ შემთხვევაში, ზმნის სემანტიკური მნიშვნელობა მოითხოვს გარკვეული სემანტიკური როლის არსებობას, ზოგჯერ კი პირიქით, აქტანტური გარემოცვა თამაშობს გადამწყვეტ როლს ზმნა-პრედიკატის ზოგადკატეგორიულ-სემანტიკური კლასის ფორმირებაში. ამდენად, უფრო მართებულად მიგვაჩნია ვალიართ პრედიკატსა და მის თანმხლებ აქტანტებს შორის ორმხრივი კავშირი. სწორედ ასეთი კავშირის კვლევისას დავადგინეთ ზმნის ზოგადკატეგორიულ-სემანტიკური კლასები და მგრძნობელობით-ემოციური ზმნების სემანტიკური ველის მასალაზე დაყრდნობით ჩამოვაყალიბეთ პროპოზიციონალური სემანტიკური როლების შემადგენლობა.

ზმნა-პრედიკატები დავყავით მოქმედების, პროცესისა და მდგომარეობის ზოგადკატეგორიულ-სემანტიკურ კლასებად. თითოეული კლასის დადგენისას ყველაზე მნიშვნელოვან ფაქტორად შემდეგი სამი პარამეტრი გამოვყავით:

- 1) სიტუაციის დინამიკურობა/სტატიკურობა;
- 2) ზმნით გამოხატული ნებელობითობა/არანებელობითობა;
- 3) კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაციის კატეგორიის გათვალისწინებით ზმნა-პრედიკატის სუბიექტურ-ობიექტური ორიენტაცია.

ზმნა-პრედიკატის ყოველ კლასს გააჩნია მისთვის დამახასიათებელი სტილისტური ჩარჩო, რომელიც მიუთითებს სუბიექტური და ობიექტური ორიენტაციის მქონე ზმნების კლასებთან მის კორელაციას.

სტილისტური ჩარჩოს გამოყენებით მხატვრული ტექსტების ანალიზი გვეხმარება ახლებურად მივუდგეთ ზმნის პოლისემანტურობას და გამოვყოთ მისი სტილისტური თავისებურებანი.

სტილისტური ჩარჩო ინფორმაციის შეგროვება-გადამუშავებაზე კი არ მიუთითებს, არამედ უპირველეს ყოვლისა, ისეთი ახალი დამატებითი ინფორმაციის მოპოვებას გულისხმობს, რომელიც პრინციპულად გარდაქმნის ზედაპირულ ინფორმაციას და უფრო სიღრმისეული არსის წვდომაში გვეხმარება.

თავი II

ინგლისური ზმნა-პრედიკატის კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაცია

მგრძნობელობით-ემოციური ზმნების

სემანტიკური ველის მიხედვით

2. 1. ზოგადი დახასიათება

ადამიანი სამყაროს შეიცნობს უმთავრესად თავისი ფიზიკური გამოცდილების საფუძველზე. ეს გამოცდილება ჩვენს ხუთ გრძნობას ემყარება. ბუნებრივი ენის სემანტიკაზე სინამდვილის პროეცირების შედეგად წარმოიქმნება “პროეცირებული სამყარო”, რომლის რეალურისაგან განსხვავება განპირობებულია ადამიანის ფიზიკური თავისებურებებითა და კონკრეტულ კულტურათა სპეციფიკით. კოგნიტიურ ლინგვისტიკაში ბუნებრივი ენა წარმოგვიდგება არა მკაცრად მოწესრიგებული სტრუქტურის, არამედ რთული ბიოლოგიური სისტემის სახით; ამიტომ მისი, როგორც ფორმალიზებული სისტემის აღწერისას სირთულეებს ვაწყდებით. ენობრივი ცნება (კონცეპტი) არ არის ერთგვაროვნად ორგანიზებული; სემანტიკურ კატეგორიას პროტოტიპური ბუნება აქვს, მასში ცენტრი და პერიფერია გამოიყოფა. ქართველისათვის, მაგალითად, ვაზი პროტოტიპური ხილია, ვთქვათ, კენკრისაგან განსხვავებით. პროტოტიპის ცნების ფორმალიზაცია რთულდება, რამდენადაც იგი ძირითადად ინტუიციურ ცნებათა რიცხვს განეკუთვნება. კოგნიტიური მოღვაწეობა სტრუქტურული სტაბილურობისა და ადაპტაციის მოქნილი უნარის შეხამებას გულისხმობს და ამ მოთხოვნებს მნიშვნელობის სწორედ პროტოტიპური ორგანიზაცია აკმაყოფილებს: ცენტრი შედარებით სტაბილური და ძლიერია, პერიფერია – უფრო მოძრავი და ამორფული. კონცეპტების აღქმისას ადამიანი ოპერირებას ახდენს არა ცალკეული სემანტიკური ნიშნებითა და მათი სიმრავლეებით, არამედ მთლიანი ხატებით, რომელთა კონტურები მას საშუალებას აძლევს, შეადაროს კონცეპტები და შეანაცვლოს ისინი მეტაფორულ კონტექსტებში. კოგნიტიურ ლინგვისტიკაში მნიშვნელობები გაიგივებულია კონცეპტებთან და აღიწერება ხატოვანი სქემებით, სურათებით. ხატოვანი სქემები აწესრიგებს ჩვენს გამოცდილებას. ისინი უკავშირდება აღქმის სხვადასხვა ფორმას – ვიზუალურს, ტაქტილურს, ყნოსვითს

და სხვ.; ზოგიერთ მათგანს ძალოვან-დინამიკური ხასიათი აქვს. კოგნიტიურ სფეროებს შორის ძირითადია შემდეგი: სამგანზომილებიან სივრცესთან დაკავშირებული გამოცდილება, დრო, ფერთა გამა, ჩვენი სმენისათვის მისაწვდომი ბგერითი სიხშირეების დიაპაზონი.

ყოველ საგანს შეიძლება სხვადასხვა კუთხით შევხედოთ, რაც სიტყვის სემანტიკური წარმოდგენის, ანუ პრედიკაციის მოქმედების სფეროს განსაზღვრავს. ბუნებრივ ენაზე სამყაროს “პროექტირების” დროს ადამიანი ერთმანეთს ადარებს კონკრეტულ ობიექტებს და ახდენს მათ იდენტიფიცირებას. ამავე ტიპის ოპერაციები საფუძვლად უდევს მეტაფორულ გადასვლებს, რომლებსაც ენის კოგნიტიურ მოდელში ცენტრალური ადგილი უჭირავს. მაგალითად, „შეტყობინება მოვიდა“ გამონათქვამი მიღებულია კონკრეტული მოძრაობის სიტუაციათა ზოგად მახასიათებლებთან (“მოსვლა”, “გაქცევა”, “შესვლა” და მისთ.) “აბსტრაქტული მოძრაობის” მახასიათებელთა შედარებისა და სხვებზე უფრო გამოსადეგი, ნეიტრალური “მოსვლა” კონცეპტის შერჩევის გზით. ასეთია, ზოგადად, მეტაფორის მექანიზმი. ყოველ მეტაფორაში არის დონორის ზონა და რეციპიენტის ზონა. პირველი უფრო კონკრეტული და ანთროპოცენტრულია (დაკავშირებულია ადამიანთან – მისი სხეულის ნაწილებთან, მოძრაობასთან, სივრცეში ლოკალიზაციასთან და სხვ.). ზემოთ მოყვანილ მაგალითში ადამიანის ფეხით გადაადგილების აღმნიშვნელ ზმნას ვიყენებთ უსულო ობიექტის (შეტყობინების) მიმართ, რომელიც მობილურ ტელეფონში ვნახეთ. მნიშვნელობების გადასვლა ერთი სიტუაციიდან მეორეზე, დაფუძნებული ჩვენს ყოველდღიურ გამოცდილებაზე, გარკვეული წესების, ტრანსფორმაციების მიხედვით ხორციელდება; იგი უნივერსალურ კოგნიტიურ პროცესებს წარმოადგენს და, ცხადია, გავლენას ახდენს ენაზე.

როგორც ვხედავთ, სამეტყველო ენა წარმოადგენს გარკვეულ სისტემას, რომელიც თავისი სტრუქტურის შემადგენელი ნაწილების მოწესრიგებულობით ხასიათდება. ენის სხვადასხვა შემადგენელი ერთეულების ურთიერთკავშირი და ორგანიზებულობა თავის ასახვას ჰპოვებს როგორც ფონეტიკურ, ისე გრამატიკულ და ლექსიკურ სტრუქტურაში. ლექსიკური ერთეულების ორგანიზებულობა მიიღწევა სხვადასხვა სემანტიკურ კლასებად (გრამატიკული, სიტყვათწარმომქნელი, ლექსიკურ-სტილისტური) დაჯგუფებით.

ამჟამად, მრავალი მეცნიერის მცდელობა მიმართულია ენის ლექსიკურ შემადგენლობაში სემანტიკურად ერთგვაროვანი ჯგუფების გამოყოფის, მათი შინაგანი ორგანიზაციისა და მეტნაკლებად ზოგადი კანონზომიერებების ჩამოყალიბებისკენ. ლექსემების ერთგვაროვანი სემანტიკური ჯგუფები ქმნის სემანტიკურ ველს (SF), რომლის ფარგლებში დგინდება და შეისწავლება მისი წევრების სემანტიკური ურთიერთკავშირები.

თანამედროვე ინგლისურ ენაში სემანტიკური ველი ზოგადად განისაზღვრება, როგორც საერთო შინაარსის მქონე ენობრივი ერთეულების წყება და გადმოცემულ მოვლენასთან მათი კონცეპტური, ობიექტური, ფუნქციური მსგავსება.

ამა თუ იმ სემანტიკურ ველში გამოვლინდება ეგრეთწოდებული “ლექსიკურ-სემანტიკური ჯგუფები” (LSG). თანამედროვე ლინგვისტურ კვლევებში გამოიყოფა ისეთი მახასიათებლები, რომლის საფუძველზე სიტყვები ერთიანდება ერთ ლექსიკურ-სემანტიკურ ჯგუფში. ა. ა. უფიმცევას განმარტებით „სიტყვათა ლექსიკურ-სემანტიკური ჯგუფი წარმოადგენს სიტყვების, როგორც ენის შემადგენელი ნაწილების ერთობლიობას, განსაზღვრულს მისი უმთავრესი, ლექსიკური, მნიშვნელობის მიხედვით“ (78, 137), ფ. პ. ფილინთან, მაგალითად, გამოყოფილია შემდეგ მახასიათებლები: „სიტყვათა მნიშვნელობების დამოკიდებულება ერთმანეთთან, მათ ადგილთან ჯგუფში; მათი უშუალო სემანტიკური სიახლოვე; მნიშვნელობების ნაწილობრივი ან სრული დამთხვევა; გარკვეულ პირობებში მათი ურთიერთჩანაცვლების შესაძლებლობა“ (81, 33).

ლექსიკურ-სემანტიკური ჯგუფის შემადგენლობის განსაზღვრის სხვადასხვა ხერხი არსებობს: სტრუქტურული, დამყარებული სინტაქსური დონის სემანტიკურთან კავშირზე, სტრუქტურულ-სემანტიკური და ლოგიკურ-სემანტიკური.

ლექსიკურ-სემანტიკური ჯგუფის შემადგენლობის განსაზღვრის მიზნით მრავალი ლინგვისტი იყენებს ლოგიკურ-სემანტიკურ ხერხს (77, 33, 50, 131 და სხვ.), რომელიც შ. ბალის მიერ შემოთავაზებულ იდენტიფიკაციის პრინციპს ემყარება, რის მიხედვითაც გამოიძებნება სიტყვა-იდენტიფიკატორი, რომელიც “მასში ჩადებულ იდეას ყველაზე მარტივი, ობიექტური და მაქსიმალურად აბსტრაქტული ფორმით გამოხატავს” (17, 129). ამ პრინციპის გამოყენების სიხშირე აიხსნება

როგორც სიმარტივით (მაგალითად სტატისტიკურ ან ფსიქოფიზიოლოგიურ მეთოდთან შედარებით), ისე მისი ობიექტურობითაც: ჯგუფის შერჩევა ხდება განმარტებითი, თემატური, სინონიმების და თეზარუსების ლექსიკონებში მოცემულ მასალებზე დაყრდნობით, რაც ყველაზე ავტორიტეტულ და საიმედო წყაროდ მიიჩნევა.

ლექსიკურ-სემანტიკური ჯგუფები თავის მხრივ იყოფა თემატურ რიგებად (TR), ხოლო ეს უკანასკნელი კი სინონიმურ რიგებად (SR). სინონიმური რიგები წარმოადგენს სემანტიკურად დაკავშირებული, საერთო ლექსიკური მნიშვნელობისა და საგნობრივ-ლოგიკური შინაარსის მქონე სიტყვების მინიმალურ დაჯგუფებას. სემანტიკური მსგავსების მიუხედავად, სინონიმები განსხვავდებიან მათი ლექსიკური მნიშვნელობის შინაარსობრივი დატვირთვით, გამოყენების სფეროთი, ემოციურ-სტილისტური შეფერილობითა და მნიშვნელობის საკუთარი განმასხვავებელი ელფერით.

ნებისმიერი ზმნის სემანტიკური ველის სტრუქტურული შემადგენლობა გრაფიკულად შემდეგნაირად გამოისახება:

SF – LSG – TR – SR

სისტემურად მაორგანიზებული ნიშნების შერჩევა და ზმნის ამა თუ იმ სემანტიკურ ჯგუფში გაერთიანება გარკვეულწილად დამოკიდებულია თავად მკვლევარზე. როგორც მართებულად მიიჩნევა ა. სმირნიცკი: „ჩვენი ვალია შეძლებისგადვარად სწორად ჩავწვდეთ სიტყვის არსს, მის თითოეულ მნიშვნელობასა და მათ შორის არსებულ რეალურ დამოკიდებულებას რათა ჩვენს მიერ დადგენილი ჯგუფი ჭეშმარიტად ასახავდეს კონკრეტულ გრადაციას და სიტყვებს შორის არსებული სემანტიკური კავშირების გადაკვეთას“ (69, 180-181).

ზმნა-პრედიკატის სუბიექტური და ობიექტური ორიენტაციის დადგენის მიზნით ლექსიკონებში, კერძოდ “The Oxford English Dictionary“, „The Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English“, „Webster’s New World Dictionary of the American Language“, მოცემული დეფინიციის საფუძველზე ჩატარებული კომპონენტური ანალიზის მეთოდის გამოყენებით განვიხილეთ შეგრძნების გამომხატველი ზმნების სემანტიკური ველი. კვლევის წყაროდ ავიღეთ თანამედროვე ინგლისური ენის განმარტებითი, თემატური, სინონიმებისა და თეზარუსების ლექსიკონები.

ლეონარდო დავინჩის თუ დავესესხებით, “ყველა შემეცნების სათავე გრძნობაა”, სწორედ ამიტომ, ჩვენი კვლევის მასალად შევარჩიეთ მგრძნობელობით-ემოციური მოქმედების გამომხატველი ზმნები, რომელთა სემანტიკურ ველში გაერთიანდა 362 ორმიმართულებიანი ზმნა ძირითადი, გადატანითი და თავისი ლექსიკურ-სემანტიკური ვარიანტების სხვადასხვა მნიშვნელობებით.

ერთნაირი სემანტიკური ჯგუფების შემადგენლობისა და მოცულობის განსაზღვრისათვის აუცილებელია სხვადასხვა მნიშვნელობის შემადგენელ კომპონენტებად დაშლა, ანუ ლექსიკონებში მოცემულ დეფინიციებში არსებული საერთო მნიშვნელობების საფუძველზე კომპონენტური ანალიზის ჩატარება. ლექსიკონებში მოცემულ დეფინიციებში აისახება ენობრივი ნორმების გამოყენების დამკვიდრებული სოციალური გამოცდილება, ისინი მიღებულია როგორც სარწმუნო და ავტორიტეტული სამეცნიერო წყაროები, ამიტომ განსაზღვრული სემასიოლოგიური კანონზომიერებების დადგენისას დეფინიციური მეთოდი არ შეიძლება მივიჩნიოთ ობიექტურად.

ლექსიკონებში მოცემული დეფინიციების საფუძველზე ჩატარებული კომპონენტური ანალიზი საშუალებას გვაძლევს გამოვავლინოთ დაფარული სემები, ესა თუ ის საგნობრივ-ლოგიკური მნიშვნელობა დავყოთ უფრო ელემენტარულ სემანტიკურ კომპონენტებად. სემანტიკური კომპონენტების გარკვეული ნიშნით დაჯგუფება გვებმარება რომელიმე კომპონენტის არსებობის საფუძველზე დავადგინოთ ამა თუ იმ ზმნის მნიშვნელობების საერთო და განმასხვავებელი ნიშნები. სწორედ მნიშვნელობების კომპონენტების გამოყოფა სემანტიკურ სტრუქტურაში არის მსგავსი კომპონენტების მქონე სიტყვების ერთ სემანტიკურ ველში თავმოყრის კრიტერიუმი. სემანტიკური ველის დადგენის მიზნით კომპონენტური ანალიზის გამოყენება ყველაზე ეკონომიური და მიზანშეწონილია, რადგან სემანტიკური ველი დგინდება საერთო ლექსიკური ერთეულის ამა თუ იმ სემანტიკური ნიშნის მიხედვით.

კომპონენტური ანალიზის მეთოდის საფუძველზე მგრძნობელობით-ემოციური ზმნების სემანტიკური ველი იყოფა შემდეგ სამ ლექსიკურ-სემანტიკურ ჯგუფად: 1) შეგრძნების გამომხატველი ზმნების ლექსიკურ-სემანტიკური ჯგუფი, 2) აღქმის გამომხატველი ზმნების ლექსიკურ-სემანტიკური ჯგუფი, 3) ემოციის

გამომხატველი ზმნების ლექსიკურ-სემანტიკური ჯგუფი. თითოეული ჯგუფი იყოფა რამდენიმე თემატურ რიგად.

შეგრძნების გამომხატველი ზმნების ლექსიკურ-სემანტიკური ჯგუფი თავის მხრივ იყოფა შემდეგ თემატურ რიგებად:

- 1) შეგრძნების ზოგადი მნიშვნელობის გამომხატველი ზმნების თემატური რიგი;
- 2) ტკივილის შეგრძნების გამომხატველი ზმნების თემატური რიგი;
- 3) სითბოსა და სიცივის შეგრძნების გამომხატველი ზმნების თემატური რიგი.

აღქმის გამომხატველი ზმნების ლექსიკურ-სემანტიკურ ჯგუფში გაერთიანდა:

- 1) აღქმის ზოგადი მნიშვნელობის გამომხატველი ზმნების თემატური რიგი;
- 2) მხედველობითი აღქმის გამომხატველი ზმნების თემატური რიგი;
- 3) სმენითი აღქმის გამომხატველი ზმნების თემატური რიგი;
- 4) შეხებითი აღქმის გამომხატველი ზმნების თემატური რიგი;
- 5) ყნოსვითი აღქმის გამომხატველი ზმნების თემატური რიგი;
- 6) გემოს შეგრძნების გამომხატველი ზმნების თემატური რიგი.

და ბოლოს, ემოციის გამომხატველი ზმნების ლექსიკურ-სემანტიკური ჯგუფში გაერთიანდა:

- 1) ემოციური მდგომარეობის გამომხატველი ზმნების თემატური რიგი;
- 2) ემოციური განცდების გამომხატველი ზმნების თემატური რიგი;
- 3) გარემოსადმი ემოციური დამოკიდებულების გამომხატველი ზმნების თემატური რიგი.

თითოეული ზემოთმოყვანილი თემატური რიგი, თავის მხრივ, იყოფა სინონიმურ ჯგუფებად. შეგრძნების გამომხატველი ზმნები გადმოგვცემს ადამიანის აზროვნებაში ბიოლოგიურად განპირობებული სიგნალების ანარეკლს ორგანიზმის შინაგანი მდგომარეობის შესახებ. ზმნების ნაწილი გამოხატავს შეგრძნების ზოგად მნიშვნელობას, ნაწილი კი უფრო კონკრეტული შინაარსობრივი დატვირთვის მატარებელია, მაგ: ტკივილის, სითბოს, სიცივის და ა.შ.

შეგრძნების გამომხატველი ზმნებისაგან განსხვავებით აღქმის გამომხატველი ზმნები აღნიშნავს გარემო პირობების, გარე სამყაროს თვისებებისა

და საგნების ასახვას ადამიანის გონების მიერ. ზოგი მათგანი გამოხატავს აღქმის ზოგად მნიშვნელობას, ზოგიც კი აღნიშნავს აღქმას, განხორციელებულს გრძნობათა ორგანოების (მხედველობის, სმენის, შეხების, ყნოსვისა და გემოს) მეშვეობით.

ემოციის გამომხატველი ზმნები ადამიანის სხვადასხვა შინაგან, სულიერ მდგომარეობას, მის გრძნობებსა და განცდებს გამოხატავს. ემოციური მდგომარეობის გამომხატველი ზმნები უმთავრესად მიუთითებს ადამიანის გარკვეულ ემოციურ მდგომარეობაზე, იგნორირებას უკეთებს რა ამ მდგომარეობის დროს განცდილ გრძნობებს. ემოციური განცდების ზმნები კი პირიქით, ხაზს უსვამს არა ემოციურ მდგომარეობას, არამედ ემოციური განცდის პროცესს. ემოციური ურთიერთობის ზმნები მიუთითებს ადამიანის ვინმესთან ან რაიმესთან ემოციურ ურთიერთობაზე.

მგრძნობელობით-ემოციური ზმნების სემანტიკური ველის ფარგლებში ჩვენ დავადგინეთ შემდეგი პროპოზიციური როლები: აგენსი (A), ექსპერიენცერი (E), პაციენსი (P), რეინჯი (R), წყარო (S). ყოველ როლში (წყაროს გარდა) გამოიყოფა სხვადასხვა ვარიაციები, რომლებიც გარკვეულ ზოგადკატეგორიულ-სემანტიკური მნიშვნელობის მატარებელ ზმნა-პრედიკატებთან ქმნის სხვადასხვა სემანტიკური დატვირთვის მქონე სტილისტურ ჩარჩოს.

ჩვენს მიერ განხილული სემანტიკური ველის ძირითად საფუძველს წარმოადგენს ადამიანის მგრძნობელობითი ქმედება, მისი ფსიქიკის მგრძნობელობით-ემოციური მხარე.

სწორედ ამიტომ, საერთო იდენტიფიკატორად ავიღეთ ზმნა “to feel“, რომელიც გამოხატავს ორგანიზმის სხვადასხვა მდგომარეობისა და ფუნქციის ანარეკლს აზროვნებაში.

გადავიდეთ მგრძნობელობით-ემოციური ზმნების სემანტიკური ველის შემადგენელი ნაწილების უშუალო განხილვაზე.

2. 2. ინგლისური ზმნა-პრედიკატის კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაცია

შეგრძნების გამომხატველი ზმნების

სემანტიკური ველის მიხედვით

I. შეგრძნების ზოგადი მნიშვნელობის გამომხატველი ზმნების თემატური

რიგი: feel, sense, perceive – შეგრძნება, ვინმეს ან რაიმეს აღქმა შეგრძნების საშუალებით (ფიზიკური კონტაქტის გარეშე), მაგალითად:

“With the hood lowered he’d been feeling the full heat of the sun.” (14, 21)

“Dawdling around the house he perceived a certain restlessness in her.” (22, 89)

მოცემულ ზმნებთან მიმართებაში ქვემდებარე არის პირი, რომელიც რაიმეს შეიგრძნობს. მისი ნერვული სისტემა პასიურია და ყოველგვარი დამაბვის გარეშე აფიქსირებს რაიმეს არსებობას. პირდაპირი დამატების ფუნქციაში გამოდის შეგრძნების ობიექტები, რომლებიც პერცეპტის როლს ასრულებს. მოცემული ზმნა-პრედიკატების სტილისტური ჩარჩო გრაფიკულად გამოიხატება შემდეგნაირად:

V pr. unvol.

□ Subjective Orientation

(E² + Per.¹)

II. ტკივილის შეგრძნების გამომხატველი ზმნების თემატური რიგი: slap,

wound, spank, cane, whip, burn, maul, bruise, scorch, sprain, hurt, injure, pain – ტკივილის შეგრძნების გამოწვევა, ტკივილის მიყენება.

მოცემული სინონიმური ჯგუფის ზმნები განსხვავდება სტილისტური ჩარჩოს მრავალფეროვნებით. მათი უმრავლესობა მხოლოდ სუბიექტურად ორიენტირებულია. ასეთი ზმნების რიცხვს მიეკუთვნება maul, bruise, wound, slap, bite, spank, cane, whip, scorch, მაგალითად:

“He described to me how he would whip such a boy, as if he were unfolding some elaborate mystery.” (29, 56)

V ac. con.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P²)

“I drank slowly the green bitter tea, shifting the handleless cup from palm to palm as the heat scorched my fingers.” (21, 137)

V ac. con.

□ Subjective Orientation

(A² + P²)

სხვაგვარი სტილისტური ჩარჩო აქვს ზმნას "to sprain", მაგალითად:

"I've sprained my ankle and fortunately Mr. Maxwell has been kind enough to help me home."(30, 33)

ასეთ შემთხვევაში დაუშვებელია ვთქვათ, რომ ზმნა აქციონალურია. იგი სუბიექტის უხერხულ, დისკომფორტულ მდგომარეობაზე მიუთითებს, ხოლო ობიექტის პოზიციაში კი ყოველთვის გვხვდება ერთი თემატური რიგის სახელებით – სხეულის ნაწილებით. ამდენად, მოცემული ზმნის სტილისტური ჩარჩო გრაფიკულად გამოისახება შემდეგნაირად:

V st. con. unvol.

□ Subjective Orientation

(E⁴ + R²)

სხვადასხვაგვარი სტილისტური ჩარჩო გამოვლინდა სუბიექტურად ორიენტირებულ პრედიკატში "to burn", მაგალითად:

"... thinking of the long, golden, light-headed afternoon on the dunes, when salt and sun burned her lips."(2, 151)

V ac. var.

□ Subjective Orientation

(A² + P²)

"The boy had this ruddy great cigarette lighter with a flame like a blow torch just a couple of inches from her cheek and Green said they'd burn her if I didn't get you."(17, 148)

V ac. var.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P²)

"She frequently burned her fingertips ..."(49, 91)

V st. var. unvol.

□ Subjective Orientation

(E⁴ + R²)

სხვადასხვა ორიენტაციით ხასიათდება მაგალითად ზმნა "to hurt":

"Freddy, don't poke me. Miss Honeychurch, your brother's hurting me."(16, 154)

V ac. var. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P²)

“Did she hurt her forehead?” Miss Pomfret enquired warily.” (20, 41)

V st. var. unvol.

□ Subjective Orientation

(E⁴ + R²)

“Instantly her broken boots ... hurt her.”(31, 194)

V st. var.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

მოცემულ ჯგუფში კონსტანტურ ობიექტურად ორიენტირებულ ზმნა-პრედიკატს წარმოადგენს მხოლოდ ”to pain”, მაგალითად:

“She was panting, and drawing breath pained her.”(43, 104)

V st. con.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

2) hurt, irritate, stab, bite, sting, grate – რაიმე არასასიამოვნო, ტკივილის მსგავსი, შეგრძნების განცდა (გამოწვეული მკვეთრი სინათლით, ხმაურით, ზეწოლით და ა.შ.

V st. con.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

ჩვენს მიერ განხილული სინონიმური ჯგუფის ყველა ზმნა შეგვიძლია მივაკუთვნოთ კონსტანტურ ობიექტურად-ორიენტირებულ პრედიკატებს, მოქმედების შემსრულებლის როლში მდგარი ობიექტითა და ექსპერიენცერის როლში მდგარი სუბიექტით, მაგალითად:

“She lit the gas. The glare hurt her eyes.”(22, 14)

“The cold dry air stung her eyes.”(25, 30)

“The sound of his loud, sandpapery voice grated me in a counterclockwise manner.”(3, 61)

V st. con.

□ Objective Orientation

(S+ E⁴)

3) gnaw, pinch, pluck, crush, pain, tear, prick, sting – სულიერი ტკივილის მიყენება, მაგალითად:

“The miserable realization of his poverty crushed his heart.” (22, 150)

“Only the morning pained him with its dim memory of dark orgiastic riot, its keen and humiliating sense of transgression.” (29, 305)

“Reproach stung her.” (22, 194)

“... and a primitive jealousy had traced him.” (25, 53)

როგორც ზემოთმოყვანილი მაგალითებიდან ჩანს, მოცემულ ჯგუფში გაერთიანებული ყველა ზმნა ერთი ორიენტაციის მქონე პრედიკატს წარმოადგენს და ყველა მათგანს ერთნაირი სტილისტური ჩარჩო გააჩნია:

V st. con.

⌘ Objective Orientation

(S+ E⁴)

4) soothe, mitigate, relieve, assuage, allay, alleviate – ტკივილის შეგრძნების შეწყვეტა ან შემსუბუქება. ასეთ ზმნებთან სუბიექტის როლში ყოველთვის გვევლინება მოქმედების უსულო შემსრულებელი, რომლის ობიექტიც არის სულიერი საგანი ან მისი მეტონიმური შემცველი, რომელიც პაციენსის როლს ასრულებს, კერძოდ P³. მათი სტილისტური ჩარჩო გრაფიკულად შემდეგნაირად გამოიყურება:

V ac. con.

⌘ Subjective Orientation

(A² + p³)

მაგალითად:

“The tablets relieved her pain, but they did not make her sleep.” (19, 86)

“At night before my sleeping drug had soothed me would imagine him going up my stairs, knocking at my door, sleeping in my bed.” (21, 141)

III. სიტბოსა და სიცვის შეგრძნების გამომხატველი ზმნების თემატური

რიგი:

1) warm – სითბოს ზემოქმედებით სიცვიის შეგრძნებისგან გათავისუფლება, ვინმეს ან რაიმეს გათბობა.

მოცემული ზმნა-პრედიკატი სუბიექტურად ორიენტირებულია, რომლისთვისაც დამახასიათებელია სტილისტური ჩარჩოს ნაირგვარობა, მაგალითად:

“She took the glove off her left hand, slipped the hand into his. He was cold; she warmed him.” (49, 645)

V ac. var. vol.

‖ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

“The westering sun warmed us ...” (30, 101)

V ac. var. vol.

‖ Subjective Orientation

(A² + P³)

ზოგჯერ ზმნა სუბიექტის მდგომარეობის გამოსახატავად გამოიყენება, ხოლო ობიექტის როლში გამოდის ერთი სემანტიკური რიგის არსებითი სახელები, კერძოდ სხეულის ნაწილები, მაგალითად:

“Mrs. Mellor warmed her feet at the fire so that she wouldn’t have cramp.” (33, 84)

ამ შემთხვევაში სტილისტური ჩარჩო ასე გამოიყურება:

V st. var. vol.

‖ Subjective Orientation

(E¹ + R²)

2) cool, numb, chill, freeze – გაცივება, გაყინვა. ყველა ეს ზმნა სუბიექტურად ორიენტირებული პრედიკატია, რომლის ქვემდებარეც უსულო საგანია, ხოლო დამატების როლში კი დგას P³, მაგალითად:

“The air of the room chilled his shoulders.” (29, 219)

სტილისტური ჩარჩო ასე გამოიყურება:

V ac. con.

‖ Subjective Orientation

(A² + P³)

გვხვდება აგერეთვე სხვა სემანტიკური მნიშვნელობაც ზმნების "to freeze", "to congeal" – "გაშეშება (შიშისაგან და ა.შ.)".

განხილული სინონიმური ზმნები გადმოსცემს სუბიექტის ფსიქიკურ მდგომარეობას, მაგალითად:

"...chill froze his heart." (22, 154)

ამ შემთხვევაში სტილისტური ჩარჩო გამოიყურება შემდეგნაირად:

V st. con.

‖ Subjective Orientation

(S + E²)

განხილული მაგალითებიდან ჩანს, რომ შეგრძნების გამომხატველი ზმნები სხვადასხვაგვარი ორიენტაციით ხასიათდება. გვხვდება როგორც სუბიექტურად, ისე ობიექტურად ორიენტირებული პრედიკატები. ამასთან, ზოგიერთი სუბიექტურად ორიენტირებული პრედიკატი სტილისტური ჩარჩოს ნაირგვარობით გამოირჩევა.

2. 3. ალქმის გამომხატველი ზმნების ლექსიკურ-სემანტიკური ჯგუფი

I. ალქმის ზოგადი მნიშვნელობის გამომხატველი ზმნების თემატური რიგი:

feel, sense, perceive – ალქმა, შეგრძნება, ჩაწვდომა, ათვისება, შეცნობა, შეგნება, გააზრება გრძნობის ორგანოების (მხედველობა, შეხება, სმენა, გემო, ყნოსვა) მეშვეობით, მაგალითად:

"The mother perceived her son gazing enraptured outside the Wallace booth, at the pictures of this famous lion that he killed a negro ..." (31, 38)

"He felt the grass, but it was not the same as the grass he had seen." (20, 395)

ძნელი მისახვედრი არ არის, რომ ქვემდებარის პოზიციაში დგას პასიური ექსპერიენცერი, ხოლო დამატების როლში კი გამოდის ალქმის პერცეპტი-ობიექტი. მოცემული ზმნების სტილისტური ჩარჩო გრაფიკულად ასე გამოიყურება:

V pr. unvol.

‖ Subjective Orientation

(E² + Per²)

II. მხედველობითი აღქმის გამოხატველი ზმნების თემატური რიგი:

1. see, beheld, discern, descry, copy, spot, spy, witness, sight – მხედველობის ორგანოს მეშვეობით აღქმა, გარჩევა, შემჩნევა, დაკვირვება.

წარმოდგენილ სინონიმურ ჯგუფში შემავალი ზმნები გამოხატავს არამიზანმიმართულ, სუბიექტის ნების გარეშე განხორციელებული აღქმის პროცესს. ქვემდებარე კორელირდება პასიურ ექსპერიენცერთან, ხოლო პირდაპირი დამატება კი – პერცეპტთან (აღქმის ობიექტთან). მოცემული ზმნების სტილისტური ჩარჩო გრაფიკულად შემდეგნაირად გამოიყურება:

V pr. unvol.

‖ Subjective Orientation

(E² + Per²)

მაგალითად:

“At last, after a bend of the road, I spied a little cottage with a light in the window.” (29, 378)

“I spotted the old girl at a cousin’s wedding.” (12, 79)

“If he waited until the man sighted them, he might give a warning show.” (34, 110)

“The view was forming at last; she could discern the river...” (16, 75)

2. look, gaze, stare, glare, admire, contemplate, regard – დაჟინებით ცქერა, მზერა, მზერით დატკობა, ტრფიალი, ჭვრეტა, დანახვა, ხედვა რაიმეს, ან ვინმეს დანახვის მიზნით. წინა ჯგუფისგან განსხვავებით, მოცემული ზმნები გამოხატავს პროცესის აქტიურად აღქმას და ამდენად, სუბიექტის სახით ითხოვს აქტიურ ექსპერიენცერს. ილუსტრაციისთვის მოვიყვანთ შემდეგ მაგალითებს:

“Doris stared at her in amazement.” (18, 47)

“He contemplated his tall slim son with a surprise...” (41, 107)

“Do you know where I met these desirable tannats? In the national Gallery... they were admiring Luca Signorelli – of course, quite stupidly.” (16, 124)

მოცემული ზმნების სტილისტური ჩარჩო გრაფიკულად შემდეგნაირად გამოიყურება:

V pr. vol.

‖ Subjective Orientation

(E¹ + Per²)

3. glance, glimpse – თვალის მოკვრა, გადახედვა. მოცემული სინონიმური წყვილი გამოირჩევა სხვადასხვა სტილისტური ჩარჩოთი, რადგან ზმნა “to glance” გამოხატავს აქტიურ აღქმას, ხოლო ზმნა “to glimpse” კი – პასიურს. მაგალითად:

“Grace glanced at the telephone.”(33, 55)

V pr. vol.

‖ Subjective Orientation

(E¹ + Per²)

“... she glimpsed his suddenly grim face.”(18, 156)

V pr. vol.

‖ Subjective Orientation

(E² + Per²)

4. notice, note, catch, remark – მხედველობის ორგანოს საშუალებით რაიმეს, ან ვინმეს შემჩნევა, გამომჟღავნება. ასეთ ზმნებთან ქვემდებარე კორელირდება სუბიექტთან, რომელიც ზმნის სემანტიკური მნიშვნელობიდან გამომდინარე ასრულებს პასიური ექსპერიენცერის როლს. მაგალითად:

“...determind that no one should detect the tears in her eyes.”(2, 153)

“...looking up at him she caught a particularly weary and almost depressed look on his face.”(13, 281)

მოცემული ზმნების სტილისტური ჩარჩო გრაფიკულად შემდეგნაირად გამოიყურება:

V pr. unvol.

‖ Subjective Orientation

(E² + Per²)

5. watch, observe, eye, scan, follow – ყურადღებით დათვალიერება, თვალთვალი. მოცემული ჯგუფის ზმნები გამოხატავს სუბიექტის მხრიდან აქტიურ მოქმედებას. შესაბამისად, სტილისტური ჩარჩო გრაფიკულად შემდეგნაირად გამოიყურება:

V pr. vol.

‖ Subjective Orientation

(E¹ + Per²)

მაგალითად:

“Mrs. Watherby followed him with her eyes.”(20, 63)

“She was scanning the faces as they passed.”(1, 362)

6. examine, inspect, explore, scrutinize, search, study, survey – რაიმეს/ვინმეს განხილვა, გამოკვლევა, დათვალიერება, დაკვირვება შესწავლის მიზნით. წინამდებარე ჯგუფის ზმნების სემანტიკური მნიშვნელობა ნათლად მიუთითებს მხედველობის ორგანოს მიზანმიმართულ მოქმედებას, ამიტომ მათ წინა ჯგუფის მსგავსი სტილისტური ჩარჩო ახასიათებს. მაგალითად:

“Collin inspected her critically.”(18, 23)

“Prue studied the women’s dresses with keen feminine interest...”(18, 34)

“His eyes searched the street: there was no sign of them.”(29, 82)

7. neglect, ignore, disregard, overlook – იგნორირება, ვერ შემჩნევა, ყურადღების არ მიქცევა. “to neglect”, “to ignore”, “to disregard” ზმნების სემანტიკურ მნიშვნელობაში გვაქვს “გამიზნული მოქმედების” სემა, რაც განაპირობებს სუბიექტის როლში აქტიური ექსპერიენცერის არსებობას, მაგალითად:

“At no period of her life could one say fairly of Margaret that she deliberately disregarded other people’s wishes.”(45, 8)

“Often, especially if Annie or Arthur were at home, he neglected her.”(31, 456)

მოცემული ზმნების სტილისტური ჩარჩო გრაფიკულად შემდეგნაირად გამოიყურება:

V pr. vol.

‖ Subjective Orientation

(E¹ + Per²)

მათგან განსხვავებით, ზმნა “to overlook” ექსტრალინგვისტური სიტუაციით მოცემული კონტექსტიდან გამომდინარე გამოხატავს აღქმის როგორც მიზანმიმართულ, ისე არამიზანმიმართულ პროცესს. მაგალითად:

“But I daresay if you had not been an apothecary’s daughter Mrs. Telbot might have overlooked it.”(19, 95)

V pr. vol.

‖ Subjective Orientation

(E¹ + Per²)

“Somehow I had overlooked this possibility.” (45, 208)

V pr. unvol.

‖ Subjective Orientation

(E¹ + Per²)

8. show, demonstrate, display, expose, exhibit, bare – ჩვენება, გამოფენა, დემონსტრირება, გამოამჟღავნება. მოცემული თემატური რიგის ზმნები აქციონალურია და ამდენად, სუბიექტის როლში მოითხოვს აგენსს. მაგალითად:

“Mrs. Cake curled her lip, shrugged her shoulders and displayed her payment book conspicuously...” (22, 58)

“...he might have been exposing a wound.” (42, 55)

“Pattie, who was still backing away, stopped and bared her teeth.” (41, 181)

V ac. con. vol.

‖ Subjective Orientation

(A¹ + P²)

წარმოდგენილი ჩარჩოს გარდა ზმნა “to show”-ს გააჩნია აგრეთვე სამწვევრიანი კონსტრუქცია, მაგალითად:

“Concuello had shown me a photograph of him.” (3, 30)

აქ ირიბი დამატება არის პირი, რომელიც ხედავს იმას რასაც უჩვენებენ, ამიტომ ამ შემთხვევაში სტილისტური ჩარჩო შემდეგნაირად გამოიხატება:

V ac. con. vol.

‖ Subjective Orientation

(A¹ + E² + P²)

9. show, display, exhibit, reveal, manifest, demonstrate, expose, betray, register – მოქმედებისას რაიმე თვისების წარმოჩენა, გამომჟღავნება, დემონსტრირება. მაგალითად:

“They had forgotten that they had already exposed their weakness by giving in to the personal popularity of Pompey.” (50, 106)

“...he now invariably manifested a great weariness and a desire to sleep.” (13, 341)

“Last I should betray my agitation I delayed a few moments, pretending to fix my shoe properly.” (29, 56)

“Shoebridge's face registered his surprise.” (6, 208)

მოყვანილი მაგალითებიდან ნათლად ჩანს, რომ წარმოდგენილი ზმნები აქციონალურია, მათ ყოველთვის ახლავს სუბიექტის როლში მდგარი აგენსი, ხოლო სუბიექტი კი გამოდის რეინჯის როლში. მათი სტილისტური ჩარჩო გრაფიკულად შემდეგნაირად გამოიყურება:

V ac. con. vol.

‖ Subjective Orientation

(A¹ + R²)

10. hide, cover, conceal, veil, bury – დამალვა, დაფარვა, თვალთახედვის არედან მოცილება. მოცემული სინონიმური ჯგუფის ყველა ზმნა აქციონალურია. ობიექტის როლში გამოდის არსებითი სახელი პაციენტის სხვადასხვა ვარიანტით. მაგალითად:

“I hid that picture in my suitcase whenever I wasn't working on it.” (17, 36)

“She covered her shaking face with her hands.” (33, 33)

V ac. con. vol.

‖ Subjective Orientation

(A¹ + P²)

“Abigail concealed a smile...” (49, 71)

V ac. con. vol.

‖ Subjective Orientation

(A¹ + P²)

11. underline, underscore – რაიმეს ხაზგასმა ნათლად გამოხატვის მიზნით. წარმოდგენილ ზმნებს გააჩნიათ შემდეგი სტილისტური ჩარჩო:

V ac. con. vol.

‖ Subjective Orientation

(A¹ + P²)

მაგალითად:

“... getting excited again about some silly words that a silly child underlined in red ink.”(9, 20)

12. underline, underscore, stress, emphasize – რაიმეს განსაკუთრებით გამოყოფა შემჩნევის, ყურადღების გამახვილების მიზნით. მაგალითად:

“It was as if she emphasized the fact that love could not be rekindled in Mark.”(52,61)

“... he now underscored the word “talking”...”(25, 157)

“... she underlined her last statement by glaring at me.”(30, 28)

სტილისტური ჩარჩო:

V ac. con. vol.

‖ Subjective Orientation

(A¹ + R²)

III. სმენითი აღქმის გამომხატველი ზმნების თემატური რიგი:

1. hear, overhear, listen, remark, note, catch, eavesdrop, follow – სმენით აღქმა, გაგონება. მოცემული ზმნების სინონიმური ჯგუფი ხასიათდება სხვადასხვა სტილისტური ჩარჩოთი. ზმნები “to hear”, “to remark”, “to note”, “to catch” თავისი შინაგანი სემანტიკით მიუთითებს, რომ ამ ზმნების სუბიექტები პასიურად აღიქვამენ სმენის პროცესს და ამდენად, ასრულებენ პასიური ექსპერიენცერის როლს. ობიექტის როლში გვხვდება სხვადასხვა ხმოვანი ბგერების გამომხატველი სახელები. ობიექტი გამოდის რეინჯის, კერძოდ R¹, როლში. ზემოთ ჩამოთვლილი ზმნების სტილისტური ჩარჩო გრაფიკულად შემდეგნაირად გამოიყურება:

V pr. unvol.

‖ Subjective Orientation

(E² + R¹)

მაგალითად:

“I remarked their English accent and listened vaguely to their conversation.”(29,61)

“Haldane noted the phrase, “We are in the department.”(4, 27)

ზმნები “to listen”, “to eavesdrop”, “to follow” განსხვავდება ზემოთ ჩამოთვლილი ზმნებისაგან. ისინი გამოხატავს სმენის პროცესის მიზანმიმართულ, აქტიურ აღქმას სუბიექტის მიერ. მაგალითად:

“Except she'll hide it under sweetness and light if you follow me.” (20, 97)

აქ დამატების პოზიციაში დგას პირი, რომელიც წარმოადგენს ხმოვანი პროცესის წყაროს და ამდენად, იგი ირიბად ასრულებს რეინჯის სემანტიკურ ფუნქციას.

ასეთი ზმნებისათვის დამახასიათებელია შემდეგი სტილისტური ჩარჩო:

V pr. vol.

‖ Subjective Orientation

(E¹ + R¹)

კონტექსტიდან გამომდინარე სხვადასხვა ექსტრალინგვისტურ სიტუაციაში ზმნა “to overhear”-ს შესაძლოა თან ახლდეს როგორც აქტიური, ისე პასიური ექსპერიენცერი, მაგალითად:

“You overheard our words that were not intended for your ears. You had no right to listen, and I can only ask you to forget it.” (7, 19)

V pr. vol.

‖ Subjective Orientation

(E¹ + R¹)

“On my way to the phone I overheard a bit of conversation I wasn't meant to hear...” (32, 120)

V pr. unvol.

‖ Subjective Orientation

(E² + R¹)

2. miss – (სიტყვის და ა.შ.) უყურადღებობით ვერ გაგონება. ამ ზმნის სემანტიკა ნათლად გვიჩვენებს, რომ სუბიექტი პასიურად აღიქვამს ზმნით გამოხატულ პროცესს, მაგალითად:

“Her voice came muffled so that we missed the next words “... about meeting... engaged.” (45, 225)

V pr. unvol.

‖ Subjective Orientation

(E² + R¹)

IV. შეხებითი აქტის გამომხატველი ზმნების თემატური რიგი:

1. touch, brush, finger, rub, nudge, poke, handle, graze, moisten, squeeze – რამეზე, ვინმეზე შეხება, ჩაჭიდვა, ხელის მოჭერა და ა.შ., მაგალითად:

“She fingered the handkerchief in her hand.” (25, 193)

“The doctor moistened his lower lip.” (49, 80)

“He rubbed his head, rather perplexed, rather annoyed.” (31, 287)

“He squeezed the hand he still held.” (18, 151)

სტილისტური ჩარჩო შესაბამისად გამოიყურება:

V ac. con. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P²)

V. ყნოსვითი აქტის გამომხატველი ზმნების თემატური რიგი:

smell, sniff, snuff, scent, nose, wind, catch – ჩასუნთქვა, სუნის ამოცნობის მიზნით შესუნთქვა, ყნოსვა. მაგალითად:

“The lilacs, purple, white and mauve, were in bloom and he could smell the fragrance of them on the wind.” (7, 34)

“She caught the burnt smell of charred wood and hammered metal...” (49, 30)

“He took the first letter off the pile. It was mauve-tinted, and had purple and green thistles. William sniffed the page.” (31, 94)

ყველა ზემოთ მოყვანილი ზმნა (გარდა “to catch”) გამოხატავს სურნელის აქტიურ, მიზანმიმართულ შეგრძნებას, ამიტომ სუბიექტის როლში გამოდის აქტიური ექსპერიენცერი, ხოლო დამატების სახით გვხვდება სხვადასხვაგვარი სურნელის გამომხატველი სიტყვები (ბოლო მაგალითში პირდაპირი დამატება შეიძლება მივიჩნიოთ როგორც სუნის მქონე საგანი). ამგვარად, მსგავსი სახელები გამოდის რეინჯის როლში. ზემოხსენებული ზმნების, გარდა “to catch”, სტილისტური ჩარჩო გრაფიკულად გამოისახება შემდეგნაირად:

V pr. vol.

□ Subjective Orientation

(E¹ + R¹)

ხოლო ზმნა “to catch”-ს სტილისტური ჩარჩო გამოსახება შემდეგნაირად:

V pr. unvol.

□ Subjective Orientation

(E² + R¹)

VI. გემოს შეგრძნების გამომხატველი ზმნების თემატური რიგი:

taste, try, savour – რაიმეს გემოს გასინჯვა, გამოცნობა, გემოს აღმქმელი ორგანოს მეშვეობით. ჩამოთვლილი სინონიმური ზმნები აქციონალურია და მოითხოვს აგენსის არსებობას მოქმედების სუბიექტის სახით. ზემოქმედების ობიექტი ყოველთვის საკვების აღმნიშვნელი სახელია. ამდენად, ზმნებს გააჩნიათ საერთო არქისემა. მათი სტილისტური ჩარჩო შემდეგნაირია:

V ac. con. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + R¹)

“I’ve never tasted sardines as good as these before.” (52, 121)

2. 4. ემოციის გამომხატველი ზმნების ლექსიკურ-სემანტიკური ჯგუფი

I. ემოციური მდგომარეობის გამომხატველი ზმნების თემატური რიგი:

1. encourage, cheer, enliven, hearten, inspire, animate, revive, warm, exalt, brace – გამხნეება, წახალისება, გულის გამაგრება, ხელის გამართვა.

ზმნებს “to encourage”, “to cheer”, “to hearten”, “to inspire”, “to animate” სუბიექტის სახით ახლავს მოქმედების აქტიური მწარმოებელი, ხოლო ობიექტის სახით კი – სულიერი საგანი, რომელიც სუბიექტის მხრიდან განიცდის ემოციურ გავლენას. მაგალითად:

“Dad was a great reader and he encouraged me to read.” (11, 48)

ასეთ შემთხვევებში სტილისტური ჩარჩო გამოსახება შემდეგნაირად:

V ac. var. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

იგივე ზმნები ობიექტურად ორიენტირებულია შემდეგ კონტექსტში:

“These lovely surroundings”, Mrs. Aldwinkle insisted, “will inspire you.” (26, 165)

“Your protestations of affection cheered me greatly.” (10, 140)

V st. var.

□ Objective Orientation

(S + E³)

სინონიმური ზმნები “to revive”, “to warm”, “to enliven”, “to brace”, “to exalt” მოცემული მნიშვნელობით ყოველთვის ობიექტურად ორიენტირებულია, მაგალითად:

“The pretty prospect revived him.” (22, 20)

“Love for his three children warmed him and the chill of his uneasy waking began to recede.” (25, 8)

“Only his last letter braced her.” (49, 81)

V st. con.

□ Objective Orientation

(S + E³)

როგორც ვხედავთ, მოცემული სინონიმური ჯგუფის ზოგიერთი ზმნა როგორც სუბიექტური, ისე ობიექტური ორიენტაციის მქონე პრედიკატია, ზოგსაც კი მხოლოდ ობიექტური ორიენტაცია გააჩნია.

2. discourage, dishearten, unnerve, dispirit, chill – გადათქმევინება, თავზის აზნევა, გულის აცრუება, დამძიმება, დამწუხრება, დადარდიანება.

ზემოთჩამოთვლილი ზმნები ხასიათდება ობიექტური ორიენტაციით. პირდაპირი დამატების პოზიციაში დგას სუბიექტი რომელიც არასასიამოვნო ემოციური განცდის ქვეშ იმყოფება. მაგალითად:

“... the words chilled Jan because between her and such homelessness there was only Doreen and Bart.” (11, 115)

V st. con.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

“I was practical in listening silently to Aunt Nilly. Sometimes she discouraged me, but for most purposes I had toughened my skin.” (48, 56)

V st. con. unvol.

□ Objective Orientation

(S+ E⁴)

3. gladden, delight, enrapture, cheer, exhilarate – გამხიარულება, გახარება, მოხიბლვა, აღტაცება, სიამოვნების მინიჭება, ტკობა. წინა ჯგუფის ზმნების მსგავსად, მოცემული სინონიმური ზმნებიც კონსტანტურად ობიექტურად ორიენტირებული პრედიკატია მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ E⁴ ნაცვლად აქ გვხვდება E³, მაგალითად:

“The impromptu reaception delighted Aileen.” (13, 120)

“The smell of charcoal-broiled meat cheered him.” (24, 11)

V st. con.

□ Objective Orientation

(S+ E³)

4. sadden, depress, deject, grieve – დაღონება, დამწუხრება, სევდის მოგვრა, გულის ტკენა, წყენინება. მაგალითად:

“The tone of hopelessness in which he said these things grieved her deeply.” (31, 353)

“Halen trailed her hand in the water: it was cold; the chilly element saddened her.” (22, 122)

V st. con.

□ Objective Orientation

(S+ E⁴)

5. miss – მონატრება. მისი თანმხლები ზმნური აქტანტები შემდეგ ფუნქციებს ასრულებს: ქვემდებარის ფუნქციას ასრულებს პასიური ექსპერიენცერის როლში მდგარი კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტი, ხოლო პირდაპირი დამატების პოზიციაში მდგარი კომუნიკაციურ-სემანტიკური ობიექტი მოქმედების წყაროს სემანტიკურ როლს ასრულებს, მაგალითად:

“Already, after three weeks in Colombo, she was missing the busy, cheerful life of the hospital.” (22, 53)

V st. con. unvol.

□ Subjective Orientation

(E² + S)

6. regret, repent, deplore – სინანულის გამოხატვა მომხდარის გამო, დანანება, წუხილი, მაგალითად:

“Already he was repenting his impulsiveness.”(22, 168)

“... he frowned as if he deplored the advent of problems which must affect his excellent assistant.”(25, 183)

როგორც ზემოთმოყვანილი მაგალითებიდან ჩანს, ქვემდებარის პოზიციაში მდგარი პირი კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტია, რომელსაც შეიძლება მივაკუთვნოთ აქტიური ექსპერიენცერის როლი, ხოლო პირდაპირი დამატება კი კომუნიკაციურ-სემანტიკური ობიექტია მოქმედების წყაროს როლში. მათი სტილისტური ჩარჩო ასე გამოიყურება:

V st. con. unvol.

□ Subjective Orientation

(E¹ + S)

7. comfort, relieve, ease, reassure, soothe, console, solace – ყურადღების გამოხატვა, ვინმეს დამშვიდება, ნუგეშისცემა. მოცემულ ჯგუფში ზმნების უმრავლესობა, კონტექსტის მიხედვით, სხვადასხვა ორიენტაციით ხასიათდება, მაგალითად:

“... later he repented, kissed and comforted the girl.”(31, 178)

V ac. var. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

“Shelley sang to him. Wordsworth comforted him.”(4, 24)

V st. var. unvol.

□ Objective Orientation

(S + E³)

“... your mere vicinity comforts me and brings me rest.”(13, 319)

V st. var.

□ Objective Orientation

(S + E³)

მსგავსი სტილისტური ჩარჩო გააჩნია ზმნებს “to soothe”, “to console”, “to relieve”, “to reassure”. მათგან განსხვავებით ზმნები “to solace” და “to cease” მუდმივად ობიექტური ორიენტაციით ხასიათდება, მაგალითად:

“His confessional ceased him...”(4, 71)

V st. con.

□ Objective Orientation

(S + E³)

8. excite, agitate, thrill, arouse, stimulate, flutter – აღელვება, აღზნება, ამაღლებულ განწყობაზე დაყენება.

ზმნები “to excite”, “to agitate”, “to arouse”, “to stimulate” სხვადასხვა ორიენტაციით ხასიათდება. ისინი კონტექსტის მიხედვით ზოგჯერ სუბიექტურად, ზოგჯერ კი ობიექტურად ორიენტირებულია, მაგალითისათვის ავიღოთ ზმნა “to excite”:

“He didn’t want to kill her. She’d deliberately excited him, and then laughed in the face, telling him he wasn’t a man.”(44, 307)

V ac. var. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

“His memories had excited him.”(15, 134)

V st. var.

□ Objective Orientation

(S + E²)

ზმნები “to thrill” და “to flutter” ყოველთვის ობიექტურად ორიენტირებულია, მაგალითად:

“A tremulous elation fluttered his heart.”(22, 19)

ობიექტური-ორიენტაციის მქონე ზმნებს შემდეგი სტილისტური ჩარჩო გააჩნია:

V st. con.

□ Objective Orientation

(S + E²)

9. bother, worry, trouble, disturb, perturb, upset, harass, fret, molest – შეწუხება, აღელვება, წყენინება. ჩამოთვლილი ზმნებიდან მხოლოდ “to molest” გამოირჩევა მუდმივად სუბიექტური ორიენტაციით, რასაც ამ უკანასკნელის ლექსიკური შინაარსიც ადასტურებს, მაგალითად:

“No one followed us, molested us or spied on us.” (17, 164)

V ac. con. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

ზმნები “to worry”, “to harass”, “to fret” ყოველთვის ობიექტურად ორიენტირებულია, მაგალითად:

“She fretted him to the bottom of his soul.” (31, 309)

V st. con. unvol.

□ Objective Orientation

(S + E)

მოცემული თემატური რიგის სხვა ზმნები “to bother”, “to trouble”, “to upset”, “to disturb”, “to perturb” სხვადასხვა ორიენტაციის პრედიკატებია. მაგალითისთვის განვიხილოთ ზმნა “to disturb”:

“My cousin’s wife disturbed the burglars, and they killed her.” (17, 163)

V ac. var. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

“Did I disturb you, Andy?” his wife asked. “I stumbled into that chair again.” (25, 11)

V st. var. unvol.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

“This letter disturbed Felix and not only because it made him feel that he had behaved badly.” (40, 165)

V st. var.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

10. annoy, irritate, exasperate, tease, pester, nag, badger, banter, vex, irk – გაღიზიანება, ნერვიულობა (დაკავშირებული გაბოროტებასთან, სინანულთან).

ზმნები “to annoy”, “to irritate”, “to exasperate”, “to irk”, “to vex” მუდმივად ობიექტურად ორიენტირებულია, მაგალითად:

“Gerald’s presence in the house irked him.”(24, 154)

“For no reason the words vexed him.”(25, 170)

V st. con.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

“I’m sorry if I annoy you.”(8, 13)

V st. con. unvol.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

მოცემული თემატური რიგის ზოგიერთი ზმნა, კერძოდ “to tease”, “to pester”, “to badger”, “to banter” სუბიექტური ორიენტაციით გამოირჩევა:

“I was just teasing you”, said Berenice.”(36, 41)

“He was pestering George for more money with which to extricate himself.”(48,196)

V ac. con. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

მოყვანილ სინონიმურ ჯგუფში მხოლოდ ზმნა “to nag” ხასიათდება სხვადასხვა ორიენტაციით, მაგალითად:

“...ever since then they’ve been nagging at us to have an inquiry into the whole business.”(15, 27)

V ac. var. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

“Doreen’s voice nagged him.”(11, 202)

V st. st. var.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

11. impress, stun, shock – გავლენის მოხდენა, გაცემა, განცვიფრება, შეცბუნება.

მოცემული სინონიმური ჯგუფის ზმნები ობიექტური ორიენტაციით ხასიათდება, მაგალითად:

“She recolled how much the Tropical Fevers Expert had impressed her...” (28, 162)

V st. con. unvol.

□ Objective Orientation

(S + E²)

“The answer stunned me but not enough to just sit there and dumbly accept it.” (3,118)

V st. con.

□ Objective Orientation

(S + E²)

12. anger, enrage, infuriate, resent, madden, nettle, heat – გაბრაზება, გამმაგება, გახელება, გაღიზიანება. მოცემული ზმნები, გარდა “to resent”, ობიექტურად ორიენტირებული პრედიკატია, მაგალითად:

“Linnet, you infuriate me, because you’re the first woman in my life who has even attempted to withhold anything from me.” (20, 118)

“She would shrug her shoulders in scorn of his work. She maddened him.” (31, 323)

V st. con. unvol.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

“Gabriel did not answer, for his retort had heated him.” (29, 191)

V st. con.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

მათგან განსხვავებით ზმნა “to resent” სუბიექტური ორიენტაციით ხასიათდება, ქვემდებარე კორელირდება კომუნიკაციურ-სემანტიკურ სუბიექტთან რომელიც სიბრაზის გრძნობას განიცდის, ხოლო პირდაპირი დამატება წარმოდგენილია სულიერი ან უსულო საგნით, რომელიც სუბიექტის გაბრაზების წყაროა, მაგალითად:

“He resented bitterly the authority of the petty officers.”(31, 304)

V st. con. unvol.

□ Subjective Orientation

(E⁴ + S)

13. appease, calm, quiet, pacify, steady, still – გაღიზიანებულ მდგომარეობაში მყოფის დამშვიდება, დაშოშმინება. ასეთი სემანტიკური დატვირთვით ზმნები “to appease”, “to calm”, “to quiet”, “to pacify” სხვადასხვა ორიენტაციით ხასიათდება, ზოგჯერ ისინი სუბიექტურად ორიენტირებული პრედიკატია, ზოგჯერ კი ობიექტური ორიენტაციის მქონე ზმნა. მაგალითად:

“Don’t worry, I quieted him.”(51, 291)

V ac. var. vol.

□ Objective Orientation

(A¹ + P³)

“His request for orders pacified the organizer...”(22, 200)

V st. var.

□ Objective Orientation

(S + E³)

ზმნები “to steady” და “to still” ნებისმიერ ექსტრალინვისტურ სიტუაციაში ობიექტური ორიენტაციით ხასიათდება, მაგალითად:

“The letter steadied her, it was something to think about.”(41, 210)

V st. con.

□ Objective Orientation

(S + E³)

14. move, thouch, tenderize, stir – გულის აჩვილება, აღელვება, გაღვივება. მოცემული ჯგუფის ყველა ზმნა ობიექტური ორიენტაციით ხასიათდება, მაგალითად:

“His voice moved her deeply, and she wished to remain near him.” (16, 151)

V st. con.

□ Objective Orientation

(S + E²)

15. *embarras, disconcert, confuse, confound, abash* – შეცბუნება, შემფოთება, უხერხულ მდგომარეობაში ჩაყენება, დაბნევა. წინა თემატური რიგის მსგავსად მოცემული სინონიმური ჯგუფის ზმნებიც სტაციონალურია, მაგალითისათვის მოვიყვანო რამდენიმე წინადადებას:

“She embarrassed him. Why hadn't she hold her tongue.” (22, 41)

V st. con. unvol.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

“His examining gaze disconcerted her.” (25,178)

“Their demeanours abashed him.” (22, 62)

V st. con.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

16. *bewilder, perplex, puzzle, baffle, mystify, confuse, confound* – საგონებელში ჩავარდნა, თავგზის აბნევა, დაბრკოლება. მაგალითად:

“She puzzled me more and more. Though we were together all day and shared a room at night, I didn't get to know her thoughts. She really did live in a secret world of her own.” (32, 17)

“I have troubled and perhaps perplexed you. My most humble apologies.” (12, 23)

V st. con. unvol.

□ Objective Orientation

(S + E²)

“The novel confused nearly every one.” (27, 224)

V st. con.

□ Objective Orientation

(S + E²)

17. fear, dread – შიში (ვინმეს ან რამეს მიმართ), შეშინება. ორივე ზმნა თავისი ლექსიკური მნიშვნელობით მიუთითებს, რომ ქვემდებარის პოზიციაში ყოველთვის კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტი დგას:

“She dreaded Aunt Lilian's questions.”(26, 161)

V st. con. unvol.

□ Subjective Orientation

(E² + S)

18. frighten, scare, terrify, dismay, alarm, horrify, appal, bully, intimidate – “შეშინება, შიშის ზარის დაცემა, დამინება”. მოცემული სინონიმური ჯგუფის ზმნების გაანალიზებით, დადგინდა, მათი სხვადასხვა ორიენტაციის გამოვლენის თვისება. ასე მაგალითად, ზმნები “to intimidate”, “to bully” თავისი სემანტიკით აქციონალურია, მაგალითად:

“You are not going to bully me the way you bullied Mummy.”(38, 148)

V st. con. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

ხოლო ზმნები “to terrify”, “to horrify”, “to dismay”, “to appal” მუდმივად სტაციონალური სემანტიკის მატარებელია:

“I do not know why... it is foolish of me, but he terrifies me: There is something horrible about him.”(7, 117-118)

V st. con. unvol.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

წინამდებარე ჯგუფში გაერთიანებული ზმნების ნაწილი, კერძოდ “to frighten”, “to scare”, “to alarm” მოცემული ექსტრალინგვისტური სიტუაციის მიხედვით იცვლის ორიენტაციას:

“I've been standing here for ages hoping to frighten somebody. I hope I frightened you? – You certainly did!”(41, 59)

“If he's still in there with her”, Bensenhaver told the deputy, “maybe we can scare the bastard to death.”(27, 431)

V ac. var. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

“The room alarmed him.”(38, 151)

V st. var.

□ Objective Orientation

(S + E²)

19. threaten, menace, blackmail – დაშანტაჟება, დაშინება, დამუქრება, დაქადნება. ზმნა “to blackmail” მუდმივად აქციონალური პრედიკატია:

“Did he blackmail you?” Ruby demanded fiercely.”(14, 109)

V ac. con. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

სინონიმური ზმნა “to menace” კი პირიქით მუდმივად სტაციონალური პრედიკატია, მაგალითად:

“He definite probled menaced her...”(16, 145)

V st. con.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

რაც შეეხება ზმნა “to threaten”, იგი სხვადასხვა ორიენტაციით ხასიათდება:

“But he has threatened me that if I will not perform the instruction he will find someone who will.”(7, 101)

V ac. var. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

“Elizabeth's seclusion, the web which Carel said she was weaving, threatened Muriel too.”(41, 152)

V st. var.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

20. surprise, astonish, amaze, astound, flabbergast, daze, dazzle, startle – მოულოდნელობისგან გაოცება, გაკვირვება, განცვიფრება. მოცემულ ჯგუფში

შემავალი ყველა ზმნა, გარდა “to surprise”, ობიექტური ორიენტაციით ხასიათდება, მაგალითად:

“Agnes realised that she must be astonishing the girls by her agitation.”(43, 96)

“But you amaze me that you know so little about my category.”(4, 3)

V st. con. unvol.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

ჩატარებული კომპონენტური ანალიზის საფუძველზე გამოვლინდა, რომ მხოლოდ ზმნა “to surprise” წარმოადგენს როგორც სუბიექტური, ისე ობიექტური ორიენტაციის თვისების მქონე პრედიკატს. იგი გვხვდება აგრეთვე ქვემდებარის როლში მდგარი სუბიექტისაგან მომდინარე მიზანმიმართული მოქმედების გამომხატველ სიტუაციებშიც, მაგალითად:

“The Earl was aware that she was worried and apprehensive in case he was incensed with her. Well, on this occasion he decided he would surprise her! He would not be angry...”(7, 163)

V ac. var. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

II. ემოციური განცდის გამომხატველი ზმნების თემატური რიგი:

1. feel, experience, undergo – ემოციური გრძნობის ან სურვილის განცდა. მოცემულ პრედიკატებთან კომუნკაციურ-სემანტიკური სუბიექტი პერცეპტთან შეთანხმებული პასიური ექსპერიენცერის როლშია, მაგალითად:

“One recalls that he once experienced pain or grief, but he cannot recall the emotion itself.”(46, 136)

V st. con. unvol.

□ Subjective Orientation

(E² + Per³)

2. tempt, provoke, stimulate, allure, lure, entice, seduce – ცდუნება, შეცდენა, მიტყუება, მიზიდვა, მოხიზლვა, სტიმულირება.

მოცემული სინონიმური ჯგუფიდან მუდმივად სუბიექტური ორიენტაციის პრედიკატად გვხვდება მხოლოდ “to entice” და “to seduce”:

“But... you didn't say you'd deliberately enticed them to follow us.”(17, 167)

V ac. con. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

დანარჩენი ზმნები სხვადასხვა კონტექსტში როგორც სუბიექტური, ისე ობიექტური ორიენტაციის თვისების მატარებელია, მაგალითად:

“But I still could not be certain whether you and the Commander knew her or not. And so I lured you both to this place...”(5, 140)

“Anthropomorphic as she was, she stimulated him into appreciating things thus...”(31, 198)

V ac. var. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

“... a kind of modesty which captivated Muriel while it also provoked her.”(41, 42)

“She saw how much the idea tempted him...”(35, 123)

V st. var.

□ Objective Orientation

(S + E²)

3. tolerate, endure, bear, stand – მოთმენა, ატანა, შეგუება, გაძლება, ზიდვა (სულიერი სიმძიმის).

მოცემული ზმნური მნიშვნელობები იმპლიციტურად მიუთითებს იმ ფაქტს, რომ სუბიექტი აქტიურად და მიზანმიმართულად ითმენს, იტანს და ა.შ. ამიტომ, ასეთი სუბიექტი ყოველთვის აქტიური ექსპერიენცერია და პერცეპტთან შეთანხმებით ქმნის ერთიან სტილისტურ ჩარჩოს, მაგალითად:

“She wore him, she carried him, she endured him all the time.”(41, 171)

“How do you stand all this noise, dear? She said, wincing as a huge jet climbed steeply overhead.”(17, 66)

V st. con. vol.

□ Subjective Orientation

(E¹ + Per³)

4. enjoy, relish, please, gratify – სიამოვნების მიღება, სიამოვნების განცდა, დაკმაყოფილება.

სტაციონალური ზმნები “to enjoy” და “to relish” ყოველთვის სუბიექტურად ორიენტირებულია, მაგალითად:

“She enjoyed the light touch.” (49, 16)

V st. con. unvol.

□ Subjective Orientation

(E³ + Per³)

“And he would take full advantage, after all he deserved it in all conscience. He would enjoy life: why not?” (20, 377)

V st. con. vol.

□ Subjective Orientation

(E¹ + Per³)

“to enjoy” და “to relish” განსხვავებით ზმნები “to please” და “to gratify” მუდმივად სუბიექტურად ორიენტირებული პრედიკატია:

“Her surprise obscurely gratified him.” (25, 145)

V st. con.

□ Subjective Orientation

(S + E³)

5. satisfy, gratify, content – დაკმაყოფილება. მოცემული სინონიმური ჯგუფის ზმნები ობიექტური ორიენტაციის მქონე სტაციონალური პრედიკატია, მაგალითად:

“Would an explanation like that satisfy you, Mr. Marlowe?” (8, 254)

V st. con.

□ Objective Orientation

(S + E³)

6. amuse, entertain, divert – გართობა, გახალისება, გამხიარულება.

ზემოთმოყვანილი ზმნებიდან მხოლოდ ზმნა “to entertain” ამჟღავნებს სხვადასხვა ორიენტაციას, მაგალითად:

“He entertains so many carefree young people in the cottage.” (3, 17)

V ac. var. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

“... and the lively southern speech had entertained him all the morning now irritated his ears.” (29, 296)

V st. var.

□ Objective Orientation

(S + E²)

ზმნები “to amuse” და “to divert” მუდმივად ობიექტურად ორიენტირებული პრედიკატია, მაგალითად:

“You amuse me, Marlowe. You're childish in some ways.” (8, 50)

V st. con. unvol.

□ Objective Orientation

(S + E²)

7. bore, tire, weary – დაღლა, თავის მობეზრება, თავის მოწყენა. მოცემულ ჯგუფში შემავალი ყველა ზმნა ობიექტურად ორიენტირებულია, მაგალითად:

“These mysteries tire me very much.” (23, 208)

V st. con.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

8. displease, dissatisfy, disappoint, disillusion – იმედის გაცრეება, რწმენის დაკარგვა, გულის გატეხა. მოცემულ პრედიკატებთან სულიერი ან უსულო საგნით გამოხატული ქვემდებარე ყოველთვის მოქმედების წყაროს ფუნქციას ასრულებს, ანუ წარმოადგენს კომუნიკაციურ-სემანტიკურ ობიექტს, რის შედეგადაც ზმნა განიხილება როგორც სტაციონალური პრედიკატი, მაგალითად:

“Her interpretation of his words disillusioned him.” (29, 124)

“... she was not sure why this sudden intrusive thought displeased her a little.” (28, 48)

V st. con.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

9. torture, torment, tantalize, plague – ფიზიკური ან სულიერი ტანჯვის მიყენება, წამება, წვალება, გაღიზიანება, შეწუხება. პირველი სამი ზმნა კონტექსტის მიხედვით ამჟღავნებს როგორც სუბიექტური, ისე ობიექტური ორიენტაციის თვისებას, მაგალითად:

“The killers came in the night. They tortured me.”(15, 134)

V ac. var. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

“You've tantalized me with your cool serenity, your refusal to be stampeded.”(30, 157)

V st. var. unvol.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

საინტერესოა, რომ იგივე სინონიმურ ჯგუფში გაერთიანებული ზმნა “to plague” არ იცვლის თავის ორიენტაციას კონტექსტის მიხედვით, იგი მუდმივად ობიექტურად ორიენტირებული პრედიკატია, მაგალითად:

“The memory of the incident plagued Harry...”(22, 135)

V st. con.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

10. hurt, wound, damage, injure, mortify – ტკივილის მიყენება, დაშავება, წყენინება, შელახვა, დამცირება. ზმნა “to hurt” სხვადასხვა ორიენტაციის მქონე პრედიკატია:

“Julie will hurt anyone who comes between her and him.”(30, 114)

V ac. var. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

“A divorce would hurt him.”(51, 297)

V st. var.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

ორიენტაციის მსგავსი სხვადასხვაობით ხასიათდება ზმნებიც “to damage” და “to injure”. მათგან განსხვავებით ზმნები “to wound” და “to mortify” მუდმივად ობიექტურად ორიენტირებული პრედიკატია, მაგალითად:

“I wonder if you realize just how deeply you wound me when you say things like you did.”(14, 30)

V st. con. unvol.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

11. humiliate, humble, degrade, disparage, snub – ვინმეს დამცირება ან შეურაცყოფა საკუთარი უპირატესობის ხაზგასმით. ამათგან ზმნები “to humiliate”, “to humble”, “to degrade” კონტექსტის მიხედვით სხვადასხვა ორიენტაციით ხასიათდება, მაგალითად:

“There were moments when she so powerfully humiliated him that it was all he could manage to drag himself out of her sight, into safety.”(39, 151)

V ac. var. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

“Not merely had she degraded herself: she had degraded him.”(29, 128)

V st. con. unvol.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

ხოლო “to disparage” და “to snub” მუდმივად სუბიექტური ორიენტაციით გამოირჩევა:

“The other day in Santa Croce, when he was with Miss Honey - church, I snubbed him. Let him beware that he does not get more than a snub.”(16, 60)

V ac. var. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

12. disgrace, dishonour, shame – დამცირება, შერცხვენა, თავის მოჭრა. მოცემულ სინონიმურ ჯგუფში გაერთიანებული ზმნები ხასიათდება სხვადასხვა ორიენტაციით:

“These gentle young girls he degraded and shamed.” (37, 35)

V ac. var. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

“Yet a feeling of having physically run away shamed him...” (24, 110)

V st. var.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

13. insult, offend, abuse, affront – შეურაცყოფა, ლანძღვა, დატუქსვა, ცუდად მოპყრობა, წყენინება. მაგალითად:

“... you know why he is down here, and yet you deliberately insult him, and try to turn him out of my house.” (16, 91)

V ac. var. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

“- Can you shoot?” Robert enquired.

- You insult me by the question!” Karina retorted with mock severity. “I am a very good shot!” (7, 189)

V st. var. unvol.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

ხოლო “to abuse” და “to affront” კი ყოველთვის სუბიექტურად ორიენტირებული პრედიკატია, მაგალითად:

“Authority was hateful to him, therefore he could only abuse the pit managers.” (31, 52)

V ac. var. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

III. გარემოსადმი ემოციური დამოკიდებულების გამომხატველი ზმნების

თემატური რიგი:

1. love – შეყვარება, ტრფობა, ტრფიალი. მოცემული ზმნა მუდმივად სუბიექტური ორიენტაციის მქონე პრედიკატია:

“I love you so desperately that I would devote my whole life to making you happy.”(7, 148)

V st. con. unvol.

□ Subjective Orientation

(E² + Per³)

2. like – მოწონება, თვალში მოსვლა. “to like”-ს ზუსტად იგივე სტილისტური ჩარჩო აქვს რაც “to love”-ს, მაგალითად:

“She liked him, of course she did. It was only liking.”(18, 116)

3. love, like, adore – თაყვანისცემა, გაღმერთება, კეთილგანწყობა. მოცემულ სინონიმურ გჯუფში გაერთიანებული ყველა ზმნა გამოხატავს ერთნაირი სტილისტური ჩარჩოს მქონე სუბიექტურად ორიენტირებულ სტაციონალურ პრედიკატს, მაგალითად:

“I think I said that I adore cooking, but not that I really specialize in Spanish dishes.”(39, 51)

V st. con. unvol.

□ Subjective Orientation

(E² + Per³)

4. fascinate, charm, attract, captivate, enchant, bewitch, enthrall, hypnotize, mesmerise – მოხიბლვა, მონუსხვა, მოჯადოება, დატყვევება, გატაცება, დაჰიპნოზება. მოცემული ჯგუფიდან ზოგიერთი ზმნა, კერძოდ “to fascinate”, “to captivate”, “to mesmerise”, “to hypnotize” კონტექსტის მიხედვით სხვადასხვა ორიენტაციით ხასიათდება, მაგალითად:

“No one cared whether he was flint or not. But there were steps outside, it was Margaret, she minded, and he would fascinate her so that she minded all the more.” (20, 495)

“I had none of Jack's casual confidence that he could captivate nine women out of ten...”(48, 144)

V ac. var. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P³)

“I can't get over his looks. He mesmerised me.” (42, 171)

V st. var. unvol.

□ Objective Orientation

(S + E²)

“... but it was the ocean which fascinated him most.” (4, 39)

V st. var.

□ Objective Orientation

(S + E²)

დანარჩენი ზმნები მუდმივად ობიექტურად ორიენტირებული პრედიკატებია:

“It is the neglected Italians who attract me...” (16, 55)

“There was, for example, the affair of the young Numidian prince, Masintha, who had greatly charmed me by his appearance and manners.” (50, 220)

V st. con. unvol.

□ Objective Orientation

(S + E²)

“We have acquired a gramophone, and Strauss' "Last Waltz" has bewitched me.” (20, 362)

V st. con.

□ Objective Orientation

(S + E²)

5. admire, adore, worship, idolize – აღტაცების, აღფრთოვანების გამოხატვა (ვინმეს ან რაიმეს მიმართ). მოცემულ ჯგუფში გაერთიანებული ზმნები სუბიექტურად ორიენტირებულ პრედიკატებს წარმოადგენს, მაგალითად:

“I admire him, of course, for standing on the thing that he believes...” (47, 62)

“He idolized the serene quality of their egoism.” (40, 68)

V st. con. unvol.

□ Subjective Orientation

(E² + Per³)

6. caress, fondle, stroke, pet, pat, embrace, hug, press, clasp, cuddle, kiss, peck – გარკვეული მოქმედებებით სიყვარულის, სიმპათიის, სინაზის გამოხატვა ვინმეს ან რაიმეს მიმართ. მოცემული ზმნები აქციონალური პრედიკატია რომელთანაც კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტის როლში დგას აგენსი, მაგალითად:

“I kissed her cheek.”(17, 168)

“She pressed him to her.”(31, 316)

“She herself had embraced men whose faces, even whose names, she had forgotten.”(40, 79)

“Miss Barlett pecked her smartly on both cheeks.”(16, 85)

V ac. con. vol.

□ Subjective Orientation

(A¹ + P²)

7. dislike, hate, detest, loathe, abhor, despise, scorn, disgust, repel, repulse, sicken, revolt – შეძულება, შეზიზღება, შეძაგება, შეჯავრება. მოცემულ სინონიმურ ჯგუფში გაერთიანებული ზმნების ერთი ნაწილი მხოლოდ სუბიექტურად ორიენტირებული, მეორე ნაწილი კი მხოლოდ ობიექტურად ორიენტირებულია. სუბიექტურად ორიენტირებულ პრედიკატებს მიეკუთვნება: “to dislike”, “to hate”, “to detest”, “to loathe”, “to abhor”, “to despise”, “to scorn”, მაგალითად:

“He hates cocktail parties.”(8, 146)

“And she detests idle gossip as deeply as you or I do.”(25, 71)

V st. con. unvol.

□ Subjective Orientation

(E⁴ + Per³)

ქვემოთ მოვიყვანო ობიექტურად ორიენტირებულ პრედიკატებს:

“She disgusted him suddenly, she and all the people around her whom she knew and attracted.”(24, 34)

V st. con. unvol.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

“The paltry humour sickened me...” (20, 361)

“He had rejected it earlier as if the thought of food revolted him.” (17, 19)

V st. con.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

8. respect, esteem, honour, revere, reverence, venerate – თაყვანისცემა, პატივისცემა, მოწიწებით მოპყრობა. მოცემული ზმნები მიეკუთვნება ობიექტურად ორიენტირებულ პრედიკატს, მაგალითად:

“...he believed that women revere men for the gentleness.” (16, 117)

“... and sometimes you have carried me away – right away – I know – and – I revere you for it.” (31, 431)

V st. con.

□ Objective Orientation

(S + E⁴)

9. believe, trust – რწმენა, დაჯერება, ნდობა. მოცემული პრედიკატების თანმხლები აქტანტები კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტის სახით ასრულებს პასიური ექსპერიენცერის როლს:

“I believed Ken when he said he truly loved me...” (33, 101)

V st. con. unvol.

□ Subjective Orientation

(E² + S)

10. disbelieve, mistrust, suspect – არ დაჯერება, დაეჭვება, ეჭვის შეტანა. მოცემულ ჯგუფში გაერთიანებულ ზმნებს წინა ჯგუფის მსგავსი სტილისტური ჩარჩო ახასიათებს:

“So they naturally suspect other people.” (45, 206)

V st. con. unvol.

□ Subjective Orientation

(E² + S)

11. pity – შეცოდება, შებრალება, თანაგრძნობა, დანანება. მოცემული ზმნა მიეკუთვნება სუბიექტურად ორიენტირებულ პრედიკატს. მის სტილისტურ ჩარჩოს ქმნის პერცეპტთან შეთანხმებული პასიური ექსპერიენცერი, მაგალითად:

“I really pitied her and thought how lucky I was to be moved.”(32, 74)

V st. con. unvol.

□ Subjective Orientation

(E² + Per³)

ამით ჩვენ დავასრულეთ მგრძნობელობით-ემოციურ სემანტიკურ ველში გაერთიანებული ზმნა-პრედიკატების კომპონენტური ანალიზი.

ლექსიკონებში მოცემული დეფინიციის საფუძველზე ჩატარებული კომპონენტური ანალიზის მეთოდით საშუალება მოგვეცა შეგვეღწია ზმნის სემანტიკური მნიშვნელობის სიღრმეში, უფრო ელემენტარულ სემანტიკურ კომპონენტებად გაგვეშალა სიტყვის საგნობრივ-ლოგიკური მნიშვნელობა, რათა დაგვედგინა ერთნაირი სემანტიკური ჯგუფების მოცულობა და შემადგენლობა. წარმოდგენილი სემანტიკური კომპონენტების გამოყოფა გვეხმარება ჩავწვდეთ ნებისმიერი ზმნის არსს, გავიგოთ რა აერთიანებს და რა განასხვავებს მოცემული სიტყვის მნიშვნელობებს. სწორედ კომპონენტური მნიშვნელობების გამოვლენა წარმოადგენს სემანტიკურ სტრუქტურაში სიტყვების ერთ სემანტიკურ ველში გაერთიანების კრიტერიუმს. ჩვენს მიერ განხილულ მასალაზე დაყრდნობით შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ შეგრძნების გამომხატველი ზმნების ლექსიკურ-სემანტიკური ჯგუფი სხვადასხვა ორიენტაციით ხასიათდება. გვხვდება როგორც სუბიექტურად, ისე ობიექტურად ორიენტირებული პრედიკატები.

ყოველივე ზემოხსენებულის გათვალისწინებით მივდივართ იმ დასკვნამდე, რომ შეტყობინების ის დაფარული სემები, რომლებიც ღრმა ანალიზით ვლინდება და დამოკიდებულია ენობრივი კოდის ერთეულების სუბიექტურ-ობიექტურ კოჰერენტულ კავშირებზე, სემანტიკურ-კონცეპტუალურია. ამ დროს თემა იშლება, ვითარდება და ტექტის ცალკეულ ნაწილებს ლოგიკურად და სინტაქსურად აკავშირებს. ყოველი ასეთი ზმნა ინტეგრირებულ მთლიანობაში – კოჰერენტულ ერთში გადადის.

II თავის დასკვნა

წინამდებარე თავში დავადგინეთ მგრძნობელობით-ემოციური მოქმედების გამომხატველი ზმნების სემანტიკური ველი, რის საფუძველზეც განვიხილეთ ზმნა-პრედიკატების სუბიექტური და ობიექტური ორიენტაციის კომუნიკაციურ-სემანტიკური კატეგორია. ზემოხსენებული სემანტიკური ველის დასადგენად ლექსიკონებში მოცემული დეფინიციების საფუძველზე მივმართეთ კომპონენტური ანალიზის მეთოდს. შეგრძნების გამომხატველი ზმნების სემანტიკურ ველში გაერთიანდა 362 ორმიმართულებიანი ზმნა თავისი ძირითადი, გადატანითი და ლექსიკურ-სემანტიკური ვარიანტების სხვადასხვა მნიშვნელობებით. მოცემული სემანტიკური ველი დავყავით სამ ლექსიკურ-სემანტიკურ ჯგუფად: 1) შეგრძნების გამომხატველი, 2) აღქმის გამომხატველი, 3) ემოციის გამომხატველი. თითოეული მათგანი, თავის მხრივ, იყოფა რამდენიმე თემატურ რიგად და სინონიმურ ჯგუფად.

მგრძნობელობით-ემოციური ზმნების სემანტიკური ველის ფარგლებში დავადგინეთ შემდეგი პროპოზიციული როლები: აგენსი, ექსპერიენცერი, პაციენსი, რეინჯი, წყარო. ყოველ როლში (წყაროს გარდა) გამოიყოფა სხვადასხვა ვარიაციები, რომლებიც გარკვეულ ზოგადკატეგორიულ-სემანტიკური მნიშვნელობის მატარებელ ზმნა-პრედიკატებთან ქმნის სხვადასხვა სემანტიკური დატვირთვის მქონე სტილისტურ ჩარჩოს.

სემანტიკური ველის მიხედვით პროპოზიციული როლების განსაზღვრა, მათი სრული ჩამონათვალის დასადგენად, ჩვენი აზრით, ყველაზე ობიექტური და მისაღები ხერხია. სემანტიკური როლი ხელს უწყობს ზმნური აქტანტების შინაარსის კონცეპტუალურად უფრო ღრმა აღქმას.

ანალიზის შედეგად დადგინდა, რომ განხილული ზმნების უმრავლესობა ცალმხრივად ორიენტირებული პრედიკატებია. ამასთან, სუბიექტურად ორიენტირებული პრედიკატების რაოდენობა ჭარბობს ობიექტურად ორიენტირებული პრედიკატების რაოდენობას. სუბიექტურად ორიენტირებულ პრედიკატებს მიეკუთვნება ყველა პროცესუალური, კონსტანტურ-აქციონალური და სტატიკურ-აქციონალური ზმნების ნაწილი. ობიექტურად ორიენტირებული პრედიკატები კი მოიცავს კონსტანტური ზმნების ნაწილს. ზოგიერთ შემთხვევაში

სუბიექტურად ორიენტირებად პრედიკატებს შეიძლება გააჩნდეს რამდენიმე სტილისტური ჩარჩო (არაუმეტეს სამისა). განსხვავებული ორიენტაციის მქონე პრედიკატები აუცილებლად ცვალებადია.

ობიექტურად ორიენტირებულ პრედიკატებისაგან განსხვავებით სუბიექტურად ორიენტირებული პრედიკატების სტილისტური ჩარჩო ბევრად უფრო მრავალფეროვანია. აქციონალური პრედიკატის შემთხვევაში იგი პაციენსსა და რეინჯთან ერთად წარმოქმნის აგენსს. კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტის ფუნქციაში პროცესუალური ნებელობითი ზმნა ითხოვს პერცეპტთან და რეინჯთან შეთანხმებულ აქტიურ ექსპერიენცერს, ხოლო პროცესუალური არანებელობითი ზმნები – პასიურ ექსპერიენცერს. არანებელობითი სტატიკური ზმნის შემთხვევაში კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტის პოზიცია იცვლება ექსპერიენცერის ვარიანტებით (გარდა აქტიური ექსპერიენცერისა), რომელიც შეთანხმებულია რეინჯთან, პერცეპტთან და წყაროსთან. იგივე ჩარჩო კომუნიკაციურ-სემანტიკური ობიექტის ფუნქციას ასრულებს სტატიკურ, ნებელობით ზმნებთან, კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტის ფუნქციას კი ასრულებს აქტიური ექსპერიენცერი.

იმ შემთხვევაში, როცა კომუნიკაციურ-სემანტიკური ობიექტის ფუნქციას ასრულებს მოქმედების წყარო, სტატიკური, აქტიური, ობიექტურად-ორიენტირებული პრედიკატები ხასიათდება არანებელობითობით. კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტის როლში კი გვევლინება ექსპერიენცერის ვარიანტები (გარდა აქტიური ექსპერიენცერისა).

სემანტიკურ როლებს შორის ყალიბდება გარკვეული იერარქია: კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტის ფუნქცია შეიძლება შეასრულოს მხოლოდ აგენსმა და ექსპერიენცერმა (აგენსი გვხვდება აქციონალურ პრედიკატებთან, აქტიური ექსპერიენცერი – ნებელობით, პროცესუალურ და სტატიკურ ზმნებთან, ექსპერიენცერის დანარჩენი ვარიანტები კი არანებელობით, პროცესუალურ და სტატიკურ ზმნებთან). კომუნიკაციურ-სემანტიკური ობიექტის ფუნქციას ასრულებს: პაციენსი – აქციონალურ ზმნებთან, წყარო – სტატიკურ ზმნებთან, პერცეპტი – სტატიკურ და პროცესუალურ ზმნებთან, რეინჯი – აქციონალურ, პროცესუალურ და სტატიკურ პრედიკატებთან. უნდა აღვნიშნოთ, რომ პაციენსი შეესაბამება მხოლოდ აგენსს, პერცეპტი და წყარო კი მხოლოდ ექსპერიენცერს, რეინჯი კი გვხვდება აგენსთან და ექსპერიენცერთან.

ზმნის სუბიექტურ-ობიექტური ორიენტაცია დიდ დახმარებას გაგვიწევს ენის სემანტიკის საკითხების კვლევისას, სადაც ენობრივი გამონათქვამის მნიშვნელობა უთანაბრდება მასში გამოხატულ კონცეპტუალურ სტრუქტურას. ეს კი თავის მხრივ, აზრობრივი კონცეპტის წარმოქმნისა და ტრანსფორმაციის პროცესია.

ყოველივე ზემოთხსენებულის გათვალისწინებით, მივდივართ იმ დასკვნამდე, რომ შეტყობინების ის დაფარული სემები, რომლებიც ღრმა ანალიზით გამოვლინდება და დამოკიდებულია ენობრივი კოდის ერთეულების სუბიექტურ/ობიექტურ კოჰერენტულ კავშირებზე, სემანტიკურ-კონცეპტუალურია. ამ დროს თემა იშლება, ვითარდება და ტექსტის ცალკეულ ნაწილებს ლოგიკურად და სინტაქსურად აკავშირებს. ყოველი ასეთი ზმნა ინტეგრირებულ, კოჰერენტულ მთლიანობაში გადადის.

თავი III

ზმნის სემანტიკურ-სინტაქსური ორიენტაციის კომუნიკაციურ-ლინგვისტური გააზრება მიკროსინტაქსური დონიდან მაკროსინტაქსურ დონეზე

3. 1. ზმნის სემანტიკურ – სინტაქსური ორიენტაცია და წინადადებების სინტაქსური სტრუქტურა

თანამედროვე სინტაქსურ თეორიათა უმრავლესობა წინადადების შემადგენელი ნაწილების მნიშვნელობათა მიმართებას განიხილავს ერთმანეთთან და ზოგადად თავად წინადადების მნიშვნელობასთან. ლონდონის ლინგვისტური სკოლის წარმომადგენლების – ჯ. რ. ფერსისა და ჰალიდის იდეები საფუძვლად დაედო ე.წ. ფუნქციური სტრუქტურალიზმის თეორიას, რომლის მიხედვით წინადადების ცენტრში მოქცეული ზმნის (პრედიკატის) მნიშვნელობა განსაზღვრავს მასთან პოტენციურად დაკავშირებული სახელადი ნაწილის მნიშვნელობებს. ამგვარი ნაწილებით გადმოცემული ობიექტები ასრულებს როლს, რომელსაც მას ზმნით გამოხატული მოქმედება “კარნახობს”.

„სინტაქსი, როგორც ერთი მთლიანობა, თავისი ბუნებით არის განსხვავებული და სხვადასხვაგვარად დაკავშირებული „ძირითადი ერთეულების”

სისტემა. მათი ერთობლიობა (და შესაბამისად მათი ერთიან სისტემაში მოქცევის შესაძლებლობა) იმაში მდგომარეობს, რომ ყოველი მათგანი რომელიმე ფორმალური სიტყვიერი შენაერთია (მოცემულ სინქრონულ კვეთაში სტაბილური, ან მუდამ მზადმყოფი წარმოქმნას შედარებით სტაბილური ერთეულები) ან ასეთი გაერთიანების პოტენციურ ფორმას წარმოადგენს” (89, 28).

ამ განსაზღვრებაში წარმატებულადაა შერწყმული სინტაქსური ერთეულების ონტოლოგია (რომელიც მათ გამოყენებას განსაზღვრავს) და ამ ერთეულების ფუნქციონირება (რომელშიც მათი შესაძლო პოტენციალი შეიმჩნევა).

თუ წინადადებას ენის ძირითად სინტაქსურ ერთეულად მივიჩნევთ, მაშინ სინტაგმა ან სიტყვათშეთანხმება ამ ძირითადი ერთეულის სამშენებლო მასალაა. ერთეულის ხაზოვანება მისი ერთ-ერთი ფორმალურ-სტრუქტურული თვისებაა. დროისა და სივრცის ხანგრძლივობა თავის დაღს ასვამს ენის ამ ერთეულს, აცოცხლებს რა მთელ რიგ ასპექტებს, რომლებსაც მოკლებულია ბგერა, მორფემა, სიტყვა (ზოგჯერ სინტაგმაც).

ვ. ადმონი ითვალისწინებს წინადადების შემდეგ ასპექტებს:

- 1) ლოგიკურ-გრამატიკულს, ისეთს, რომელსაც განიხილავს წინადადება (წინადადების წევრების მორფოლოგიური სახის მიხედვით);
- 2) მოდალურს (სინამდვილისადმი დამოკიდებულება);
- 3) წინადადების სისრულის (წინადადების აუცილებელი წევრების ყოფნა-არყოფნა);
- 4) მეტყველებაში წინადადების ადგილს;
- 5) მოსაუბრის შემეცნებითი მოწყობის (ანუ პრაგმატული ასპექტი);
- 6) წინადადების კომუნიკაციურ ამოცანას;
- 7) ემოციურს (10, 234-235).

ბოლო დროს შეიმჩნევა წინადადების ნომინაციური ასპექტიდან კოგნიტიურზე გადართვის ტენდენცია. ამ უკანასკნელში უფრო მკაფიოდ ვლინდება თვით არსი და ბუნება სინტაქსური ერთეულებისა, რადგანაც სწორედ მათში ხდება ენის ხორცშესხმა. გარდა ამისა, ამ ასპექტში ყველაზე მეტად ვლინდება გრამატიკისა და სტილისტიკის კავშირი.

წინადადებას მიეწერება ორი ტიპის ფრაზობრივი მახასიათებლები – ზედაპირული და სიღრმისეული სტრუქტურები. ზედაპირული სტრუქტურა

პირდაპირ კავშირშია გამონათქვამის ბგერით მხარესთან, ხოლო სიღრმისეული სტრუქტურა, რომელიც უფრო აბსტრაქტულად აღწერს წინადადების აგებულებას, შედარებით ახლოს არის მის სემანტიკურ მხარესთან; ფონეტიკური დონე მაქსიმალურად ზედაპირულია, სემანტიკური დონე – მაქსიმალურად სიღრმისეული. სწორედ სიღრმისეული სტრუქტურა, რომელიც საფუძვლად უდევს ზედაპირულს, იძლევა წინადადებების (მაგალითად, აქტიური და პასიური კონსტრუქციების) შინაარსობრივი სიახლოვის ასახვის საშუალებას; იგი განაპირობებს გამონათქვამის ინტონაციურ კონტურსაც. წინადადებათა წარმოქმნისას ხდება სიღრმისეული სტრუქტურების გარდაქმნა ზედაპირულ სტრუქტურებად ტრანსფორმაციული წესების მეშვეობით. ენის ფლობა ანუ კომპეტენცია გულისხმობს, რომ შეგვიძლია წინადადებებს მივაწეროთ ზედაპირული და სიღრმისეული სტრუქტურები, გავუთანაბროთ ისინი ერთმანეთს და შემდეგ მივცეთ სემანტიკური და ფონეტიკური ინტერპრეტაცია.

ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ წინადადების ფორმასა და შინაარსს შორის დამოკიდებულება ასიმეტრიულია – ერთსა და იმავე ზედაპირულ სტრუქტურას შეიძლება განსხვავებული მნიშვნელობები შეესაბამებოდეს, სხვადასხვა ზედაპირულ სტრუქტურებს კი – ერთი მნიშვნელობა. ამასთან, სინტაქსური კავშირები იერარქიულია – “ზედა”, მმართველ ელემენტს უკავშირდება “ქვედა”, მართული, დაქვემდებარებული ელემენტი. მოცემული სიტყვა შეიძლება იყოს მმართველი ერთი სიტყვის მიმართ და მართული – სხვა სიტყვის მიმართ. მაგალითად, წინადადებაში:

“A girl sings.”

ქვემდებარესთან “a girl” მიმართებაში შემასმენელი “sings” მმართველის როლში გვევლინება. ეს დამოკიდებულება შეიძლება გამოვსახოთ შემდეგი ვერტიკალური სქემის, ანუ სტემის სახით:

sings

□

a girl

თუ ზმნა მართავს ერთზე მეტ ელემენტს, იგი ქმნის კვანძს. მაგალითად, წინადადება „A little girl sings a very beautiful song“ შეიძლება ასე წარმოვადგინოთ:

sings

□

a girl □ a song

a little □ beautiful

□ very

ამ სქემაში ზმნა-პრედიკატი “sings” ცენტრალური კვანძია. ყოველი ასეთი სტემა გვიჩვენებს წინადადებაში სიტყვებს შორის არსებული მიმართებების იერარქიულ სტრუქტურას. სტემა ორგანზომილებიანია: მას ზემოთ ერთი კვანძი აქვს, ქვემოთ კი შეიძლება რამდენიმე კვანძი ჰქონდეს. მაგალითად,

“A young nurse from local hospital carefully nurtured our newly-born baby”
წინადადების სტემას ასეთი სახე აქვს:

nurtured

□

a nurse □ carefully □ the baby

□

□

young □ newly-born

□

from local hospital

როგორც მხედავთ, მეტყველების დროს ხდება სტემის ვერტიკალური სტრუქტურული მიმდევრობის გარდაქმნა წრფივ მიმდევრობად. შესაბამისად, მეტყველების გაგება (ისევე, როგორც წინადადების სტემის შედგენა) გულისხმობს წრფივი მიმდევრობის, ანუ წრფივი რიგის სტრუქტურულში გადაყვანას. ამ დროს სინტაქსურად ერთმანეთთან დაკავშირებული სიტყვები ფორმალურად გამოხატავს შესაბამის გრამატიკულ კატეგორიებს, რის გამოც ეს სიტყვები წრფივ მიმდევრობაში ერთმანეთისაგან მოშორებით შეიძლება განლაგდეს. რაც უფრო მეტია ენაში სიტყვებს შორის გრამატიკული მიმართებების გამოხატვის მორფოლოგიური საშუალებები, მით უფრო თავისუფალია წინადადებაში სიტყვათა რიგი, და პირიქით.

თუ სტრუქტურული მიმდევრობის წრფივში გადაყვანისას მართული ელემენტი წინ უსწრებს მმართველს, გვაქვს ცენტრისკენული, ანუ აღმავალი რიგი; თუ მართული ელემენტი მოსდევს მმართველს, მაშინ რიგი ცენტრიდანული, ანუ დადმავალია.

ცენტრისკენული რიგი ჭარბობს მაგალითად, ქართულში, ინგლისურში, რუსულში, გერმანულში, ცენტრიდანული – რომანულ (ფრანგულ, იტალიურ, ესპანურ და სხვ.) ენებში, სემიტურ ენებში (მაგალითად, ძველ ებრაულში, არაბულში) და სხვა. კონკრეტული ენისათვის დამახასიათებელი რიგი ზოგჯერ ირღვევა, მაგალითად, პოეზიაში: “ვისია, ვისია, ქალი ლამაზი?” (1, 305).

ძნელია დავასახელოთ ნაშრომი სინტაქსის სფეროში, რომელშიც არ იქნებოდა ნახსენები წინადადების არსის განსაზღვრის სირთულეზე. ჩვენს ამოცანას არ წარმოადგენს ენის (და არა მეტყველების) ამ ერთეულის სხვადასხვა დეფინიციების ჩამოთვლა. ჩვენთვის ბევრად უფრო მნიშვნელოვანია განიმარტოს რა იგულისხმება ტერმინში „პრედიკაცია“, რადგანაც სწორედ პრედიკაცია განიხილება როგორც წინადადების აუცილებელი და განუყოფელი ნიშან-თვისება.

ამ კუთხით საინტერესოდ გვესახება ზმნის კოგნიტიური, შემეცნებითი ფუნქცია, მისი ინფორმაციულობის დადგენა და ზმნა-პრედიკატის სტილისტური ფუნქციონირების კვლევა. ვფიქრობთ, იგი უნდა განვიხილოთ არა მარტო როგორც განზოგადებული ლინგვისტური ანალიზი, არამედ როგორც ადამიანის ცნობიერი ქმედებების ახლებური კვლევის პროცესი. სწორედ ამით აიხსნება ენობრივი კვლევის შემოტრიალება კოგნიტიური ლინგვისტიკისადმი, რამაც გამოიწვია კოგნიტიური აზროვნების პრობლემის შესწავლის აუცილებლობა კოგნიტიური ლინგვისტიკის თვალსაწიერიდან.

როგორც სიტყვაა წინადადების ინტეგრანტი, ისე წინადადება, რომელიც ხდომილობის აღმნიშვნელია, არის ტექსტის ინტეგრანტი. ტექსტი წარმოგვიდგება წინადადებათა ერთობლიობის სახით. ამასთან, არ უნდა დავივიწყოთ ისიც, რომ ამ განსხვავებებს არა აქვს აბსოლუტური ხასიათი. საქმე იმაშია, რომ ზმნის სახით გვაქვს სიტყვა, რომელსაც პრინციპულად ცენტრალური ადგილი უჭირავს მეტყველების ნაწილთა შორის. რატომ არის იგი ცენტრალური? თავისი მნიშვნელობით იგი ყველაზე მეტად უახლოვდება თავად წინადადებას, უახლოვდება იმდენად, რომ შეიძლება ითქვას: ყოველი წინადადება – ეს არის გაშლილი ზმნა, ხოლო ზმნა – ეს არის შეკუმშული წინადადება. რათქმაუნდა ეს განსხვავება პირობითია და არსებობს შინაარსობრივი და ფუნქციური განსხვავება ზმნასა და წინადადებას შორის. ზმნა არის წინადადების სემანტიკური და სტრუქტურული ცენტრი. ფარდობითობა მდგომარეობს სწორედ იმაში, რომ ზმნა

სიტყვაა, მაგრამ მისი მნიშვნელობა ძალზე ახლოსაა წინადადებასთან, თუმცა ბოლომდე მაინც ვერ უტოლდება მას.

ლ. ტენიერი წინადადებას განიხილავს როგორც ზმნის სემანტიკური ვალენტობის სისტემას, ანუ ენობრივი ერთეულის უნარს დაამყაროს სინტაქსური კავშირი სხვადასხვა ენობრივ ერთეულს შორის. მაგ.:

“Bill Bradley faded from the game“

ამ წინადადებაში ზმნა „fade“ წინადადების მმართველი ცენტრია და თავისი სუბიექტურ-ობიექტური ორიენტაციით ახერხებს სემანტიკური “შეთავსებლობის” შეთავსებას.

ზმნა, როგორც ლექსემა, კულტურულ-ისტორიული მოვლენაა და მას გააჩნია როგორც პარადიგმატული, ისე სინტაგმატური მიმართებები. სწორედ პარადიგმატული მიმართებების შედეგია სინონიმია. ჩვენი კვლევის დროს გამოიკვეთა, რომ მგრძნობელობით-ემოციური ზმნების მსგავსად მოძრაობის გამომხატველი ზმნებიც სემანტიკურად თავსებადია. მაგ.: ზმნა „to move“-ის ლექსიკურ-სემანტიკური კვლევი აერთიანებს სიარულის გამომხატველ ზმნებს და იყოფა: 1) go, run, come, walk; 2) promote, stroll, stride, step, pace, tramp, jog, tread, trot; 3) advance, stir, urge, spur, instigate, budge; 4) driftshift, glide, travel, trip, prevail upon, bring round, stimulate, arouse, rouse, agitate, proceed, propose, etc. ჩატარებული კვლევის საფუძველზე დადგინდა, რომ სინონიმური ზმნების სემანტიკურ-ლექსიკური ველი თავის მხრივ შედგება ჰიტეროსემია ანუ არქისემასაგან, დიფერენციული სემების ანუ ჰიპოსემებისაგან და პოტენციური ანუ ასოციაციური სემებისაგან. ზმნის სწორედ ეს თვისება გვამღებს საშუალებას ტექსტში მოხდეს ლექსიკური ერთეულების ერთდროულად გამოყენება და სემანტიკურად შეუთავსებადი სინტაქსური ერთეულების შეთავსება, რომლის დროსაც გამოიკვეთება სინონიმური სემები. სიტყვებს შორის კავშირის იერარქია განისაზღვრება პრედიკაციის მოწესრიგებული აქტანტური სტრუქტურებით, რაც ენის სტრუქტურის უნივერსალურობის დამადასტურებელია.

მოვიყვანთ მაგალითს ქართული ენიდან – მოძრაობის გამომხატველი ზმნები – “მიდის”, “მიფრინავს”, “მოშავდა”. აქ არქისემაა თავად „მოძრაობა“, დიფერენციული სემა – „მიფრინავს“ (გადაადგილების სახე), ხოლო პოტენციური, ანუ ასოციაციური – პრაგმატულ-ემოციური სემის გამომხატველია „მოშავდა“ (1,

307). სემები ამოდის ტექსტში ლექსიკური ერთეულების თანახმარებით. ჩატარებული კვლევა ადასტურებს, რომ სწორედ ზმნა-პრედიკატის სემანტიკური ვალენტობა, მისი უნარი დაამყაროს სინტაქსური კავშირი სხვადასხვა ენობრივ ერთეულს შორის, არის წინაპირობა იმისა, რომ წინადადების სემანტიკურ-სინტაქსური ცენტრი ზმნა-პრედიკატის მოქმედებაა.

ზმნის სუბიექტურ-ობიექტური ორიენტაციის შესწავლის საფუძველზე ვასკვნით, რომ ნებისმიერ ხდომილობაში შეიძლება გამოიყოს კოგნიტიური (შემეცნებითი) კომპონენტი შედარებით ემოციური და აფექტური მდგომარეობით, რაც ვლინდება სხვადასხვა ლექსიკური ერთეულების ერთდროულად გამოყენებით.

ამდენად, წინადადება არის სიტუაციის (ხდომილობის) აღმნიშვნელი ენობრივი ნიშანი, რომელიც სიტყვასთან სრულ, ხოლო ტექსტთან არასრული ნიშნის როლს ასრულებს.

3. 2. ზმნის სემანტიკურ – სინტაქსური ორიენტაცია და წინადადებების ინფორმაციული სტრუქტურა

ენათმეცნიერების განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ჩნდება ენის ერთეულების იმ თვისებების შესახებ ინფორმაციით შევსების აუცილებლობა, რომლებიც ჩადებულია მათ ბუნებაში და კომუნიკაციის პროცესში იჩენს თავს. ის, რაც დადგენილია ენის შესახებ მეცნიერების მიერ, დიდ ფასეულობას წარმოადგენს. მონაცემების გააზრება – მეცნიერების განვითარების ერთ-ერთი გზაა. სწორედ კოგნიტიური მნიშვნელობა გვადლევს ასეთი გააზრების შესაძლებლობას. ცალკეული ხდომილებები, არის რა ექსტრაპოლირებული ენის დარგში, შესაძლებლობას გვადლევს არამართო სხვაგვარად წარმოვაჩინოთ ენის ერთეულის ფუნქციონირების ხერხები, არამედ გაფართოებული სახით მათ არსებით დახასიათებას იძლევა. ასეთი მიდგომა შეესაბამება მეტყველების აქტის ლინგვისტურ დახასიათებას. ენის ერთეულში – წინადადებაში – დიდი ხანია ფიგურირებს ისეთი ცნებები, როგორცაა “მოცემული” და “ახალი”. “ახალი” შეიძლება მივიღოთ როგორც ინტერპრეტაცია ინფორმაციისა, რომელიც ამა თუ იმ შეტყობინებაში განუსაზღვრელობას ახსნის განუსაზღვრელობა კი – არასრული შეტყობინების სინონიმია. ენის სტრუქტურის ცალკეული ფორმები მრავალ

დაფარულ კონოტაციურ ინფორმაციას მოიცავს, რომლის დეკოდირება შესაძლებელია იმ შემთხვევაში, თუკი ცნობილია შიფრი. მაგრამ ენობრივი ნიშნების შიფრი არ არის საკმარისად შესწავლილი, თუმცა ლექსიკონებსა და გრამატიკებში გადმოცემული ინფორმაცია საუკუნეების განმავლობაში ენათმეცნიერების მიერ დაგროვებული და უზარმაზარ მასალაზე დაუზოგავი შრომის შედეგადაა მიღებული.

ენის ძირითადი სინტაქსური ერთეულია წინადადება. როგორც ვიცით, წინადადებაში ინფორმაცია თემა-რემატული ჯაჭვით რეალიზდება და ინფორმაციულ დინამიკას გულისხმობს. ცნობილია, რომ სიტყვა მეტყველებაში წინადადების ადეკვატური გაგების ერთ-ერთი ძირითადი საფუძველია. ადეკვატურობა ამ შემთხვევაში გულისხმობს სიტყვის გამოყენებას სხვადასხვა ინფორმაციული დატვირთვით, რომლის ინტერპრეტაცია ნიშნავს მთელი წინადადების ძირითადი იდეის წვდომას ავტორის ინტენციის შესაბამისად.

ძველი და ახალი ინფორმაციის შესახებ მსჯელობა, მათი გამოცალკევებისა და ურთიერთმიმართების საკითხის გარკვევა განეკუთვნება, ერთი მხრივ, სემანტიკის, ხოლო მეორე მხრივ – პრაგმატიკის პრობლემებს: სემანტიკის, რამდენადაც საქმე ეხება შინაარსის პლანს, და პრაგმატიკას, რამდენადაც გასათვალისწინებელია მსმენელისათვის შეტყობინების ღირებულება, ინფორმაციის სიახლე, მოცემული შინაარსის შედეგიანი გადაცემისათვის საუკეთესო ფორმის მოძებნა და სხვ. ძველი და ახალი ინფორმაციის გადმოცემის თვალსაზრისით, საინტერესო უნივერსალური კანონზომიერებით ხასიათდება პრაგმატულად ნეიტრალური წინადადებები, თუ ამგვარ წინადადებაში მხოლოდ ერთი ლოგიკური არგუმენტი გვაქვს, იგი ძველი ინფორმაციის მატარებელია, ახალი ინფორმაციის შემცველი (რემა) კი პრედიკატია. პრედიკატს შეიძლება ახლდეს მასთან სხვადასხვა სემანტიკური მიმართებით დაკავშირებული რამდენიმე არგუმენტი – აგენსი, პაციენსი, ექსპერიენსერი და სხვ., რომელიც ტექსტში განსხვავებული თემა-რემატული პოტენციით ხასიათდება.

ზმნის გარკვეულ (დენოტატურ, კონოტატურ და კონტექსტუალურ) მნიშვნელობათა აქტუალიზაცია და დანარჩენ მნიშვნელობათა ნაწილობრივი დაჩრდილვა მიუთითებს მათ დინამიკურ ხასიათზე წინადადებაში. მართალია, აღნიშნული მოძრაობა მაშინვე არ ამოიცილება, მაგრამ მის შემეცნებას აქვს

გადამწყვეტი მნიშვნელობა ავტორის ჩანაფიქრის გასაგებად და სიტყვის, ჩვენს შემთხვევაში პრედიკატის, ინფორმაციული ტევადობის დასადგენად.

ზმნის ინფორმაციული პოტენციალის გამოყენება, ანუ სიტყვის მნიშვნელობების ურთიერთზემოქმედება და ურთიერთმიმართება სცილდება ენის ელემენტების ურთიერთობებს მეტყველებაში. როდესაც საუბარია ზმნა-პრედიკატის ორგანიზაციულ უნარზე წინადადებაში, ყურადღება გამახვილებულია თვითონ წინადადების შემადგენელ ერთეულებზე და მათ მოწესრიგებულ თანმიმდევრობაზე მთლიან წინადადებაში. აუცილებელია მოხერხდეს სიტყვაში ჩადებული ინფორმაციის ანალიზი, გადამუშავდება და მკითხველის მიერ აღქმა. ამ შემთხვევაში საუბარია წინადადებაში სიტყვის კონტექსტუალურ პოლისემიაზე.

წინადადებაში არა მარტო სიტყვათაშეთანხმებები, არამედ მათი თანმიმდევრობაც ახდენს გამონათქვამის შინაარსზე გავლენას. უფრო ღრმა ანალიზის შემთხვევაში, ინფორმაციის თეორიის პოზიციიდან, წინადადების ელემენტების განლაგება ატარებს ერთგვარი დამატებითი ინფორმაციის ხასიათს. მაგალითისათვის ავიღოთ შემდეგი ინგლისური წინადადება:

“A lot of good you can do me!”

და შევადაროთ ვარიანტს, რომელშიც სხვაგვარადაა განლაგებული გამონათქვამის წევრები:

“You can do me a lot of good!” (120, 157)

წინადადების ელემენტების თანმიმდევრობა შესაფერისი ინტონაციური გაფორმების გარეშე გვკარნახობს ინფორმაციის განსხვავებულ ინტერპრეტაციას. პირველ ვარიანტში _ აზრობრივი შინაარსია:

“რით შეგიძლიათ დამეხმაროთ”, ან “თქვენ არაფრის მოცემა არ შეგიძლიათ”.

ეს აზრი გარკვეულწილად გამოხატულია ემოციური მნიშვნელობითაც, კერძოდ, აგებული დაცინვის შეფერილობის მქონე მნიშვნელობით (შეადარეთ ქართული: “ზევრი რამის გაკეთება კი შეგიძლიათ,” “ზევრი კი გესმით”).

მეორე ვარიანტში ამ კონსტრუქციის მნიშვნელობა საწინააღმდეგოა: “თქვენ ზევრით შეგიძლიათ დამეხმაროთ”.

პირველ ვარიანტში ემოციური შინაარსი გამოხატულია მნიშვნელობის დამცინავი ელფერით, ხოლო მეორე ვარიანტში _ ემოციური მნიშვნელობა ქრება.

სტილისტური ანალიზის კუთხით ჩვენთვის საინტერესოა მხოლოდ ექსპრესიული, ემოციური, ან სტილისტურ-ფუნქციური თვისების გამომხატველი ინვერსია.

ისმის კითხვა: ესა თუ ის ინფორმაციული შინაარსი ახასიათებს მხოლოდ გამონათქვამის ნაწილების ურთიერთგანლაგებას, თუ ერთეულების ლექსიკურ ხასიათთან _ გამონათქვამის კომპონენტთან არის დაკავშირებული.

წინადადების დასაწყისში პრედიკატის ნაცვლად მოცემული დამატება იძლევა შეტყობინების შინაარსის სხვაგვარად გადააზრებას: უარყოფას მტკიცების ნაცვლად. ემოციური დამაბულობის ხარისხი აქ მაღალია. რა თქმა უნდა, ეს გარკვეულწილად დაკავშირებულია “a lot of good”-ის ლექსიკურ მნიშვნელობასთანაც, მაგრამ მთავარი მაინც წინადადების სტრუქტურაა. სიტყვების ე.წ. ინვერტირებული წყობის სხვა შემთხვევაში ემოციური დამაბულობა არც ისე შესამჩნევია და ლოგიკური ემფაზა გამოყოფილი წევრის საწყისი ადგილით განისაზღვრება. მაგალითად:

“Clever and cautious he was.”

წინადადების წევრების ასეთი განლაგებისას დამატებითი ინფორმაცია შეიძლება დეკოდირებული იყოს ორგვარად: 1) როგორც ლოგიკური ემფაზა ორ პრედიკატულ წევრზე და 2) როგორც რთული ქვეწყობილი დათმობითი წინადადების ნაწილი, რომლის შემდეგაც მოდის yet (however, but) და სხვა ნაწილები.

მეორე შემთხვევაში, წინადადების დათმობითი ნაწილის წინასწარგანჭვრეტა მიმდინარეობს შესაბამისი ინტონაციური გაფორმების თანხლებით, რომელიც არ არის ნაკარნახები, ანუ წინადადების ასეთი ინტერპრეტაცია თვით კონსტრუქციაში ჩადებული პოტენციური ინფორმაციის შედეგს წარმოადგენს.

განვიხილოთ ნაწყვეტი ლუის კეროლის ზღაპრიდან “ალისა საოცრებათა ქვეყანაში”:

“She felt that she was dozing off, and had just begun to dream that she was walking hand in hand with Dinah...when suddenly, thump! thump! down she came upon a heap of sticks and dry leaves, and the fall was over. Alice was not a bit hurt, and she

jumped up on her feet in a moment: she looked up, but it was all dark overhead...There was not a moment to be lost: away went Alice like the wind.”

“down she came” და ”away went Alice” ინვერსია ნათლად გამოხატავს ალისას სრბოლისა და დაცემის მოულოდნელობას, და ამდენად, სტილისტურად რელევანტურია. წინადადებებში, სადაც რემა, როგორც ლოგიკური პრედიკატი საწყის პოზიციაშია, მახვილის გაძლიერება ინტონაციას ემფატიურს ხდის.

წინადადების სინტაქსური სტრუქტურის აღწერა, როგორც ვნახეთ, გარკვეულწილად ხელს უწყობს მის გაგებასაც. წინადადების შემადგენელთა სინტაქსური ფუნქცია ნ. ჩომსკის თეორიაში განისაზღვრება როგორც: 1) ინფორმაცია, რომელსაც გვაწვდის გამოხატულების პლანი, და 2) კომპეტენცია, ანუ ენის ლექსიკისა და სინტაქსის ფლობა, რაც საშუალებას გვაძლევს ამოვიცნოთ შემადგენლებს შორის არსებული მიმართებები.

ამგვარად, წინადადებების შეთანხმების შესაძლებლობები არ შემოიფარგლება ისეთი ჩვეული ლოგიკური დამოკიდებულებებით როგორცაა: მიზეზისა და შედეგის, პირობებისა და შედეგის, თანმიმდევრულობის და ა. შ. ცხადია, რომ შინაარსით განსხვავებული წინადადებების მოულოდნელ დაახლოებაში ჩნდება განსაკუთრებული ურთიერთობები, რომელთა ხასიათი უფრო ფართო კონტექსტით განისაზღვრება.

ინფორმაციის მოცულობა პროზაში ფართოვდება არა მარტო მხატვრულობის, არამედ გრძნობელობითი მდგომარეობის სინქრონულობის გადაცემის ხარჯზეც. ზოგჯერ ეს უკანასკნელი იმდენად გაურკვეველია ინფორმაციის გადამცემისათვის, რომ კითხვაზე, რას ნიშნავს ის, ავტორს შეუძლია უპასუხოს ფრანგული სენტენციით: “Çe ne s’explique pas, ça se sent” (ეს არ აიხსნება, ეს მხოლოდ იგრძნობა).

ამრიგად, მხატვრული ინფორმაციის სინტაქსის დონეზე გადაცემის პრობლემა სცილდება ერთი წინადადების საზღვრებს. წარმოიქმნება გამონათქვამის ერთგვარი მსხვილი ერთეული, რომელიც თავისი სტრუქტურით ენის ყოველი სტილისათვის ინვარიანტულია და ამ სტრუქტურების ვარიანტები ყოველი სტილის შიგნით მოიპოვება.

მეტყველების სინტაქსურ ერთეულს წარმოადგენს არა წინადადება, მარტივი ან რთული, არამედ რთული პრედიკატული სინტაქსური მთლიანობა,

რომელსაც კონტექსტიდან ამოღების შემდეგაც შენარჩუნებული აქვს სინტაქსური დამოუკიდებლობა და სისრულე.

როგორია სინტაქსური დამოუკიდებლობის პარამეტრები – მხოლოდ ფორმალურ-სტრუქტურული თუ სემანტიკური? ცხადია, რომ რაოდენობრივი თვისება იღებს შეტყობინების ხასიათის, ანუ იმ პირობების ფუნქციას, რომლებშიც ეს შეტყობინება გადაეცემა აუდიტორიას, ვისთვისაც იგი კეთდება. ნათელია, რომ არსებობს რაღაც საშუალო რაოდენობა წინადადებებისა, რომელიც შეიძლება ვაღიაროთ შეტყობინების ინფორმაციულობის აუცილებელ პირობად. არ შეიძლება არ დავეთანხმო ჩემს პედაგოგს თ ვ. იარცევას, რომელიც ამბობს: “...მრავალ გრამატიკულ კონსტრუქციას აქვს ისეთი მხარეები, რომელთა არსი არ შეიძლება იქნას გამორკვეული, თუ არ მივმართეთ მათ რაოდენობრივ დახასიათებას” (94, 163).

სინტაქსის დონეზე ეს მდგომარეობა ინფორმაციულობის პრობლემისადმი რელევანტურია. სინტაქსში უფრო მეტად, ვიდრე ენის სხვა ასპექტებში, ვლინდება ენობრივი მოვლენების არსი, რადგანაც სწორედ ეს არსი შეიმჩნევა მის ფუნქციონირებაში.

3. 3. ზმნის სუბიექტურ – ობიექტური ორიენტაცია და ტექსტის კოჰეზიური და ინფორმაციული სტრუქტურა

ზმნის სემანტიკურ-სინტაქსური ორიენტაციის და ტექსტის სტრუქტურაში მისი როლის ანალიზი, საშუალებას გვაძლევს მოვიპოვოთ ინფორმაცია ტექსტის კომპონენტების პოტენციურ შესაძლებლობისა და ხარისხის შესახებ, რასაც საბოლოო ჯამში მივყავართ მოცემული ენობრივი ერთეულის არსისა და მისი საერთო პრაგმატული დახასიათების ახლებურ განზოგადობამდე.

I და II თავებში ჩატარებული ანალიზის საფუძველზე მივდივართ დასკვნამდე, რომ შინაარსობრივად განსხვავებული წინადადების მოულოდნელ დაახლოებაში ჩნდება განსაკუთრებული ურთიერთობები, რომელთა ხასიათი უფრო ფართო კონტექსტით განისაზღვრება. ასეთ დროს მნიშვნელოვან როლს თამაშობს პრედიკაცია, რომლის ორი ტიპიდან – ფორმალურ-სტრუქტურული და შინაარსობრივი – პირველი ანალიზი შეტყობინების იმ ელემენტის დაზუსტებას მოითხოვს, რომელიც ძირითადი ინფორმაციის მატარებელია, ხოლო მეორე ტიპი

არ შემოიფარგლება მხოლოდ ისეთი ელემენტის ანალიზით როგორცაა რემა, არამედ ვრცელდება მთლიან შეტყობინებაზე, იმის ჩათვლით, რაც ჩვეულებრივ განიხილება როგორც მოცემული. აქედან გამომდინარე შეიძლება ითქვას, რომ შეტყობინების პროცესში ხდება თემის რემატიზაცია: ანუ თვით მოცემული იწყებს ადრე უცნობი ან შეუმჩნეველი თვისებების შექმნას. ეს განსაკუთრებით თვალსაჩინოა უფრო მსხვილ ერთეულების შემთხვევაში ვიდრე წინადადება, რთული სინტაქსური ერთიანობა, აზნატი თუ ტექსტი. ამიტომ, სინტაქსური ერთეულების ინფორმაციულობის ანალიზისას აუცილებელია არა მარტო წინადადების, არამედ მთლიან ტექსტში წინადადებათა შეთანხმების გაანალიზება. სწორედ ტექსტი წარმოადგენს იმ ენობრივ ფონს, რომელზეც შეიძლება სიტყვის სემანტიკურ-სტილისტური ანალიზი ჩატარდეს.

როგორც აღვნიშნეთ, ზმნური ლექსემები თავისი სემანტიკით მისი სუბიექტისა თუ ობიექტისადმი დამოკიდებულების (მოქმედების, პროცესის, მდგომარეობის) ცნებას გამოხატავს. ასეთი აზრობრივი კავშირები სცილდება ზმნური ლექსემის ვიწრო ჩარჩოებს და გადმოიცემა სემანტიკურად შეთავსებადი სიტყვების მინიმალურ სინტაგმებში, რაც უპირველეს ყოვლისა ზმნის სუბიექტურ-ობიექტური ლოკალიზაციით კონკრეტიზირდება. ლოკალიზაციის მიხედვით გამოვყოფთ ზმნური ლექსემის სუბიექტურ და ობიექტურ ორიენტაციას, ანუ სემანტიკურ-სინტაქსური ორიენტაციის კატეგორიას, რომელიც წარმოიშობა გამონათქვამის დონეზე და რომლის მეშვეობითაც გამოვლინდება მოცემული ზმნის ნამდვილი სუბიექტი და ნამდვილი ობიექტი ყოველ კონკრეტულ ექსტრალინგვისტურ სიტუაციაში. სიტუაცია იყოფა მუდმივ და ცვალებად მდგომარეობებად. მდგომარეობა წინადადებაში გადმოიცემა სწორედ ზმნის საშუალებით და ენაში ფიქსირდება ტექსტით, ამიტომ ცალკეული ერთეულის მნიშვნელობა შეიძლება გაგებულ იქნას მხოლოდ ტექსტის ინტერპრეტაციის დროს მათი მონაწილეობით.

ჩვენს მიერ II თავში ჩატარებული კომპონენტური ანალიზით დადგენილი სტილისტური ჩარჩო გვაძლევს საფუძველს განვაცხადოთ, რომ ზმნა გამოდის საბაზისო ერთეულის როლში, რომელსაც ძალუძს გადმოსცეს არამარტო თავისი, არამედ მთელი სიტუაციის მნიშვნელობაც. სწორედ ზმნის ვალენტობა ქმნის

გამონათქვამის სახელობითი წევრების სუბიექტისა და ობიექტის გამოვლენის საფუძველს.

ინფორმაცია, რომელიც ზმნასთანაა დაკავშირებული, შედის არა მარტო ვიზუალურ რეპრეზენტაციაში, არამედ უფრო აბსტრაქტულ წარმოდგენებში, რომელიც მოტორულ მოძრაობებს ეხება. ზმნის მნიშვნელობების ცოდნა უფრო ახლოა სამყაროს პროცესუალურ ცოდნასთან, ვიდრე არსებითი სახელებისა, რომლებიც დეკლარაციულ ცოდნას გადმოსცემს. ფსიქოლოგები ამასთან დაკავშირებით აღნიშნავენ, რომ ადამიანის ტვინის მოტორული რგოლი უფრო მეტად შეესაბამება ზმნებით გამოხატულ პროცესებს, ხოლო სენსორული – არსებითი სახელებისას. განსხვავებით არსებითი სახელებისგან, სამყაროს აღქმის კატეგორიზაციის კუთხიდან ზმნები უფრო რთულ ფენომენად ითვლება.

მე-20 საუკუნის მეორე ნახევარში ენათმეცნიერებაში აღინიშნება ერთგვარი შემობრუნება ტექსტის კომუნიკაციურ-კოგნიტიური მახასიათებლებისაკენ, სიტყვის და ტექსტის შემოქმედებითად შემეცნება-აღქმის მიზნით. “შემეცნება” ანუ კოგნიცია ლექსიკონებში მიღებული განმარტების თანახმად “ხილული საგნების ზღვარს გადასვლას და მის შიდა არსში შეღწევას გულისხმობს. ეს არ არის სამყაროს და საგნების ზედაპირული არეკლვის პროცესი, არამედ მისი სიღრმისეული აღქმაა. ადამიანი სამყაროს აღიქვამს იმისდამიხედვით თუ როგორ საუბრობს მასზე. გამოჩენილი კოგნიტოლოგები მიიჩნევენ, რომ აუცილებელია ლექსიკური სამყაროს ანალიზი, ე.ი. პრობლემის გადაჭრას ხედავენ სიტყვასა და აღქმას შორის კორელაციის შესწავლაში რაც გადის აღქმიდან სიტყვის, ჩვენს შემთხვევაში ზმნის, მნიშვნელობის ჩაწვდომის გზაზე” (52, 7).

ამდენად, ვაცნობიერებთ რა, რომ ენა ადამიანის გონებაში სამყაროს შესახებ სხვადასხვა სტრუქტურებად განლაგებული ცოდნის საუკეთესო მაგალითია, რომლის ძირითადი საყრდენი მენტალური ინფორმაციის ერთეული – კონცეპტია (“კონცეპტი” ახსნილია როგორც იმ ინფორმაციული სტრუქტურის ცნობიერების მენტალურ-ფსიქიკური რესურსების განმარტებითი ერთეული, რომელიც ადამიანის ცოდნა-გამოცდილებას გამოხატავს. იგი წარმოიქმნება საგნის შესახებ ინფორმაციის აგების დინამიკაში და გვთავაზობს შედეგობრივ მონაცემებს როგორც ობიექტურ, ისე წარმოსახვით სამყაროზე (52, 7), მიგვაჩნია, რომ კონცეპტი – ზმნა, მოხვდება რა ტექსტში პირველ, ანუ წამყვან წინადადებაში, დასასრულ, ანუ

ფინალურ პოზიციაში თუ შუაში, თავისი ინფორმაციული პოტენციალით წარმართავს ყველა დეტალს მთელი ტექსტის სტილისტური საზრისის გამოსახატავად (66).

საილუსტრაციოდ ვიღებთ შექსპირის CXXX სონეტს და მოგვყავს მისი ქართული თარგმანიც, რათა ვაჩვენოთ ზმნის განსაკუთრებული როლი კონცეპტუალური ინფორმაციის აღქმაში. ინფორმაციის ესა თუ ის კომპონენტი აუცილებლად მოძრაობს ზმნის სემანტიკურ – სინტაქსურ სტრუქტურაში.

- | | |
|--|---|
| 1 My mistress' eyes are <u>nothing</u> like the sun; | 1 სატრფოს თვალებში მზის სადარი სხივი არ სუფევს |
| 2 Coral is far more red than her lips' red; | 2 მის ბაგეთა ფერს მარჯნისფერი ვიცი არ ჰქვია |
| 3 If snow be white, why then her breasts are dun; | 3 მთის თოვლს ქათქათას ვერ შევადრი შავ-შავ ძუძუ-მკერდს |
| 4 If hairs be wires, black wires grow on her head. | 4 და მავთულებად კუპრივით თმა გადახლართია |
| 5 I have seen roses damask'd, red and white, | 5 მრავლად მინახავს თეთრ – ყირმიზი დამასკოს ვარდი, |
| 6 But <u>no</u> such roses see I in her cheeks; | 6 მაგრამ დაწვები ჩემი სატრფოს სულ სხვა ფერია |
| 7 And in some perfumes is there more delight | 7 და ვერც ყვავილთა ფაქიზ სუნთქვას ვეღარ შევადრი |
| 8 Than in the breath that from my mistress reeks. | 8 იმ უსიამო ქმინვა – ხვნემას მას რომ სჩვევია. |
| 9 I love to hear her speak, yet well I know | 9 მოსმენა მისი და ბაასი მუდამ მწადია |
| 10 That music has a far more pleasing sound; | 10 თუმც კარგად ვიცი, რომ ჩანგის ხმა მეტად მიტაცებს, |
| 11 I grant I <u>never</u> saw a goddess go; | 11 არსად მინახავს, ქალღმერთები როგორ დადიან |
| 12 My mistress, when she <u>walks</u> <u>treads</u> on the ground: | 12 ჩემი მიჯნური დააბიჯებს დედამიწაზე |
| 13 And yet, by heaven, I think my love as rare | 13 და მაინც, ვთვლი, რომ რჩეულია იგი სავსებით, |
| 14 As any she belied with false compare. | 14 ვითარც ყოველი, ცილს რომ სწამებთ ცრუ მიმსგავსებით. |

/თარგმანი ი. მერაბიშვილის/

სანამ ჩვენთვის საინტერესო პოლისემიური ზმნა-პრედიკატის ინფორმაციულ პოტენციალს დავადგენდეთ, უნდა აღინიშნოს ამ სონეტისადმი

გამოწვეული დიდი ინტერესი და მისი სხვადასხვა ინტერპრეტაცია მკვლევარების შრომებში თარგმნის თეორიის, თუ სტილისტური ხერხების თვალსაზრისით. აღნიშნული სონეტის პოპულარობა ალბათ გამოწვეულია უჩვეულო შედარებებით საყვარელი არსების სახის შესაქმნელად, რომელიც ექსპლიციტურად ნეგატიური ფორმების უცნაური სიხშირითაა წარმოდგენილი. პირველი სტრიქონიდან უარყოფის კვანტური დეიქსით “never”, ბოლო ეპიგრამულ სტრიქონამდე უარყოფითი წინადადებებით გამოხატული ირონია ყველა სტრიქონში თვალშისაცემია და კულმინაციას შუა ნაწილში აღწევს – “text developing position” სტრიქონში. შემდეგ ისევ ნელდება და ბოლო სტრიქონებში, ერთგვარი პაუზის სახით, მოცემულია ავტორის მიერ ფილოსოფიური განზოგადება – დასკვნა, რომელიც უზრუნველყოფს შესაბამის პრაგმატულ მიმართებას მთელი სონეტისათვის კონტრასტების მეშვეობით: ბუნებრივი მშვენიერება და მიწიერი სიყვარული. აღნიშნული კონცეპტუალური ინფორმაცია იშიფრება პოეტის დამცინავ დამოკიდებულებაში მაღალფარდოვანი სტილის ლექსების მიმართ, რომელიც იმავდროულად ამკვიდრებს სილამაზის ბუნებრიობისა და შეუზღუდაობის კონცეპტს.

I grant I never saw a goddess go

My mistress when she walks, treads on the ground

დასკვნა, რომელიც სონეტის შინაარსობრივ-ფაქტობრივი ინფორმაციის ფონზე მიიღება, ეხმიანება შინაარსობრივ-კონცეპტუალურ ინფორმაციას: ცენტრალური დეტალი მე-11 სტრიქონია, ხოლო მასში მოთავსებული ზმნა-პრეტიკატი “go” თავისი ლექსიკურ-სინონიმური გამეორებებით: “walk” და “tread” არის ის კონცეპტი, რომელიც ახალ კონოტაციებს გამოსცემს და ხსნის ფარულ, ქვეტექსტურ ინფორმაციას; ეს გახლავთ ავტორის გაღიზიანება, გულისწყრომა იმდროინდელ სონეტებში გადამეტებული, ტკბილ-მოუბარი, პომპეზური სტილის გამოისობით. სიტყვის ინფორმაციულობის გაორმაგებული ძალა იმაში მდგომარეობს, რომ ტექსტის ყველა დეტალი ცენტრისკენაა მიმართული ამ კონცეპტის დასასრულებლად და ემსახურება ამ სიტყვის ინფერენციულ ამოხსნას, წვდომას.

ვნახოთ, როგორ ნაწილდება და განიფინება ასეთი ზმნა-პრედიკატის სემანტიკურ-სინტაქსური კავშირები და შესაბამისად ტექსტში მისი

ინფორმაციული პოტენციალი. სტილისტური საზრისის გამოსახატავად აიძულებს ყველა დეტალს აღნიშნულ პროცესში ჩართვას ახალი ესთეტიკურ-შემეცნებითი ინფორმაციის მიღების მიზნით, ანუ აღნიშნული სონეტის პრაგმატული ფუნქციის გასახსნელად.

მრავალმნიშვნელოვანი ზმნა-პრედიკატი "გი" თავისი სინონიმური ზმნებით (walk-tread) გამოხატავს მოძრაობას და მიმართულებას. ამ შემთხვევაში, მათი ურთიერთქმედება ტექსტის სხვადასხვა ნაწილების სემანტიკურ სტრუქტურებთან, წინა პლანზე წამოსწევს არა მარტო ლექსიკონებში და ცნობიერებაში დაფიქსირებულ მათ ძირითად მნიშვნელობებს, არამედ დამატებით პოტენციურ სემებსაც. ეს გახლავთ კონკრეტული, პიროვნული განცდა და ავტორის დამოკიდებულება არსებული სინამდვილისადმი. ძირითადი მნიშვნელობები, გადადის რა უკანა პლანზე, ქმნის ფონურ საფუძველს ახალი სემებისთვის. აღნიშნული ფარული და ღრმა ტრანსფორმაცია ხორციელდება ტექსტში განლაგებული სტილისტურად მარკირებული სიგნალების პირობითი შერჩევის შედეგად.

ინგლისური ზმნა "გი" სტილისტურად ნეიტრალურ ლექსიკას ეკუთვნის, მაგრამ გადაინაცვლებს ამაღლებული ლექსიკის სფეროში მისივე ლოკალური ობიექტის (აქტანტის) "a goddess" და ზმნა "grant"-თან ურთიერთქმედებით. უახლესი ენციკლოპედიური ლექსიკონების მიხედვით სიტყვა "goddess"-ს აქვს შემდეგი მნიშვნელობები:

1. female person greatly adored or admired (1. ქალღმერთი; 2. მომხიბლავი ქალი, სათაყვანებელი ქალი)
2. female god in Greek & Latin mythology (Diana) (ბერძნულ და ლათინურ მითოლოგიაში სიყვარულისა და სიბრძნის ქალღმერთი)

სიტყვა "grant":

1. to admit the truth of smth. to smb. (დაშვება რისამე, სიმართლის აღიარება და ცნობა)
2. to agree to fulfill (რაიმეზე თანხმობის მიცემა)
3. to give as a favour (უფლებების, პრივილეგიების, მინიჭება და გადაცემა, ბოძება, გაჩუქება)

“გო”-ს სემანტიკურ-კონცეპტუალურ სტრუქტურაში წარმოიქმნება სემა: to go gracefully, adorably, godly. ხოლო განუსაზღვრელი არტიკლი აბსტრაქტულობის სემას წარმოქმნის და განუსაზღვრელ უარყოფით ნაცვალსახელ “never”-თან ერთად (ეს “საყოველთაო კვანტორი” ვეინრეიხის ტერმინით) იზიდავს სიღრმისეულ სემას – არარეალურ სამყაროდან.

ზმნები:

Walk	1. move about on foot at a moderate pace 2. go about on foot for exercise or pleasure 3. return after death & appear on earth as a ghost 4. to advance or move in manner suggestive of walking
Tread	1. walk on; 2. do or follow by walking, dancing; 3. move on foot; 4. make a step; etc.

ჩამოთვლილი მნიშვნელობები აღნიშნული ტექსტისთვის სტილისტურად რელევანტურია. “walk” (1)(2) წარმოქმნის რიტმულ ნიუანსს – სიამოვნებასა და სინატიფეს; თუმცა “walk” (3)(4) მიუთითებს არაბუნებრივ, ადამიანისათვის უცხო მოძრაობაზე. საინტერესოა, რომ “to walk” ზმნა თამაშობს სემების გამანაწილებლის, მაკოორდინირებლის როლსაც და გზავნის რა მათ ორი მიმართულებით: 1. ნეგატიური მუხტით “გო”-სკენ და 2. დადებითი მუხტით “tread”-სკენ, ქმნის ორ საპირისპირო რიტმულ-ინტონაციურ სეგმენტს. წარმოიქმნება ინფორმაციის სინქრონული გადაცემის სხვადასხვა არხი მრავალმნიშვნელიანი სიტყვის სახით, რომელიც არეგულირებს და აწესრიგებს არა მარტო ავტორის, არამედ მკითხველის სულიერ სამყაროსაც.

ჩამოთვლილი მნიშვნელობები სტილისტურად რელევანტურია აღნიშნული ტექსტისათვის. პოლისემიური ზმნა-პრედიკატი “გო”-ს მნიშვნელობები წარმოქმნის, ახალ რიტმულ ინფორმაციას – ლტოლვას უზენაესისკენ, სრულყოფილებისკენ. აწესრიგებს რა ავტორისა და მკითხველის სულიერ სამყაროს, იგი მათ წარმოდგენებს ჰარმონიულ სისტემებად აქცევს.

ღრმა ანალიზით გამოვლენილი შეტყობინების დაფარული სემა დამოკიდებულია ენობრივი კოდის ერთეულების სუბიექტურ-ობიექტურ კოჰერენტულ კავშირებზე. ტექსტის თემა იშლება, ვითარდება და ცალკეულ

ნაწილებს ლოგიკურ-სინტაქსურად აკავშირებს. ყოველი ასეთი ზმნა ინტეგრირებულ – კოჰერენტულ მთლიანობაში გადადის.

როგორც ვიცით, კოჰერენტულობა არის არა სტატიკური, არამედ დინამიკურ-ტემპორალური კატეგორიაა. იგი რეალიზებულია მუდამ მოძრაობასა და დროში და მიუთითებს იმაზე, რომ თვით ტექსტი წარმოადგენს დინამიკურ, პროცესუალურ, დროში მომხდარ ენობრივ წარმონაქმნს. ტექსტის ცნება საერთოდ და კოჰერენტულობის კატეგორია კონკრეტულად აშუქებს ლექსიკურ-გრამატიკული ველის ფუნქციურ არსს. ერთი მხრივ ლექსიკურ-გრამატიკული ველის საშუალებით ხორციელდება მეტყველებაში ტექსტის შეკავშირება ანუ კოჰერენტულობა, ხოლო მეორე მხრივ – კოჰერენტულობა შეუძლებელი იქნებოდა ლექსიკურ-გრამატიკული ველის გარეშე. ტექსტის ფუნქციონირება დროში, მისი ლინეარული ხასიათი ქმნის იმის წინაპირობას, რომ კოჰერენტულობა განხორციელდეს ლინეარული თვალსაზრისით – წინა და შემდგომ კომპონენტებს შორის, ე. ი. იმ წინადადებათა შორის, რომლებიც უნდა იქნენ რეალიზებული. ეს კავშირი არ არის ცალმხრივი: შეგვიძლია ვთქვათ, რომ წინამდებარე უკვე რეალიზებული წინადადება შეიცავს ისეთ ენობრივ საშუალებებს, რომლებიც გულისხმობენ შემდგომ წინადადებებს, ან მიუთითებენ მათზე.

სამეტყველო აქტის პრედიკატული ხასიათის კონცეფციაზე დამყარებულმა ტექსტის ჩვენს მიერ ჩატარებულმა ლოგიკურ-შინაარსობრივმა ანალიზმა გვიჩვენა, რომ ტექსტის სტრუქტურა შეიძლება წარმოადგენილ იყოს შინაარსისა და დონის თავისებური იერარქიის სახით. შინაარსობრივ კავშირად მივიჩნევთ შინაგან კავშირს რომელიც გადმოგვცემს საგნობრივ დამოკიდებულებას. ტექსტის შინაარსობრივი სტრუქტურა ითვალისწინებს ძირითადი და დამატებითი შინაარსობრივი კავშირების გამოცალკევებას. II თავში განხილული მაგალითებიდან ჩანს, რომ სუბიექტურ-ობიექტური ორიენტაციით გამოხატული სტილისტური ჩარჩოს ფარგლებში შეგვიძლია ვთქვათ, რომ შინაარსობრივი კავშირის ფუნქციას ასრულებს პრედიკატული მიმართებები. დამატებითი აზრობრივი კავშირები კი ძირითად აზრობრივ კავშირს აზუსტებს, აფართოებს და განავრცობს.

ძირითადი აზრობრივი კავშირი გამოიხატება ტექსტის ყველა დონეზე. ცალკეული წინადადების დონეზე იგი გადმოიცემა სუბიექტისა და პრედიკატის

ჯგუფების კავშირით; აზრობრივი ნაწყვეტის დონეზე – სუბიექტისა და პრედიკატის რიგის კავშირით; ტექსტის დონეზე – ტექსტური სუბიექტისა და ტექსტური პრედიკატის კავშირით. ამგვარად, ძირითადი აზრობრივი კავშირი მოიცავს ტექსტის შინაარსობრივ სტრუქტურას მის ყველა დონეზე და წარმოადგენს შინაარსობრივ ღერძს, რომელიც ინფორმაციას აკავშირებს მოწესრიგებულ ერთიანობაში მკაფიო ლოგიკური წყობითა და დასასრულით.

კოჰერენტულობია, როგორც ვიცით ტექსტის ცენტრალური კატეგორიაა. ცენტრალურობა ამ შემთხვევაში ნიშნავს არა მარტო იმას, რომ ეს კატეგორია სინთეზური ხასიათისაა და მოიცავს როგორც ფორმას, ისე შინაარსს, არამედ იმასაც, რომ იგი შეიცავს თავის სტრუქტურაში ყველა დანარჩენ ტექსტობრივ კატეგორიას. ტექსტის რომელი იერარქიული დონეც არ უნდა ავიღოთ, წარმოადგენს ისეთი წინადადებების თანამიმდევრობას, რომლებიც ერთიანდება ერთი თემით: ტექსტს ქმნის თემატური ერთიანობა. ტექსტში მთავარია შინაგანი შეკავშირებულობა – შინაგანი ლოგიკურ-სემანტიკური კავშირი წინადადებათა შორის. ამდენად, კოჰერენტულობა არის ცენტრალური კატეგორია იმიტომ, რომ იგი ასახავს ტექსტის ძირითად მაკონსტრუირებელ ნიშანს. ტექსტის შინაარსობრივი სტრუქტურის იერარქიულობა გამოიხატება იმაში, რომ ტექსტის ძირითადი აზრობრივი კავშირი იხსნება მისი აზრობრივი ნაწყვეტების ლოგიკური და კოჰერენტული კავშირის მეშვეობით. ტექსტის აზრობრივი კავშირები კი თავის მხრივ, მისი შემადგენელი წინადადების ძირითადი შინაარსობრივი კავშირით. გამომდინარე იქედან, რომ წინადადების დონეზე გზავნილის წარმართავი ძალა ზმნა-პრედიკატია, შესაბამისად, ტექსტის დონეზე ასეთ როლში გვევლინება ტექსტური პრედიკატი. მაგალითად:

”... You look up the highway and it is straight for miles, coming at you, with the black line down the centre coming at and at you, black and slick and tarry-shining against the white of the slab, coming at you with the whine of the tires, and if you don't take a few deep breaths you'll come to just at the moment when the right front wheel hooks over into the black dirt shoulder off the slab...” (51, 1)

მოცემული ნაწარმოების (“All the King's Men”) პირველივე გვერდზე რ. ვარენის მიერ გამოყენებული გამეორების სტილისტური ხერხი ექსპრესიულობას მატებს არამარტო მოცემულ წინადადებას, არამედ მთელ ტექსტს. იგი ხაზს უსვამს

ავტორის ძლიერი ემოციური ზეწოლის ქვეშ ყოფნას. ზმნა "to come"-ის სხვადასხვა ფორმაში გამოყენება თავისი ლოგიკური ემფატურობით მიზნად ისახავს მკითხველის ყურადღება მიაჯაჭვოს მთლიანი ნაწარმოების ძირითად სიტყვას. ავტორი მუდმივად ახსენებს მკითხველს თავის ინტენციას – აჰყვეს და გადმოსცეს იმ პერიოდის ამერიკული ცხოვრების აჩქარებული ტემპი და სულისკვეთება, ის ექსტრალინგვისტური სიტუაცია რომელშიც იმყოფება მისი გმირი. ტექსტში მოცემული გარემოებები ქმნის ერთიან სტილისტურ ჩარჩოს რომლის ყოველი ნაწილი ჯაჭვისებურად არის დაკავშირებული თავის მომდევნო ნაწილთან, რაც საბოლოოდ გვაძლევს ერთ მთლიან ერთეულად შეკრულ ტექსტს.

რ. ვარენის მიერ გამოყენებული ქარიზმა "... the highway ... coming at you ... you'll come to just at the moment..." ხაზს უსვამს იმ სიტუაციას რომელშიც იმყოფება გმირი. ეს სტილისტური ხერხი გვიჩვენებს არამართო ჯაჭვურ, თანმიმდევრულ კავშირს, არამედ რიტმულობასა და დამატებით ემოციურ შეფერილობას მატებს მთელ ტექსტს დომინანტური ინფორმაციის სახით. ამდენად, ზმნა "to come" წარმოადგენს რა ძირითად საბაზისო ერთეულს მთლიანი ტექსტის კონცეპტუალური სისტემის წარმოსაქმნელად, მთლიანი ტექსტის პრედიკატის როლში გვევლინება. ყოველივე ამის საფუძველზე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ სწორედ ტექსტური პრედიკატი, თავისი სუბიექტური და ობიექტური აქტანტების მეშვეობით შექმნილი სტილისტური ჩარჩოს ფარგლებში წარმართავს შინაარსობრივ კავშირს არამართო წინადადების, არამედ მთელი ტექსტის დონეზე.

შედარებით ძნელია ინფორმაციის დეკოდირება, რომელიც ავტორის პირადი კოდითაა დაშიფრული. საქმე იმაშია, რომ ზოგიერთ ნაწარმოებში გადმოცემული გრძნობები და აზრები თვით ავტორის მიერაც კი არაა ბოლომდე გააზრებული.

ყოველივე ზემოხსენებულის გათვალისწინებით მივდივართ იმ დასკვნამდე, რომ შეტყობინების ის დაფარული ფორმები, რომლებიც ღრმა ანალიზით ვლინდება და დამოკიდებულია ენობრივი კოდის ერთეულების სუბიექტურ-ობიექტურ კოჰერენტულ კავშირებზე, სემანტიკურ-კონცეპტუალურია. ამ დროს თემა იშლება, ვითარდება და ტექსტის ცალკეულ ნაწილებს ლოგიკურ-სინტაქსურად აკავშირებს. ყოველი ასეთი ზმნა ინტეგრირებულ – კოჰერენტულ მთლიანობაში გადადის.

ამრიგად, ზმნის სუბიექტურ-ობიექტური ორიენტაცია (მოძრაობა, ქმედება, დრო და სივრცე, ადგილი და ა.შ.) ფართოდ გამოიყენება ენის სემანტიკის საკითხების კვლევისას, სადაც ენობრივი გამონათქვამის მნიშვნელობა უტოლდება მასში გამოხატულ კონცეპტუალურ სტრუქტურას. ეს კი, თავის მხრივ, აზრობრივი კონცეპტის წარმოქმნისა და ტრანსფორმაციის პროცესს უზრუნველყოფს.

დასკვნა

მოცემული ნაშრომის მიზანი იყო სამეტყველო აქტის დონეზე ზმნა-პრედიკატის სტრუქტურაში სუბიექტური და ობიექტური ორიენტაციის კომუნიკაციურ-სემანტიკური კატეგორიის განსაზღვრა. ზმნური მოქმედების მართვის სფეროს მიხედვით გამოიყოფა სუბიექტური, ობიექტური, სუბიექტ-ობიექტური და ობიექტ-სუბიექტური ზმნური მიმართებები. მოცემული აქტანტებისა და ზმნასა და მის აქტანტებს შორის მართვის დამოკიდებულება წინასწარაა განპირობებული პოლისემანტიკური ზმნების ლექსიკურ-სემანტიკური სტრუქტურით.

ჩვენს გამოკვლევაში შევეცადეთ დაგვედგინა ზმნა-პრედიკატის კომუნიკაციურ-სემანტიკური კლასიფიკაცია. ამ მიზნით შემოღებულ იქნა კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაციის კატეგორია, რომლის მეშვეობითაც იწარმოება ზმნა-პრედიკატის დაყოფა სუბიექტურ და ობიექტურად ორიენტირებულად. ეს კატეგორია ხელს უწყობს ყოველი ზმნური მნიშვნელობის ჭეშმარიტი სუბიექტისა და ობიექტის მიმართ ორიენტირებას ყოველ კონკრეტულ საკომუნიკაციო აქტში.

კვლევის საგანს წარმოადგენდა მგრძნობელობით-ემოციური მოქმედების გამომხატველი ზმნების სემანტიკური ველი, რომლის შემადგენლობაში შევიდა ლექსიკურ დეფინიციებზე დაყრდნობით კომპონენტური ანალიზით გამოყოფილი 362 ზმნური მნიშვნელობა. მოცემული სენატიკური ველი იყოფა ლექსიკურ-სემანტიკურ ჯგუფებად, თემატურ რიგებად და სინონიმთა ჯგუფებად.

სუბიექტისა და ობიექტის სიღრმისეული კატეგორიები ჩვენს მიერ განისაზღვრება როგორც კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტი და კომუნიკაციურ-სემანტიკური ობიექტი, რომელიც ჩვეულებრივ ემთხვევა მათ

ფორმალურ-ზედაპირულ კორელანტებს – ქვემდებარეს და დამატებას. თუმცა, არის შემთხვევები როცა მათი ფუნქციები ერთმანეთს გადაკვეთს. ქვემდებარის ადგილს ჩაენაცვლება კომუნიკაციურ-სემანტიკური ობიექტი, დამატების პოზიციაში კი გვევლინება კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტი. სიღრმისეულ-აზრობრივი და ფორმალურ-გრამატიკული კატეგორიების თანხვდომა/არათანხვდომის ფაქტი ზმნა-პრედიკატის სუბიექტურ და ობიექტურ ორიენტირებულად დაყოფის კრიტერიუმად გვევლინება. სუბიექტურად ორიენტირებულ ზმნა-პრედიკატებთან კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტი ემთხვევა ქვემდებარეს, კომუნიკაციურ-სემანტიკური ობიექტი კი – დამატებას. ობიექტურად ორიენტირებულ ზმნა-პრედიკატებში ხდება სინტაქსური და სემანტიკური კატეგორიების ტრანსპოზიცია – კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტი დამატების ადგილს იკავებს, კომუნიკაციურ-სემანტიკური ობიექტი კი ქვემდებარის პოზიციაში გვხვდება. სუბიექტურ და ობიექტურად ორიენტირებულად დაყოფილი ზმნა-პრედიკატები იწარმოება მარტივი ბერთვული პროპოზიციის ფარგლებში რომელიც შედგება პრედიკაციული ბერთვისა და აუცილებელი აქტანტებისაგან.

ზმნა-პრედიკატები რომლებშიც ვლინდება კომუნიკაციურ-სემანტიკური კატეგორია შეიძლება დავახასიათოთ როგორც ორმიმართულებიანი, პირიანი, სემანტიკურად გარდამავალი, სულ ცოტა ერთი სულიერი ზმნური აქტანტით. ნაშრომში დაწვრილებითაა განხილული შემთხვევები როცა ზმნა უსულო აქტანტის შემთხვევაშიც ავლენს კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაციის კატეგორიას.

ზმნური მნიშვნელობის ორიენტაციის დასადგენად საჭირო გახდა დაგვედგინა ზმნა-პრედიკატსა და მის თანმხლებ სემანტიკურ აქტანტებს შორის კავშირის ხასიათი, ზმნების სემანტიკური კლასიფიკაცია და განგვესაზღვრა ზმნური აქტანტების პროპოზიციონალური სემანტიკური როლების ჩამონათვალი მგრძნობელობით-ემოციური მოქმედების გამომხატველი ზმნების სემანტიკური ველის ფარგლებში.

ზმნა-პრედიკატსა და მის სემანტიკურ აქტანტებს შორის კავშირის ხასიათის განხილვისას დავასკვენით, რომ ზმნის მხოლოდ ცალმხრივი დამოკიდებულება თავის აქტანტთან სრულად ვერ წარმოაჩენს გარეუბრივი, ექსტრალინგვისტური სიტუაციის მთელ მრავალფეროვნებასა და სიღრმეს. ზოგ შემთხვევაში, ზმნის სემანტიკა მოითხოვს გარკვეული სემანტიკური როლის

არსებობას, ზოგჯერ კი პირიქით, აქტანტური გარემოცვა თამაშობს გადამწყვეტ როლს ზმნა-პრედიკატის ზოგადკატეგორიულ-სემანტიკური კლასის ფორმირებაში, ე.ი. პრედიკატსა და მის თანმხლებ სემანტიკურ აქტანტებს შორის არსებობს ორმხრივი ურთიერთკავშირი.

გამოყვავით ზმნა-პრედიკატების მოქმედების, პროცესისა და მდგომარეობის ზოგადკატეგორიულ-სემანტიკური კლასები. თითოეული კლასის დასადგენად გამოვყოფთ სამ პარამეტრს:

- 1) სიტუაციის დინამიკურობა/სტატიკურობა;
- 2) ზმნით გამოხატული ნებელობითობა/არანებელობითობა;
- 3) კომუნიკაციურ-სემანტიკური ორიენტაციის კატეგორიის

გათვალისწინებით ზმნა-პრედიკატის სუბიექტურ-ობიექტური ორიენტაცია.

ჩატარებლი კომპონენტური ანალიზის შედეგად დადგინდა, რომ ზოგიერთი აქციონალური პრედიკატი აქტანტური გარემოს მიხედვით კონკრეტულ სამეტყველო სიტუაციაში შეიძლება სტატიკური გახდეს. ზმნები პროცესუალური ზმნები ასეთ ტრანსფორმაციას გამორიცხავს. ის აქციონალური თუ სტატიკური პრედიკატები რომლებიც ყოველთვის გამოხატავს მოქმედებას ან მდგომარეობას კონსტანტურია, ხოლო ზმნური მნიშვნელობები კი რომლებიც კონტექსტიდან გამომდინარე შეიძლება იყოს როგორც აქციონალური ასევე სტატიკური – ცვალებადია.

ერთი და იგივე ზმნური მნიშვნელობის აქციონალურობა და სტატიკურობა არის სუბიექტური და ობიექტური ორიენტაციის გამოვლინების რეზულტატი: თუ ქვემდებარის პოზიციაშია სულიერი საგანი რომელიც ნებელობით მოქმედებას ასრულებს, პრედიკატი განისაზღვრება როგორც აქციონალური, სუბიექტურად-ორიენტირებული, მაგრამ, თუ ქვემდებარის პოზიციაშია არანებელობითი მოქმედების შემსრულებელი სულიერი ან უსულო საგანი, მაშინ ზმნა ობიექტურად-ორიენტირებული სტატიკური პრედიკატია.

ორიენტაციის მიხედვით ზმნა-პრედიკატები იყოფა ერთმიმართულებიან და ორმიმართულებიანად. ერთმიმართულებიანი პრედიკატი ყოველთვის ავლენს სუბიექტურ-ობიექტურ ორიენტაციას კონტექსტისაგან დამოუკიდებლად. მრავალორიენტირებული პრედიკატები ორიენტაციის ხასიათს იცვლის მოცემული ექსტრალინგვისტური სიტუაციიდან გამომდინარე – ზოგი კონტექსტურ

პოზიციაში ავლენს სუბიექტურ, ხოლო ზოგი – ობიექტურს. სუბიექტური ორიენტაციის მქონე ერთმიმართულებიან პრედიკატს მიეკუთვნება ყველა პროცესუალური, კონსტანტურად აქციონალური და სტატიკური ზმნების ნაწილი. მათ რიცხვში იშვიათად გვხვდება ზოგიერთი ცვალებადი ზმნაც. ობიექტური ორიენტაციის მქონე ერთმიმართულებიან პრედიკატს მიეკუთვნება კონსტანტური სტატიკური ზმნების ნაწილი.

I თავში მოყვანილი სხვადასხვა ლინგვისტის შრომების შესწავლისა და შეჯერების საფუძველზე არსებული პროპოზიციული როლების ნაცვლად მგრძნობელობით-ემოციური ზმნების სემანტიკური ველის ფარგლებში დავადგინეთ ექვსი პროპოზიციონალური როლი: აგენსი, ექსპერიენცერი, პაციენსი, რეინჯი, წყარო და პერცეპტი. წყაროს გარდა ყველა როლი თავის მხრივ იყოფა ვარიანტებად. სემანტიკურ როლებს შორის მყარდება გარკვეული იერარქია: აგენსი და ექსპერიენცერი ყოველთვის ასრულებს კომუნიკაციურ-სემანტიკური სუბიექტის ფუნქციას, დანარჩენები კი კომუნიკაციურ-სემანტიკური ობიექტის სემანტიკურ ფუნქციას. სემანტიკური როლები წარმოქმნიან განსაზღვრულ სტილისტურ ჩარჩოს ზმნა-პრედიკატის ყოველი კონკრეტული ზოგადკატეგორიულ-სემანტიკური კლასის შემთხვევაში. დადგინდა, რომ ყოველი სტილისტური ჩარჩო სუბიექტურად ან ობიექტურად ორიენტირებულ პრედიკატთან კორელირდება. სწორედ ამ კორელაციის მეშვეობით წარმართავს ზმნა მის ირგვლივ მყოფ აქტანტებს რათა სრულად და ნათლად წარმოჩნდეს ავტორის ინტენცია და ექსტრალინგვისტური სიტუაციის მრავალფეროვნება და სირთულე. ამდენად, ზმნა-პრედიკატი თავისი სუბიექტურ-ობიექტური ორიენტაციის მეშვეობით წარმოადგენს მთლიანი ტექსტის კონცეპტუალური სისტემის წარმოქმნის საბაზისო ერთეულს. აქვე სუბიექტურად-ორიენტირებული პრედიკატების სტილისტური ჩარჩო ბევრად უფრო მრავალფეროვანია ვიდრე ობიექტურად-ორიენტირებული პრედიკატების.

მიგვაჩნია, რომ სუბიექტური და ობიექტური ორიენტაციის ჩვენს მიერ დადგენილი კომუნიკაციურ-სემანტიკური კატეგორია უნივერსალურია. მსგავსი ორიენტაცია შესაძლოა სხვა ენებშიც გამოვლინდეს. ჩვენს მიერ გამოკვლეული მასალა იძლევა საფუძველს დავასკვნათ, რომ მსგავსი კატეგორიების გამოვლენა დასაშვებია სხვა სემანტიკური ველის ფარგლებშიც როგორც ერთი ენის, ისე მონათესავე თუ არამონათესავე ენების შედარებისას.

სუბიექტურ-ობიექტური ფუნქციების მორფოლოგიური გამოხატულება შესაბამისად იცვლება ენიდან ენაში. ყოველ ენაში არსებობს აზრობრივი ურთიერთობების გამოხატვის მრავალფეროვანი საშუალებები, რომლებიც წარმოიქმნება სიტყვებსა და ურთიერთობებს შორის და ასახავენ ობიექტურ სინამდვილეს და ამ სინამდვილისადმი დამოკიდებულებას. ამდენად, მსგავსი კვლევის დროს აუცილებლად გასათვალისწინებელია ყოველი ენის ინდივიდუალურობა, რადგანაც ერთი სქემის გამოყენება, დასაშვები ვარიანტების გათვალისწინების გარეშე, ვერ მიგვიყვანს მსოფლიოს ენების მრავალფეროვნების აღწერის სისრულემდე.

ლიტერატურა

1. გამყრელიძე თ., კიკნაძე ზ., შადური ი., შენგელაია ნ. „თეორიული ენათმეცნიერების კურსი“, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2003;
2. შ. აფრიდონიძე “სიტყვათგანლაგება ახალ ქართულში”, “მეცნიერება”, თბილისი, 1986;
3. მ. გოცირიძე “ზმნური მართვის თავისებურებანი კლასიკურსა და თანამედროვე ებრაულში”, “ტიპოლოგიური ძიებანი” IV, “მეცნიერება”, თბილისი 2000;
4. ლ. ენუქიძე “ძირითადი სინტაქსური თეორიები თანამედროვე საზღვარგარეთულ ენათმეცნიერებაში”, “განათლება”, თბილისი 1987;
5. ლ. კვაჭაძე “თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი”, “რუბიკონი”, თბილისი, 1996;
6. გ. ლებანიძე „კომუნიკაციური ლინგვისტიკა“, ენა და კულტურა, თბილისი, 2004;
7. რ. ჭიქაძე “წინადადების პარატაქსული კონსტრუქცია ქართულ ენაში”, თსუ, თბილისი, 1995;
8. შ. ძიძიგური “კავშირები ქართულ ენაში”, თსუ, თბილისი, 1968;
9. ლ. ჯოხაძე, სადისერტაციო ნაშრომი “სიტყვის ინფორმატულობა როგორც მხატვრული ტექსტის წარმოქმნისა და ორგანიზების ლინგვისტური საფუძველი”, 2005;
10. Адмони В.Г. Типология предложения – В сб.: Исследования по общей теории грамматики. М., 1968;

11. Алисова Т.Б. Именные члены простого предложения и их семантические функции – Научные доклады высшей школы. Филол.науки, 1970, № 2;
12. Арнольд И.В. Семантическая структура слова в современном английском языке. Учебник для студентов ин-тов и фак. Иностр. Языков. Изд. 2-е, М., Высшая Школа, 1973;
13. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. Учебник для студентов ин-тов и фак. Иностр. Языков. Изд. 2-е, М., Высшая Школа, 1973;
14. Арутюнова Н.Д. Проблемы синтаксиса и семантики в работах Ч.Филлмора – Вопросы языкознания, 1973, № 1;
15. Арутюнова Н.Д. Понятие препозиции в логике и лингвистике, М., Наука, 1976;
16. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл: Логико-семантические проблемы – М., Наука, 1976;
17. Баллик Ж. Французская стилистика. (Перев. с франц. К. А. Долинина). - М.: Изд-во иностр. Лит., 1961;
18. Бархударов Л. С. О поверхностном и глубинном синтаксисе. - Иностранные языки в школе, 1974, № 1;
19. Богданов В. В. Семантико-синтаксическая организация предложения. - Л.: Изд-во Ленингр. Ун-та, 1977;
20. Бuzаров В. В. К вопросу о соотношении поверхностных и глубинных структур предложения на примере синтаксической синонимии и омонимии (на материале английского языка). - В кн.: Вопросы семантического синтаксиса английского языка. Пятигорск, 1979;
21. Булыгина Т. В. Грамматические и семантические категории и их связи. - В кн.: Аспекты семантических исследований. М., 1980;
22. Быкова О. И. К вопросу о функциональном аспекте изменений в семантической структуре многозначного слова. - В кн.: Функционирование языковых единиц в контексте. Воронеж, 1978;
23. Ван Валин Р., Фоли У. Референционально-ролевая грамматика. - В кн.: Новое в зарубежной лингвистике. М., 1982;
24. Васильев Л. М. Семантические классы глаголов чувства, мысли и речи. - В кн.: Очерки по семантике русского глагола. Уфа 1979;
25. Венкович М. С. Понятие ситуации и смысл высказывания. - Сборник научных трудов Московск. гос. пед. ин-та иностр. яз. им. М. Тореза. Вопросы романо-германской филологии, 1976, вып. 95;
26. Винер Н. Кибернетика и общество. М., 1958 г.;

27. Виноградов В. В. Русский язык. (Грамматическое учение о слове). Изд. 2-е. Учеб. пособие для студентов филол. специальностей ун-тов. М., Высшая школа, 1972;
28. Гак В. Г. К проблеме синтаксической семантики (семантическая интерпретация "глубинных" и "поверхностных" структур). В кн.: Инвариантные синтаксические значения и структура предложения. (Доклад на конференции по теоретическим проблемам синтаксиса). М., 1969;
29. Гак В. Г. К проблеме синтаксической семантики. В кн.: Проблемы структурной лингвистики: 1971, М., 1972;
30. Гак В. Г. Высказывание и ситуация. В кн.: Проблемы структурной лингвистики: 1972. М., 1973;
31. Городецкий Б. Ю. К проблеме семантической типологии. М., Изд-во Московск. ун-та, 1969;
32. Гречишкина В. И. Взаимосвязь структурно-функциональных и семантико-функциональных характеристик в системе форм английского глагола (на материале специальных текстов). Дис. канд. филол. наук Минск. 1975;
33. Григорьева С. А. Опыт системного рассмотрения лексики языка. (На материале группы английских прилагательных): Автореф. дисс. канд. филол. наук. М., 1967;
34. Гулыга В.В. Шендельс Е. И. О компонентном анализе значимых единиц языка. В кн.: Принципы и методы семантических исследований. М., 1976;
35. Добрина К. Н. Об одном способе построения семантических полей. Учен. Зап. (Калининский гос. пед. ин-т им. М. И. Калинина), 1971, т. 98. ч. I;
36. Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. М., наука, 1973;
37. Иноземцева В. А. К вопросу определения смысловой структуры глагола. (На материале современного английского языка). Дисс. канд. филол. наук. Иркутск, 1968;
38. Караулов Ю. Н. Структура лексико-семантического поля. Научные доклады высшей школы. Филол. науки, 1972, № 1;
39. Караулов Ю. Н. Общая и русская идеография. М., Наука, 1976;
40. Кароляк С. Об обязательных и факультативных компонентах высказывания. В кн.: Грамматическое описание славянских языков: Концепции и методы. М., 1974;
41. Кацнельсон С. Д. Типология языка и речевое мышление. Л., Наука. 1972;
42. Кацнельсон С. Д. О категории субъекта предложения. В кн.: Универсалии и типологические исследования. (Мещаниновские чтения). М., 1974;

43. Кацнельсон с. Д. О грамматической семантике. В кн.: Всесоюзная научная конференция по теоретическим вопросам языкознания (тезисы докладов и сообщений пленарных заседаний). М., 1974;
43. Кибрик А. Е. Эталон эргативности и дагестанские языки. В кн.: Актуальные вопросы структурной и прикладной лингвистики. М., 1980;
44. Ковалева Л. П. Дистрибутивно-семантический анализ глаголов движения в современном английском языке. Автореф. дисс. канд. филол. наук, Л., 1981;
45. Колшанский Г.В. Некоторые вопросы семантики языка в гносеологическом аспекте. В кн.: Принципы и методы семантических исследований. М., 1976;
46. Колшанский Г.В. Коммуникативная грамматика и лингвистическая интерпретация категорий субъекта и предиката. Изв. АН СССР. Серия литературы и языка. 1979, т. 38, № 4;
47. Колшанский Г. В. Контекстная семантика. М., Наука, 1980;
48. Коммуникативно-прагматические и семантические функции речевых единств. Межвуз. Темат. сб. (Калининский гос. ун-т; /Редкол. Сусов И. П. (отв. Ред) и др./). Калинин, 1980;
49. Кривченко Е.Л. К понятию "семантическое поле" и методы его изучения. Научные доклады высшей школы. Филол. науки, 1973, № 1;
50. Кривченко Е. Л. К вопросу об определении значения актантов. В кн.: Системное описание лингвистических явлений германских языков. Куйбышев, 1980;
51. Крылова Э. М. Об опыте выделения дифференциальных признаков семантики глаголов с учетом их словообразовательных отношений. Учен. Зап. (Московск. гос. ин-та междунаrodn. отношений). Вопросы языка и литературы, 1972, вып. 8;
52. Кубрякова Е.С., Демьянков Ю.Г и др. "Краткий словарь когнитивных терминов", Москва, 1996;
53. Кубрякова Е.С. "Части речи с когнитивной точки зрения", Институт языкознания РАН, 2000;
54. Кувенева А. Н. Семантико-синтаксические особенности английских двунаправленных глаголов. Дисс. канд. филол. наук. М., 1978;
55. Кузнецов А. М. О применении метода компонентного анализа в лексике. В кн.: Синхронно-сопоставительный анализ языков разных систем. М., 1971;
56. Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику. (Перев. с англ. яз. под ред. и с предисл. В. А. Звегинцева). М., Прогресс, 1978;
57. Леонтьева Н.Н. Семантический анализ и смысловая неполнота текста. Автореф. дисс. канд. филол. наук. М., 1968;

58. Лосев А.Ф. О коммуникативном значении грамматических категорий. Учен. Зап. (Московск. гос. пед. ин-т им. В. И. Ленина). Статьи и исследования по языкознанию и классической филологии, 1965. № 234;
59. Медникова Э.М. Значение слова и методы его описания. (На материале современного английского языка). Учеб. Пособие. М., Высшая школа. 1974;
60. Мельников Г. Н. Системная лингвистика и ее отношение к структурной. В кн.: Доклады и сообщения советских ученых на X Междунар. Конгрессе лингвистов. М., 1967;
61. Мещанинов И. И. Члены предложения и части речи. Л., Наука, 1978;
62. Минина Н. М. Сопоставительный анализ семантики глаголов зрения русского и немецкого языков. В кн.: иностранные языки в высшей школе. М.. 1962;
63. Москальская О.И. Вопросы синтаксической семантики. Вопросы языкознания. 1977, № 2;
64. Мучник Т.И. Лексическое значение глагола и его субъектно-объектная характеристика (на материале глаголов немецкого языка). Дисс. канд. филол. наук. М., 1967;
65. Покровская Г. А. Значение глагола и контекст в английском языке (на материале глаголов, выражающих понятия "давать" и "получать"). Автореф. дисс. канд. филол. наук. Л., 1968;
66. Покровский М.М. Избранные работы по языкознанию. М.. изд-во АН СССР, 1959;
67. Рахманкулова И. С. Исследование семантики немецких глаголов в рамках структурно-функциональных моделей предложения. Автореф. д-ра филол. наук. Л., 1975;
68. Селиверстова О. Н. Компонентный анализ многозначных слов (на материале некоторых русских глаголов). М., наука, 1975;
69. Сильницкий Г. Г. Семантические типы ситуаций и семантические классы глаголов. В кн.: Проблемы структурной лингвистики: 1972, М.. 1973;
70. Сильницкий Г. Г. Семантические валентные классы английских каузативных глаголов. Автореф. дисс. д-ра филол. наук. Л., 1974;
71. Смирницкий А.И. Значение слова. Вопросы языкознания, 1955, №2;
72. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка. М., Изд-во литературы на иностр. Яз., 1956;
73. Соболева П. А. Компонентный анализ значений глагола на основе словообразовательного признака. В кн.: Проблемы структурной лингвистики. 1962;

74. Степанов Ю. С. Иерархия имен и ранги субъектов. Изв. АН СССР. Серия литературы и языка. 1979, т. 38, № 4;
75. Сусов И. П. Семантическая структура предложения. (На материале простого предложения современного немецкого языка). Тула, Изд-во Тульского гос. пед. Ин-та, 1973;
76. Сусов И. П. Семантическая структура предложения. (На материале простого предложения современного немецкого языка). Тула, Изд-во Тульского гос. пед. Ин-та, 1973;
77. Толстой Л. Н. Полн. собр. соч. в 90 т., т. 62, М., 1953;
78. Уздинская Е. Н. Синтаксическая валентность глаголов современного английского языка. Автореф. дисс. канд. филол. наук. Калинин, 1972;
79. Узнадзе Д. Н. Психологические исследования. М., Наука, 1976;
80. Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы. (На материале английского языка). М., Изд-во АН СССР, 1962;
81. Уфимцева А. А. Типы словесных знаков. М., Наука, 1974;
82. Уфимцева А. А. Семантика слова. В кн.: Аспекты семантических исследований. М., 1980;
83. Филин Ф.П., О лексико-семантических группах слов. В кн.: Языковедские исследования в чест. на акад. Ст. Младенов. София, 1957;
84. Филлмор Ч. Дело о падеже открывается вновь. В кн.: Новое в зарубежной лингвистике. М., 1981;
85. Храковский В. С, Проблемы деривационной синтаксической теории и вопросы синтаксиса арабского языка (на русском языке). Автореф. дисс. д-ра филол. наук. Тбилиси, 1972;
86. Хуршудянц А. С. Опыт выделения и исследования структуры лексико-семантической группы. Учен. Зап. (Московск. гос. пед. ин-та иностр. яз. им. М. Тореза). Вопросы романо-германской филологии. 1971, т. 59;
87. Чейф У. Л. Значение и структура языка (перев. с англ. яз. Г. С. Шура). М., прогресс, 1975;
88. Чуприна Т. С. Анализ валентных свойств группы глаголов направленного процесса зрения в современном английском языке. Дисс. канд. филол. наук. М., 1974;
89. Шайкевич А. Я. Распределение слов в тексте и выделение семантических полей. В кн.: Иностранные языки в высшей школе. М., 1963;
90. Шафф А. Введение в семантику (перев. с польского М. Я. Гловинской / и др./). М., Изд-во иностр. Лит., 1963;

91. Шведова Н. Ю. О соотношении грамматической и семантической структуры предложения. В кн.: Славянское языкознание. УП Междунар. Съезд славистов. М., 1973;
92. Шенк Р. Обработка концептуальной информации (перев. с англ. Сенина Г. В.). М., Энергия, 1980;
93. Шехтман Н. А. Сочетаемость прилагательных и система их значений в современном английском языке. Автореф. дисс. канд. филол. наук. Л., 1965;
94. Щубин Э. П. О языковой коммуникации. Иностр. Языки в школе. 1967, № 4;
95. Щерба Л. В. Избранные работы по русскому языку. М., Учпедгиз, 1957;
96. Ярцева В. Н. О синтаксической роли прямого дополнения в языках разных типов. В кн.: Члены предложения в языках различных типов. (Мещаниновские чтения). Л., 1972;
97. Ярцева В. Н. Типология языков и проблема универсалий. В кн.: Всесоюзная научная конференция по теоретическим вопросам языкознания (Тезисы докладов и сообщений пленарных заседаний). М., 1974;
98. Anderson J.M. The Grammar of Case: Towards a Localistic Theory – Cambridge: Univ. Press, 1971;
99. Anderson J.M. On Case Grammar: Prolegomena to a Theory of Grammatical Relations. – London: Groom Helm: Atlantic Highlands Humanities Press, 1977;
100. Antal L. Questions of Meaning – The Hague – Paris: Nouton, 1963;
101. Bellert I. Arguments and Predicates in the Logico-Semantic Structure of Utterances – Studies in Syntax and Semantics (Foundations of Language), 1970, vol. 10;
102. Bolinger D. Aspects of Language – N.Y. Harcourt, Brace and World, 1968;
103. Chomsky N., Linguistics and Cognitive Sciences. The Chomskyan Turn. Cambridge, 1991;
104. Cook W.A. Case Grammar; Development of the Martix Model (1970-1978), Washington, Georgetown Univ. Press, 1979;
105. Cruse D.A. Some Thoughts on Agentivity – Journal of Linguistics, 1973, vol. 9, No 1;
106. Danes Fr. Some Thoughts on the Semantic Structure of the Sentence – Lingua, 1968;
107. Davidson D. the Logical Form of Action Sentences – In: The Logic of Decision and Action, Pittsburg, 1967;
108. Dougherty R.C. Recent Studies on Language Universals – Foundations of Language, 1970, vol. 6, No 4;
109. Fillmore Ch. J. Thye Case for Case – In: Universals in Linguistic Theory, N.Y. 1968;
110. Fillmore Ch. J. Lexical Entries for Verbs – Foundations of Language, 1968, vol.4, No 4;

111. Fillmore Ch. J. Types of Lexical Information – Studies in Syntax and Semantics (Foundations of Language), 1970, vol.10;
112. Fillmore Ch. J. Subjects, Speakers and Reles – Ohio State University Working Papers in Linguistics, 1970, No 4;
113. Fillmore Ch. J. Some Problems for Case Grammar – In: Georgetown University Round Table on Languages and Linguistics 1971, Washington, 1971;
114. Goldin M. A. Spanish Case and Function – Washington: Georgetown University Press, 1968;
115. Greimas A. J. Semantic Structurale: Recherche de Methode – Paris: Libr. Larousse, 1966;
116. Haas W. Rivalry Among Deep Structures – Language, 1973, vol.49, No 2;
117. Halliday M.A.K. Notes on Transitivity and Theme in English – Journal of Linguistics, 1967, vol.3, No 1;
118. Halliday M.A.K. Notes on Transitivity and Theme in English – Journal of Linguistics, 1967, vol.3, No 2;
119. Harman G. Deep Structure as Logical Form – Synthese: An International Journal for Epistemology, Methodology and Philosophy of Science, 1970, vol.21;
120. Jackendoff R. S. Semantic Interpretation of Generative Grammar – Cambridge; The Massachusetts Institute of Technology Press, 1972;
121. Jackson W. Communication Theory. L., 1953;
122. Ed. Kenneth Allot The Penguin Book of Contemporary Verse. L., 1960;
123. Lakoff G. Categories and Cognitive Models. Berkley Cognitive Science Report, 1982;
124. Langacker R.W. Concept, Image and Symbol: The Cognitive Basis of Grammar, Berlin, 1991;
125. Laver J. Cognitive Signs and Speech: A framework for research/Logic and Linguistics. Hillsdale, 1993;
126. Lockwood D. G. Introduction to Stratificational Linguistics – N.Y.: Harcourt, Brace, Jovanovich, 1972;
127. Miller J. E. Stative Verbs in Russian – Foundations of Language, 1970, vol.6, No 4;
128. Moskey S. T. Semantic Structures and Relations in Dutch; An Introduction to Case Grammar – Washington: Georgetown University Press, 1979;
129. Nilsen D.L.F. Towards a Semantic Specification of Deep Case. The Hague – Paris: Mouton, 1972;
130. Nilsen D.L.F. Nilsen A. P. Semantic Theory: A Linguistic Perspective – Massachusetts: Newbury House Publishers, 1975;

131. Platt J. T. Grammatical Form and Grammatical Meaning: A Tagmemic View of Fillmore's Deep Structure Case Concepts – Amsterdam-London: North-Holland Publishing Company, 1971;
132. Rommetveit R. Words, Meanings and Messages – New York and London: Academic Press, 1968;
133. Rudskoger A. Fair, Foul, Nice, Proper: A Contribution to the Study of Polisemy – Stockholm: Gothenburg Studies in English, 1952;
134. Seuren Pieter A. M. Operators and Nucleus: A Contribution to the theory of Grammar – Cambridge: Cambridge University Press, 1969;
135. Tesniere L. Elements de Syntax Structurale – Paris: Klincksieck, 1959;
136. Ullmann S. Semantics: An Introduction to the Science of Meaning – Oxford: Basil Blackwell, 1962;
137. Weinreich U. Explorations in Semantic Theory – The Hague-Paris: Mouton, 1972.

ლექსიკონები

1. ინგლისურ-ქართული ლექსიკონი, თსუ, თბილისი, 1995;
2. Cassel's Modern Guide to Synonyms and Related Words (ed. by S.I. Hayakawa) London: Cassel, 1971;
3. Crabb G. Crabb's English Synonyms – London: Henley Routledge and Kegan Paul, 1977;
4. Fowler H.W. A Dictionary of Modern English Usage – 2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 1980
5. Hogan H. Dictionary of American Synonyms – N.Y. Philosophical Library, 56;
6. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English, vol. 1-2, Moscow: Russ. Lang.; Oxford: Oxford University Press, 1982;
7. Laird Ch. Webster's New Word Thesaurus. – N.Y. New American Library, 1975;
8. Roget P.M. Roget's Thesaurus of English Words and Phrases - Harmondsworth: Penguin Books, 1977;
9. The Oxford English Dictionary: Vol.1-2, Oxford: Oxford University Press, 1980;
10. Webster N. Webster's New World Dictionary of the American Language - Cleveland – New York: World Publishing Company, 1966;
11. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов – М.:Сов. Энциклопедия, 1966;
12. Большой англо-русский словарь: В 2-х т. Под общ. Руковод И.Р. Гальперина – М. Сов. Энциклопедия, 1973.

გამოყენებული მხატვრული ლიტერატურა

1. Aldington R. Death of a Hero – Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1958;
2. Bates H.E. A Death of French Air – London: Penguin Books, 1978;
3. Benchly A.J The Dream of Romy Jackson – N.Y.: Leisure Books, 1974;
4. Boyd J. The Last Starship from Earth – London: Penguin Books, 1978;
5. Cadell E. The Yellow Brick Road – N.Y.: Bantam Books, 1969;
6. Canning V. The Reinbird Pattern – London: Pan Books, 1974;
7. Cartland B. The Complacent Wife – N.Y.: Pyramid Books, 1973;
8. Chandler R. The Long Good-bye – London: Penguin Books, 1973;
9. Christie A. Postern of Fate - London: Fontana Books, 1976;
10. Christie A. Selected Stories - Moscow: Progress Publishers, 1976;
11. Cusack D. Say No to Death -Kiev: Dnipro Publishers, 1976;
12. Donleavy J.P. The Onion Eaters - London: Penguin Books, 1977;
13. Dreiser Th. The Stoic - Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1962;
14. Durbridge F. The Pig-tail Murder - London: Hodder Paperbacks, 1971;
15. Flening I. Dr. No - London: Pan Books, 1962;
16. Forster E. M. A Room with a View - London: Penguin Books, 1976;
17. Francis D. In the Frame - London: Pan Books, 1978;
18. Fullbrook G. Nurse Prue in Ceylon - Winnipeg: Harlequin Books, 1963;
19. Gibbs M.A. The Apothecary's Daughter N.Y.: Fawcett Crest Books, 1963;
20. Green H. Nothing. Doting. Blindness - London: pan Books, 1979;
21. Greene G. The Quiet American - Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1963;
22. Greenwood W. Love on the Dole - London: Penguin Books, 1976;
23. Hemingway E. For Whom the Bell Tolls - Moscow: Progress Publishers, 1981;
24. Highsmith P. Strangers on a Train - London: Pan Books, 1968;
25. Hobson L. Z. The Other Father - N.Y.: Avon Books, 1968;
26. Huxley Al. Yhose Barren Leaves - London: Triad Panther Books, 1978;
27. Irving I. The World According to Garp - N.Y.: Pocket Books, 1978;
28. Ives A. Nurse Linnet's Release - Winnipeg: Harlequin Books, 1961;
29. Joyce J. Dubliners. A Portrait of the Artist as a Young Man - Moscow: Progress Publishers, 1982;
30. Kidd F. Nurse at Rowanbank - Winnipeg: Herlequin Books, 1966;
31. Lawrence D.H. Sons and Lovers - London: Penguin Books, 1981;
32. Lees M. Stevie, Student Nurse - Winnipeg: Harlequin Books, 1962;

33. Lees M. General Hospital - Winnipeg: Harleguin Books, 1963;
34. Maclean A. Where Eagles Dare - London: Fontana Books, 1973;
35. Maugham W.S. Theatre - Moscow: Международные отношения, 1979;
36. McCullers C. The Member of the Wedding - London: Penguin Books, 1977;
37. McCullers C. The Ballad of the Sad Cafe - London: Penguin Books, 1978;
38. Moore B. The Luck of Ginger Coffey - London: Penguin Books, 1977;
39. Mortimer P. Saturday lunch with the Brownings - London: Penguin Books, 1977;
40. Murdoch I. An Unofficial Rose - London: Triad Panter Books, 1977;
41. Murdoch I. The Time of the Angels - London: Triad panter Books, 1978;
42. Naipaul V.S. Guerrillas - N.Y.: Ballantine Books, 1975;
43. O'Faclain J. Women in the Wall – London: Penguin Books, 1978;
44. Priestley J.B. Lost Empires - London: Granada Publishing Limited, 1980;
45. Robertson E.A. Ordinary Families - London: Penguin Books, 1967;
46. Shaw B. The Nazi Hunter - N.Y.: Pocket Books, 1969;
47. Somak C.D. The Werewolf Principle - London: Pan Books, 1977;
48. Snow Ch.P. Time of Hope - Moscow: Progress Publishers, 1964;
49. Stone I. Those Who Love N.Y.: Signet Books, 1967;
50. Warner R. The Young Ceasar - N.Y.: The New American Library, 1961;
51. Warren R.P. All the King's Men - Moscow: Progress Publishers, 1979;
52. Winspear V. The Unwilling Bride - Toronto-Winnipeg: Harleguin Books, 1973.